

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СІРЕНКО СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.95:351.77:343.9:342.9(043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ
РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 081 Право

Подається на здобуття ступеня **доктора філософії**

Подані до захисту наукові досягнення є напрацюванням автора, а всі запозичені ідеї, наукові результати, цитати супроводжуються належними посиланнями на їх авторів та джерела опублікування

С. В. Сіренко

Науковий керівник – **Грабильникова Олена Анатоліївна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Сіренко С. В. Особливості регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2025.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та вирішено нове наукове завдання, яке полягає у комплексному дослідженні особливостей правового регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення виконавчого провадження в цих умовах. Запровадження воєнного стану суттєво вплинули на функціонування системи примусового виконання: виконання рішень об'єктивно не можливе на окупованих територіях, робота органів виконавчої служби та приватних виконавців зазнала об'єктивних обмежень, запроваджено тимчасові законодавчі заходи для захисту боржників та стабілізації правопорядку. У цих умовах дослідження проблем виконання судових рішень набуває особливої актуальності, оскільки дієвість правосуддя значною мірою залежить від реального виконання рішень суду, навіть у надзвичайних обставинах воєнного часу. Актуальність теми зумовлена також відсутністю у вітчизняній правовій науці комплексних розробок з питань виконавчого провадження під час воєнного стану та нагальною потребою удосконалення законодавства відповідно до сучасних викликів.

В дисертації здійснено всебічний аналіз теоретичних і практичних аспектів примусового виконання судових рішень в умовах воєнного стану та вироблення рекомендацій щодо вдосконалення його правового регулювання і організації. Автором охарактеризовано стан наукової розробленості проблеми та уточнено понятійно-правовий апарат примусового виконання судових рішень; досліджено

теоретико-правові засади здійснення виконавчого провадження як завершальної стадії судового процесу та вплив режиму воєнного стану на реалізацію правосуддя; проаналізовано нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів і осіб, які здійснюють примусове виконання, з урахуванням змін в умовах воєнного стану, а також відповідну правозастосовну практику; виявлено основні проблеми функціонування органів примусового виконання під час війни; розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства України та практичних механізмів примусового виконання рішень суду в умовах дії воєнного стану. Дослідження суспільних відносин, що виникають у сфері примусового виконання судових рішень в умовах правового режиму воєнного стану здійснено через критичний правовий аналіз правових норм, принципів, організаційних форм та практики діяльності органів примусового виконання, які визначають особливості виконання судових рішень під час воєнного стану.

У першому розділі дисертації викладено теоретико-правові засади примусового виконання судових рішень та проаналізовано загальні положення виконавчого провадження в контексті надзвичайних правових режимів. З'ясовано сутність і призначення примусового виконання судового рішення як невід'ємної стадії правосуддя, що забезпечує реалізацію судового захисту прав. Уточнено зміст базових понять (зокрема, поняття виконавчого провадження, примусового виконання, правового режиму воєнного стану) та охарактеризовано принципи здійснення примусового виконання (законність, неприпустимість обмеження прав більше, ніж це обумовлено законом, тощо) у мирний і воєнний час. Досліджено нормативно-правові основи режиму воєнного стану в Україні та межі допустимих обмежень прав громадян у цей період. Визначено, що воєнний стан як особливий правовий режим впливає на здійснення правосуддя та виконання рішень суду, вимагаючи перегляду окремих теоретичних підходів до балансу прав стягувачів і боржників та до ролі держави у забезпеченні виконання судових актів. Автор приділяє увагу тому, як міжнародні стандарти у сфері прав людини

(зокрема право на справедливий суд, що охоплює виконання рішення) можуть бути враховані під час обмежень, зумовлених воєнним станом.

Другий розділ присвячено аналізу організаційно-правового механізму функціонування суб'єктів примусового виконання рішень суду під час дії воєнного стану. Розглянуто структуру системи примусового виконання в Україні, що включає органи державної виконавчої служби та приватних виконавців, їх повноваження та взаємодію. Особливу увагу приділено змінам у діяльності цих органів, обумовленим воєнним станом та повномасштабними бойовими діями. Проаналізовано спеціальні нормативно-правові акти і положення, запроваджені у 2022–2024 роках для врегулювання роботи виконавчої служби в умовах війни. Зокрема, досліджено законодавчі новели щодо зупинення та передачі виконавчих проваджень у разі тимчасової непрацездатності чи переміщення виконавців; зміни в порядку застосування заходів примусового виконання (накладення арештів на майно і кошти боржників, реалізація арештованого майна тощо) з урахуванням воєнних реалій; особливості доступу до Автоматизованої системи виконавчого провадження та забезпечення збереження даних у разі пошкодження інфраструктури. Встановлено, що на період дії воєнного стану державою запроваджено тимчасові обмеження та мораторії, спрямовані на захист найбільш уразливих категорій боржників (наприклад, заборона відкриття нових проваджень за окремими виконавчими документами, відтермінування примусової реалізації житла, наданого в іпотеку тощо), а також механізми для підтримання безперервності роботи органів примусового виконання (перерозподіл навантаження між виконавцями, спрощення процедур заміщення приватних виконавців у разі їхньої відсутності, можливість зміни виконавчого округу через бойові дії або окупацію територій). У розділі узагальнено практику застосування зазначених норм і проаналізовано її ефективність: з'ясовано, що своєчасне оновлення нормативної бази дозволило частково мінімізувати правову невизначеність у роботі виконавців під час війни, водночас окреслено низку

недоліків і прогалин, які залишаються неврегульованими.

Третій розділ дисертації містить аналіз проблематики практики примусового виконання судових рішень в умовах воєнного стану та обґрунтування шляхів удосконалення правового регулювання цієї сфери. На основі статистичних даних та конкретних прикладів зі сфери виконання рішень у 2022–2024 роках визначено ключові проблеми, що виникли в практичній діяльності державних і приватних виконавців. Серед таких проблем: неможливість виконання рішень на тимчасово окупованих територіях; фізична недоступність або знищення майна, на яке звернено стягнення (внаслідок бойових дій); масове переміщення боржників та стягувачів, їх участь у воєнних діях або мобілізація, що ускладнює комунікацію і виконання процедур; перебої в роботі Єдиного реєстру боржників та інших інформаційних систем; кадрові виклики (скорочення штату виконавців, залучення їх до військової служби) тощо. Проаналізовано наслідки запроваджених державою мораторіїв та пільг для боржників, зокрема тимчасового дозволу витратити частину коштів із арештованих рахунків на основні потреби, відтермінування стягнення за окремими видами заборгованостей. З'ясовано, що ці заходи, хоча й спрямовані на пом'якшення соціальної напруги, водночас призвели до уповільнення виконання судових рішень і накопичення заборгованостей, що у перспективі потребуватиме ефективних механізмів розв'язання. Автор наголошує на необхідності пошуку оптимального балансу між захистом прав боржника в умовах гуманітарної кризи та гарантуванням прав стягувача на отримання присудженого йому судом. У розділі запропоновано конкретні шляхи вдосконалення регулювання: зокрема, розроблення процедури відновлення виконавчих проваджень після завершення воєнного стану (у тому числі на деокупованих територіях); створення компенсаційних механізмів для стягувачів, які зазнали втрат через неможливість своєчасного виконання рішень; удосконалення порядку зберігання і передачі виконавчих документів в електронній формі задля їх захисту від втрати або

знищення; внесення змін до законодавства щодо чіткого визначення правового статусу виконавчих документів і строків давності в особливий період. Окрім того, обґрунтовано доцільність підготовки методичних рекомендацій для виконавців щодо дій у надзвичайних ситуаціях та запровадження навчальних програм з кризового менеджменту у сфері виконання судових рішень. Наведені у розділі пропозиції спрямовані на підвищення ефективності та стійкості системи примусового виконання в умовах воєнного стану й можуть стати основою для подальших реформ у цій галузі.

Дисертаційне дослідження є першим комплексним дослідженням правового регулювання примусового виконання судових рішень в умовах воєнного стану в Україні й вперше системно визначено особливості здійснення виконавчого провадження під час воєнного стану та обґрунтовано концепцію адаптації виконавчої процедури до надзвичайних умов. Зокрема, вперше сформульовано поняття «особливий режим примусового виконання» як сукупності тимчасових нормативних і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення виконання рішень в період воєнного стану, запропоновано авторське визначення поняття «примусове виконання судових рішень під час воєнного стану» як діяльності, що здійснюється в умовах обмеженого функціонування судової системи, мобілізаційного навантаження та пріоритету публічних інтересів, обґрунтовано концепцію "адаптивного виконання" судових рішень як нової юридичної категорії, що в умовах дії режиму воєнного стану виконує роль синтетичної форми правозастосування, систематизовано форми юридичної відповідальності за невиконання судових рішень у період воєнного стану, запропоновано зміни до ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження» та ст. 382 Кримінального кодексу України; удосконалено класифікацію принципів виконавчого провадження з урахуванням умов надзвичайного стану (запропоновано виокремити принципи гнучкості та безперервності виконання в умовах війни); набули подальшого розвитку положення щодо розподілу компетенції між

державними і приватними виконавцями та судом у період дії воєнного стану. Авторськими пропозиціями щодо змін до законодавства вперше враховано досвід функціонування системи примусового виконання під час сучасної війни, що дозволяє модернізувати відповідні норми права.

У висновках дисертації узагальнено результати проведеного дослідження, які підтверджують досягнення поставленої мети і вирішення визначених завдань. Зроблено висновок, що забезпечення належного виконання судових рішень у умовах воєнного стану вимагає запровадження спеціальних правових механізмів, які мають ґрунтуватися на зваженому врахуванні прав та інтересів усіх учасників виконавчого провадження. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані в законотворчій діяльності для вдосконалення законодавства про виконавче провадження і суміжних нормативно-правових актів в частині регулювання правовідносин під час воєнного стану. Окремі рекомендації автора можуть впроваджуватися у діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців з метою підвищення ефективності їх роботи в надзвичайних умовах (розробка стандартів дій виконавців у кризових ситуаціях, удосконалення інформаційних систем, планування ресурсів тощо). Крім того, матеріали дисертації мають освітнє та методичне значення: їх можна використовувати у підготовці фахівців-юристів, при викладанні дисциплін з виконавчого провадження та для подальших наукових досліджень у сфері права в умовах війни.

Ключові слова: *судове рішення, виконавчий документ, примусове виконання, виконавче провадження, рішення, адміністративні процедури, позасудове (альтернативне) оскарження, банкрутство, воєнний стан, виконання судового рішення, правове регулювання, правові підстави, правові засади, адміністративно-правові засади, судова практика.*

AN ABSTRACT

Sirenko S. V. Features of regulation of enforcement of court decisions during martial law. Qualification scientific work submitted as a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 “Law,” specialty 081 “Law.” Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and addresses a novel scientific problem, which consists in a comprehensive study of the peculiarities of the legal regulation of the enforcement of court decisions under martial law and the development of scientifically grounded proposals for improving enforcement proceedings under these conditions.

The imposition of martial law has significantly affected the functioning of the enforcement system: the execution of court decisions is objectively impossible in the temporarily occupied territories, the functioning of state enforcement agencies and private enforcement officers has faced objective restrictions, and temporary legislative measures have been introduced to protect debtors and stabilize the rule of law. Under such circumstances, the study of enforcement issues gains particular relevance, since the effectiveness of justice substantially depends on the actual implementation of court decisions—even under extraordinary wartime conditions. The relevance of the topic is also conditioned by the lack of comprehensive studies in the national legal doctrine concerning enforcement proceedings during martial law, as well as the urgent need to adapt legislation to modern challenges.

This dissertation conducts a comprehensive analysis of theoretical and practical aspects of the enforcement of court decisions under martial law and develops recommendations for the improvement of its legal regulation and organization. The author characterizes the state of scientific development of the problem and clarifies the conceptual and legal framework of court decision enforcement; explores the theoretical and legal foundations of enforcement proceedings as the final stage of the judicial process and the impact of martial law on the realization of justice; analyzes legal acts regulating the activity of enforcement bodies and officers in light of wartime legal changes and relevant law enforcement practice; identifies key problems in the functioning of enforcement agencies during the war; and develops scientifically

substantiated proposals to improve Ukrainian legislation and practical enforcement mechanisms under martial law.

The study of legal relations in the field of court decision enforcement under martial law is carried out through critical legal analysis of legal norms, principles, organizational forms, and enforcement practice that determine the specificities of the implementation of court decisions in times of martial law.

The first chapter outlines the theoretical and legal foundations of the enforcement of court decisions and analyzes the general provisions of enforcement proceedings in the context of emergency legal regimes. It defines the essence and purpose of enforcement as an integral stage of justice that ensures the protection of rights. The chapter clarifies the content of key concepts (e.g., enforcement proceedings, compulsory enforcement, legal regime of martial law) and describes the principles of enforcement under peacetime and wartime conditions (legality, proportionality, etc.). It also examines the legal framework for martial law in Ukraine and the permissible limits of citizens' rights restrictions. It is established that martial law affects the administration of justice and enforcement of court decisions, necessitating a reconsideration of the balance of rights between creditors and debtors and the role of the state in ensuring compliance with judicial acts. Attention is paid to the application of international human rights standards, including the right to a fair trial (which encompasses enforcement), under the constraints imposed by martial law.

The second chapter is devoted to the analysis of the organizational and legal mechanisms of the functioning of enforcement actors during martial law. It examines the structure of Ukraine's enforcement system, which includes the State Enforcement Service and private enforcement officers, their powers, and interaction. Special attention is paid to changes in their functioning due to martial law and full-scale military operations. The chapter analyzes special legislative acts adopted in 2022–2024 to regulate enforcement under wartime conditions. These include legislative changes regarding the suspension and reassignment of enforcement proceedings in cases of temporary incapacity or relocation of enforcement officers; changes in the application of enforcement measures (e.g., seizure of debtor's property and funds, sale of seized assets) adapted to military realities; and access to the Automated Enforcement System

and the preservation of data in the event of infrastructure damage. It is found that the state has introduced temporary restrictions and moratoria to protect vulnerable categories of debtors (e.g., prohibition on initiating enforcement for certain types of documents, deferral of forced sale of mortgaged housing). Mechanisms have also been adopted to ensure continuity of enforcement operations (redistribution of workload, simplified procedures for replacing private officers, adjustment of jurisdiction due to occupation or hostilities). The chapter summarizes practice and evaluates the effectiveness of these measures, concluding that timely updates of the legal framework helped minimize legal uncertainty, though a number of regulatory gaps remain unresolved.

The third chapter focuses on practical problems in enforcing court decisions under martial law and substantiates pathways for legal and institutional reform. Based on statistical data and case examples from 2022–2024, it identifies key challenges encountered by state and private enforcement officers, such as: impossibility of execution in occupied territories; destruction or inaccessibility of property subject to enforcement; mass displacement and military involvement of debtors and creditors; breakdowns in digital enforcement registries; and personnel shortages. The impact of state-imposed moratoria and privileges for debtors is also assessed, including temporary permissions to use part of frozen funds and delayed collections. While such measures reduce social tension, they also slow enforcement and create growing backlogs, highlighting the need for effective postwar solutions. The chapter proposes reforms, including the development of procedures to resume enforcement after martial law (particularly in de-occupied areas); creation of compensation mechanisms for creditors; improvement of digital document storage; legislative updates defining the status of enforcement documents during wartime; and development of crisis management guidelines and training for enforcement officers. These proposals aim to strengthen the resilience and efficiency of Ukraine's enforcement system in wartime and lay the groundwork for future reforms.

This dissertation is the first comprehensive academic study of the legal regulation of court decision enforcement under martial law in Ukraine. It systematically defines the peculiarities of enforcement proceedings in this context and develops the concept of

enforcement adaptation to emergency conditions. For the first time, the notion of a “special regime of enforcement” is formulated, defined as a set of temporary legal and institutional measures aimed at ensuring enforcement during martial law. The author proposes an original definition of enforcement under martial law as a form of legal activity conducted under conditions of impaired judicial functioning, mobilization strain, and prioritization of public interests. The dissertation justifies the concept of “adaptive enforcement” as a novel legal category—a synthetic form of law application under martial law. It also systematizes forms of legal liability for non-enforcement, proposes amendments to Article 24 of the Law of Ukraine “On Enforcement Proceedings” and Article 382 of the Criminal Code of Ukraine, and updates the classification of enforcement principles by introducing principles of flexibility and continuity applicable in wartime. Further, the dissertation develops provisions on the distribution of jurisdiction between state and private enforcement officers and courts during martial law. The author’s proposals for legislative amendments are based on real wartime enforcement experience, enabling modernization of relevant legal norms.

The conclusions summarize the study’s results, confirming the achievement of the research goal and objectives. It is concluded that ensuring the enforcement of court decisions during martial law requires special legal mechanisms based on a careful balance of participants’ rights and interests. The practical significance lies in the potential use of the dissertation’s findings in legislative reform of enforcement law and related legal acts. Individual recommendations can be implemented by the State Enforcement Service and private officers to improve their functioning in emergencies (e.g., crisis protocols, IT infrastructure, resource planning). The materials also have educational and methodological value for legal education and further scholarly research in wartime legal studies.

Keywords: court decision, enforcement document, compulsory execution, enforcement proceedings, administrative procedures, alternative dispute resolution, bankruptcy, martial law, execution of court decisions, legal regulation, legal grounds, legal principles, administrative and legal foundations, judicial practice.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сіренко С. В. Звернення стягнення на майно боржника в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4. С. 465-469. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/76.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.74>
2. Сіренко С. В. Передача виконавчих документів та виконавчих проваджень в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2024. №4. С. 572-579. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/81.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.79>
3. Сіренко С. В. Актуальні проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, що стосуються примусового виконання рішень суду. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 797-803. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/119.pdf DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.117>
4. Сіренко С. В. Вдосконалення реалізацій функцій держави в сфері виконання рішень суду: структурна реформа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С.683-686. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/167.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/165>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Сіренко С. В. Дефінітивні підходи до поняття «виконання рішень суду» в сучасній правовій доктрині. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 08 жовтня 2022 року), Дніпро, 2022. 151 с. С. 106-109. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5574>

6. Сіренко С. В. Виконавче провадження на користь дитини. *Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.). Дніпро, 2023. 349 с., С.185-188. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20pra_v_dytny_v_cifrovomu_sviti.pdf

7. Сіренко С. В. Зміни в процедурі примусового виконання рішень суду під час воєнного стану в Україні. *Національна парадигма правового розвитку сучасної України* : зб. тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. 328 с. - С. 265-270. URL: <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%98%D0%93%D0%9C%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98.pdf>

8. Сіренко С. В. Реалізація учасниками виконавчого провадження своїх повноважень в умовах воєнного стану. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 11-12 листопада 2024 року). м. Дніпро, 2024. с.291 С. 282-284. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	34
1.1. Історико-правова природа становлення правового регулювання діяльності примусового виконання рішень судів та інших правозастосовних органів	34
1.2. Правова основа функціонування органів примусового виконання рішень суду під час воєнного стану	52
1.3. Принципи діяльності органів примусового виконання рішень суду під час воєнного стану	66
Висновки до першого розділу	74
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	78
2.1. Структура та юрисдикція органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень суду під час воєнного стану	78
2.2. Повноваження органів та осіб і правові форми здійснення ними примусового виконання рішень суду	102
2.3. Правові підстави здійснення виконавчого провадження з примусового виконання судових рішень	116

2.4. Оскарження рішень, дій або бездіяльності органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень	131
Висновки до другого розділу	148

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	151
--	------------

3.1 Проблеми практики примусового виконання рішень під час воєнного стану	151
3.2 Заходи підвищення ефективності примусового виконання рішень суду під час воєнного стану	173
Висновки до третього розділу	193

ВИСНОВКИ	196
-----------------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	205
---	------------

ДОДАТОК А	230
------------------------	------------

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМКУ – Антимонопольний комітет України

ДПС – Державна податкова служба України

ДСФУ – Державна служба фінансового моніторингу України

АСВП – Автоматизована система виконавчих проваджень

ВС – Верховний Суд

ГК* – Господарський кодекс України (*дослідження проводилось в період його чинності та в період скасування)

ГПК – Господарсько-процесуальний кодекс України

ДВС* – Державна виконавча служба (*як структурний елемент органів юстиції)

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄДРПОУ – Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України

ЄСІТС – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

ДФС – Державна фіскальна служба України

ЄДР – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС – Кодекс адміністративного судочинства

КК – Кримінальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КП – кримінальне правопорушення

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

Мін'юст - Міністерство юстиції України

НБУ – Національний банк України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ООН – Організація об'єднаних націй

РЄ – Рада Європи

США – Сполучені Штати Америки

ЦК – Цивільний кодекс України

ЦПК - Цивільно-процесуальний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми дисертації. Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, та запровадження воєнного стану стали ключовими факторами, що докорінно змінили ситуацію у всіх сферах суспільного життя, зокрема суттєво вплинули на систему примусового виконання судових рішень. Воєнний стан, який передбачає особливий правовий режим у країні, спричинив суттєве переформатування як законодавчої, так і практичної складових діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців. У практичній площині із початку широкомасштабних військових дій Україною було оперативно прийнято декілька важливих нормативно-правових актів, що кардинально змінили процедури виконавчого провадження, встановили певні обмеження й тимчасові особливості його функціонування, враховуючи безпекові ризики, необхідність збереження життя і здоров'я громадян, а також забезпечення стабільності роботи державних органів і приватних інституцій. Водночас ці зміни були спрямовані на запобігання хаосу та колапсу правової системи у критичних умовах воєнних дій.

З організаційної точки зору, система примусового виконання рішень пережила складний період суттєвих випробувань та перешкод. Значна кількість державних виконавців і приватних виконавців була змушена призупинити або суттєво обмежити свою діяльність у зв'язку з евакуацією, активними бойовими діями, руйнуванням офісів, втратами документів, а також через технічні труднощі, пов'язані з відсутністю стабільного доступу до електронних реєстрів і баз даних. Зокрема, у регіонах, які зазнали окупації або постійних обстрілів з боку російських військ, система примусового виконання рішень фактично була паралізована. Приватні виконавці зіткнулися не тільки з фізичною небезпекою, а й з численними перешкодами нормативно-правового характеру, серед яких обмеження у проведенні примусових стягнень, накладення мораторіїв на окремі

види виконавчих дій, призупинення строків та зупинка проваджень за окремими категоріями справ.

Нині, після того як початковий план агресора щодо швидкого захоплення території України (так званий «бліцкриг») провалився, триває процес стабілізації правової ситуації в країні. У цьому контексті важливим завданням, яке постає перед державою, є поступове поновлення повноцінного функціонування системи примусового виконання судових рішень. При цьому акцент робиться не лише на повернення до довоєнного стану, але й на розвиток та вдосконалення цієї системи відповідно до сучасних європейських стандартів і практик, наукових надбань та на стратегічне вирішення виявлених проблем.

Актуальність представленого дисертаційного дослідження зумовлена також нинішнім курсом України на інтеграцію до Європейського Союзу, в рамках якого надзвичайно важливим є забезпечення відповідності українського законодавства та практики примусового виконання рішень високим європейським вимогам. Зокрема, це передбачає не лише відновлення та модернізацію інфраструктури органів примусового виконання, але й гармонізацію нормативно-правової бази України із загальноєвропейськими стандартами щодо ефективності, прозорості та захисту прав людини в процесі виконання судових рішень.

Таким чином, сьогодні перед Україною стоїть комплексний виклик щодо якісної адаптації системи примусового виконання рішень до реалій воєнного та поствоєнного періоду, із урахуванням позитивного європейського досвіду, з метою створення ефективного механізму, здатного забезпечити реальне виконання судових рішень та справедливий захист прав громадян у складних умовах воєнного часу та у майбутньому мирному розвитку держави.

Науково-теоретична база дисертаційного дослідження. Особливу увагу заслуговують праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які протягом наукової діяльності приділяли увагу дослідженню окремих питань в сфері примусового виконання рішень суду та адміністративно-правового регулювання в цілому,

окремі наукові дослідження та зведення практик стосовно функціонування цього інституту в умовах воєнного стану.

Відзначимо праці таких науковців, як: А.М. Авторгова, Ю.В. , І. Г. Алексеєнко, Білоусова, Ф.В. Бортняк, О.Б. Верби, Р.В, Ігоніна, О.О. Кармази, В. П. Кононець, В.В. Масюка, Р. О. Ляшенка, Ю.М. Павлюченко, І. В. Патерило, Ю. Д. Притики, К. Р, Резворович, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Т. Р. Фєдосєєвої, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана, С.В. Щербак та інших науковців. Питанням загальних теоретичних та практичних аспектів виконання судових рішень присвячені роботи таких вчених, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, І. Г. Алексеєнко, К.В. Басін, О.М. Бандурка, Ю.Ю. Басова, Д.М. Бахрах, В.М. Бєвзенко, І.В. Берестовський, Ю.П. Битяк, Г. О. Блінова, В.В. Богущкий, Н.П. Бортник, В.О. Галай, Д.Дж. Галліган, В.М. Гаращук, Є.А.Гетьман, І.П. Голосніченко, І.С. Гриценко, П.В.Діхтієвський, Е.Ф. Демський, В.В. Зуй, Л.В. Коваль, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К Колпаков, О.В. Кузьменко, Р.О. Куйбіда, В.І. Курило, Д.В. Приймаченко, Л.Є. Кисіль, Є.В. Курінний, С.В. Ківалов, Я.Ю. Кондратьєва, О.П. Костюшко, Ю.Ф. Кравченко, Я.В. Лазур, О. В. Лахова, О.С. Літошенко, Р.С. Мельник, О.В. Негодченко, Н.В. Лєсько, П.С. Лютіков, Т.О. Мацелик, Р.В. Миронюк, Т.П. Мінка, О.М. Пасенюк, І. В. Патерило, К. Р. Резворович, С. М. Школа. Ці наукові праці заклали підґрунтя для формування сучасного підходу до правового регулювання виконання судових рішень. Вони сприяли розвитку теоретичних засад цієї правової сфери. Їхні положення активно враховуються у вітчизняній нормотворчості та правозастосовній практиці.

Окремо варто звернути увагу на наукові дослідження на рівні наукових статей науковців: Лугіна Н. А., Покорська Я. І., де аналізуються зміни у процедурі примусового виконання судових рішень в умовах воєнного стану, зокрема щодо обмежень на відкриття виконавчих проваджень у прифронтових зонах; Дьордяй В. І., Фенич Я. В., що присвячені аналізу змін у діяльності органів виконавчої служби та приватних виконавців під час воєнного стану, включаючи

проблеми доступу до автоматизованих систем та обмеження на відкриття проваджень; у Грабар Н.М. зосереджено увагу на аналізі особливостей примусового виконання судових рішень і рішень інших органів. Констатовано, що під час примусового виконання рішень суду та рішень інших органів виникають правовідносини різних видів, які регулюються законодавством, та мають специфічні властивості.

Тези праць «Проблеми примусового виконання судових рішень у прифронтових областях» Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого розглядають специфічні проблеми, що виникають при примусовому виконанні судових рішень у регіонах, де ведуться активні бойові дії.

Проте на дисертаційному рівні в період запровадженого воєнного стану представлено лише роботу Іщенко Д. Ю., але його дисертація присвячена дослідженню інструментів діяльності приватних виконавців у системі права України, включаючи аналіз їхньої ефективності та законодавчого регулювання.

Таким чином, в умовах запровадженого воєнного стану комплексні наукові дослідження особливостей регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану, проблем, що постали перед наукою та практикою в цій сфері поодинокі та не мають узагальнюючого комплексного характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до змісту наукової теми «Виявлення особливостей та вдосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (№ 0122U001411), яка здійснювалась на кафедрі цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, третього рівня вищої освіти здійснювалась за акредитованою освітньо-науковою програмою «Право» зі спеціальності 081 «Право» (Сертифікат про акредитацію освітньої програми 8127, дійсний до

01.07.2029 р.); а також відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024 р; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у комплексному теоретико-прикладному аналізі особливостей правового регулювання та організації діяльності органів примусового виконання рішень суду в умовах воєнного стану на підставі аналізу наявних наукових та нормативних джерел в контексті правової реформи та євроінтеграції, а також у розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення відповідної нормативної бази, підвищення ефективності примусового виконання та забезпечення балансу між публічними і приватними інтересами.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено та вирішено такі *завдання*:

1. Визначити історико-правову природу становлення інституту примусового виконання судових рішень та охарактеризувати еволюцію нормативного регулювання виконавчого провадження в Україні з урахуванням світових правових підходів.
2. Дослідити правову основу функціонування органів та осіб, що здійснюють примусове виконання рішень суду в умовах правового режиму воєнного стану, визначити коло нормативних актів, які регламентують їх діяльність, а також специфіку правозастосування (з урахуванням змін законодавства після 24 лютого 2022 року).
3. Розкрити зміст, класифікацію та особливості реалізації принципів діяльності органів примусового виконання судових рішень у період

воєнного стану, з урахуванням потреб правового балансу, захисту прав людини та підтримання обороноздатності держави.

4. Проаналізувати актуальний стан інституційної структури та юрисдикції державних і приватних виконавців, їх співвідношення та розподіл повноважень під час дії воєнного стану, з урахуванням проблем мобільності, організаційного забезпечення та територіальної компетенції.
5. Встановити зміст повноважень суб'єктів примусового виконання та охарактеризувати форми правової діяльності, в яких реалізується виконання судових рішень в умовах обмеженого доступу до правосуддя, цифровізації та спеціальних режимів правового регулювання.
6. З'ясувати правові підстави здійснення виконавчого провадження під час воєнного стану, охарактеризувати чинники, що обумовлюють специфіку запуску, призупинення та завершення виконавчих процедур у кризовий період.
7. Дослідити правові механізми судового та адміністративного оскарження дій, рішень або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, з урахуванням національної судової практики та відповідних порівняльно-правових підходів зарубіжних країн.
8. Виявити ключові практичні проблеми примусового виконання рішень суду під час воєнного стану, зокрема щодо виконання рішень щодо майна, соціальних виплат, військовослужбовців і внутрішньо переміщених осіб, із залученням статистичних даних та аналізу реальної судової практики.
9. Розробити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері виконавчого провадження з урахуванням досвіду правового регулювання у країнах-партнерах по ЄС, необхідності поствоєнного відновлення та стабілізації правової системи.
10. Сформулювати концептуальні засади підвищення ефективності діяльності органів примусового виконання судових рішень у період надзвичайних

правових режимів, зокрема через оновлення інституційної моделі, цифрову трансформацію та адаптацію правових гарантій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі примусового виконання судових рішень в умовах дії особливого правового режиму – воєнного стану.

Предметом дослідження є правові норми, теоретичні підходи, практика правозастосування, що регулюють діяльність органів та осіб, уповноважених на примусове виконання судових рішень в умовах воєнного стану в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, системне застосування яких забезпечило розв'язання сформульованих задач і досягнення мети дисертаційної роботи. Основу методології склали загальнонаукові методи пізнання правових явищ, зокрема: діалектичний, історичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний та метод правового моделювання. Їхнє комплексне використання дозволило забезпечити глибину, цілісність і обґрунтованість наукових висновків.

Діалектичний метод застосовувався для виявлення змісту та взаємозв'язків основних правових категорій, що стосуються примусового виконання рішень суду, особливо в умовах правового режиму воєнного стану (розділ 1). Історичний метод сприяв вивченню етапів становлення правового регулювання виконавчого провадження в Україні, зокрема в надзвичайних умовах, а також дозволив простежити еволюцію підходів до інституту примусового виконання (підрозділ 1.1).

Формально-логічний метод (індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, аналогія) застосовувався при аналізі положень чинного законодавства, зокрема Закону України «Про виконавче провадження», підзаконних актів та спеціальних норм, що регулюють діяльність виконавців під

час воєнного стану. За його допомогою було виявлено прогалини, колізії та неузгодженості у нормативному забезпеченні цієї сфери (підрозділи 1.2, 1.3; 2.2, 2.3).

Системно-структурний метод дозволив охарактеризувати організаційно-правовий механізм функціонування органів та посадових осіб, уповноважених на примусове виконання рішень, а також виявити структурні взаємозв'язки між ними в умовах дії воєнного стану (розділ 2).

Порівняльно-правовий метод був використаний для аналізу підходів до примусового виконання судових рішень у законодавстві зарубіжних держав, зокрема в частині функціонування виконавчих органів в умовах надзвичайного чи воєнного стану (розділи 1 і 2). Це дозволило виокремити можливі напрями імплементації іноземного досвіду у національну правову систему України.

Статистичний метод застосовувався для аналізу емпіричних даних щодо ефективності виконання судових рішень у період воєнного стану, включно з відкритими даними Міністерства юстиції України та Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень (підрозділ 3.1).

Метод правового моделювання був використаний для формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання виконавчого провадження в умовах воєнного стану, а також для розробки проєктних механізмів адаптації виконавчої системи до надзвичайних викликів (підрозділ 3.2).

Загалом, обґрунтованість висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, забезпечено шляхом узгодженого застосування багаторівневої методології дослідження, а також використанням сучасних теоретичних розробок українських і зарубіжних учених у сфері виконавчого та адміністративного права.

Нормативну основу дисертаційного дослідження становлять положення Конституції України, законів України, зокрема Закону України «Про виконавче провадження», «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання

судових рішень», Кодексу України з процедур банкрутства, Цивільного процесуального кодексу України, а також підзаконні нормативно-правові акти, видані Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством юстиції України та іншими центральними органами виконавчої влади. Враховано також норми міжнародного права, які регулюють виконання судових рішень та захист прав людини, зокрема акти, ратифіковані Україною, включаючи положення Європейської конвенції з прав людини, практику Європейського суду з прав людини та інші міжнародні документи, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні матеріали Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду та інших судових і виконавчих органів, аналітичні довідки, дані Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень, а також відомості, розміщені на офіційних вебсайтах органів публічної адміністрації України. Крім того, використано матеріали судової практики, звіти правозахисних організацій, доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, тематичну політико-правову публіцистику, а також науково-довідкові джерела та галузеві експертні дослідження, присвячені функціонуванню системи примусового виконання в умовах воєнного стану.

Наукова новизна. У дисертаційному дослідженні сформульовано й обґрунтовано нові наукові положення, висновки та пропозиції, що в сукупності становлять наукову новизну, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано комплексний підхід до правового регулювання примусового виконання судових рішень в умовах правового режиму воєнного стану як окремого підвиду адміністративно-юрисдикційної діяльності держави, що передбачає його розгляд не лише як процесуальної стадії судочинства, але і як особливого виду адміністративно-юрисдикційної діяльності держави в умовах

обмеження правового режиму, коли забезпечення виконання судових актів набуває значення інструмента підтримання внутрішньої безпеки та правопорядку;

- визначено специфіку правового статусу виконавців (державних і приватних), яка трансформується під впливом обмежень, запроваджених воєнним станом, з урахуванням функцій щодо забезпечення національної безпеки. Запропоновано оновлену доктринальну конструкцію правового статусу державних та приватних виконавців, з урахуванням трансформації їх функціонального навантаження та зміни характеру відповідальності під впливом мобілізаційних, безпекових і правових факторів, зумовлених запровадженням воєнного стану. Вперше визначено, що виконавець в умовах війни є суб'єктом правозастосування з розширеним мандатом публічного захисту, який оперує на межі адміністративного примусу та правової гуманітарності.

- запропоновано авторське визначення поняття «примусове виконання судових рішень під час воєнного стану» як діяльності, що здійснюється в умовах обмеженого функціонування судової системи, мобілізаційного навантаження та пріоритету публічних інтересів. В дефініції акцентовано на специфіці виконання рішень у ситуації часткової паралізації правосуддя, обмеженого доступу до судів, переміщення населення, руйнування інфраструктури та запровадження тимчасових пільгових і обмежувальних заходів щодо учасників виконавчого провадження. Це поняття запропоновано як окрему правову категорію з урахуванням національного досвіду воєнного часу;

- обґрунтовано концепцію "адаптивного виконання" судових рішень як нової юридичної категорії, що в умовах дії режиму воєнного стану виконує роль синтетичної форми правозастосування, поєднуючи традиційні механізми державного примусу із ситуаційно зумовленими виключеннями, відступами, прискореннями або відстрочками виконання рішень. Зміст цієї категорії полягає в тому, що держава зобов'язана забезпечити виконання судових рішень не лише

як імперативу правосуддя, а й із урахуванням об'єктивних умов воєнного часу — загрози життю та безпеці осіб, знищення або тимчасова недоступність об'єктів стягнення, особливий статус майна, що мобілізоване або належить військовим формуванням. Такий підхід передбачає гнучкість у застосуванні заходів, тимчасове припинення провадження, модифікацію строків, можливість змінити спосіб чи порядок виконання;

- систематизовано форми юридичної відповідальності за невиконання судових рішень у період воєнного стану, розкрито співвідношення адміністративної (ст. 188–13 КУпАП), кримінальної (ст. 382 ККУ) та дисциплінарної (через діяльність Етичного комітету АПВУ тощо) відповідальності, з урахуванням практики застосування у контексті знижених інституційних гарантій. З метою зниження рівня безкарності за невиконання судових рішень, через удосконалення кваліфікуючих ознак статті 382 ККУ (в частині систематичності, злочинної бездіяльності, повторності та мотивації кримінального правопорушення) та розширення меж адміністративної відповідальності в умовах війни. Запропоновано доповнити ч. 2 ст. 382 Кримінального кодексу України і викласти в такій редакції: ;...2. Ті самі дії, вчинені службовою особою, або умисне невиконання вироку, рішення, ухвали або постанови суду, вчинене особою, яка мала реальну можливість його виконати, але використала воєнний стан або пов'язані з ним обставини як формальну підставу для ухилення, — карається ...»;

- запропонована модель пріоритетів у черговості виконання судових рішень, базуючись на критеріях: захисту національної безпеки (виконання рішень щодо арешту активів осіб, пов'язаних з агресором), збереження публічних ресурсів (виконання рішень про повернення бюджетних коштів, виконання зобов'язань перед державою), забезпечення гуманітарних потреб (рішення щодо соціальних виплат, захисту житла, аліментів, допомоги по інвалідності, тощо), що може бути закріплена у спеціальному розділі Закону України «Про виконавче провадження»

або у тимчасовому порядку, що діє під час воєнного стану. Таке нормотворче моделювання враховує принцип публічної користі, співрозмірності та недопущення зловживання правом стягувача у кризових умовах;

- запропоновано доповнити ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження» частиною 6 в редакції: «...6. У разі якщо місце проживання або місце знаходження стягувача чи боржника змінилося внаслідок збройної агресії проти України, воєнного стану або надзвичайної ситуації, виконавче провадження може бути відкрито та здійснено виконавцем за місцем фактичного перебування будь-якої із сторін або за місцем розташування майна боржника. Органи та особи, які здійснюють примусове виконання рішень суду зобов'язані забезпечити оперативну передачу матеріалів провадження відповідно до нової територіальної підсудності (підвідомчості), з урахуванням потреб безпеки, процесуальної доступності та ефективності виконання.»

удосконалено:

- класифікацію принципів діяльності органів примусового виконання рішень із виокремленням принципів, специфічних для періоду воєнного стану (наприклад, принцип забезпечення обороноздатності та стабільності правопорядку), яка адаптована до викликів правозастосування у період воєнного стану. Запропоновано виокремлення окремої групи спеціальних принципів (зокрема, принципів обороноздатності, правової гнучкості, стійкості правопорядку), що відображають зміни у публічному інтересі щодо цілей і меж виконання рішень у воєнний час.

- підхід до визначення правових форм реалізації повноважень виконавчих органів із врахуванням нових законодавчих механізмів, запроваджених в умовах воєнного стану (наприклад, пріоритетність виконання рішень щодо мобілізації майна). Зокрема, поглиблено дослідження правової природи таких форм, як передача виконавчих проваджень у разі евакуації, пріоритетне виконання рішень про реквізицію чи мобілізацію майна, тимчасове обмеження арешту на критично

необхідне для проживання майно.

- підходи до оскарження дій виконавців в умовах обмеженого доступу до правосуддя, шляхом застосування інституту дистанційного розгляду, електронної комунікації та особливих строків звернення. Обґрунтовано можливість розширення інституту електронного судочинства, дистанційного розгляду скарг на виконавців, та запропоновано запровадження "особливих строків звернення" у разі фактичної неможливості захисту прав через обставини воєнного часу.

- підхід, що підтримується в науковій доктрині (А.І. Бандурка, Н.М. Кузнєцова) щодо визначення інструментів судового та позасудового контролю за діями виконавців у надзвичайних умовах, зокрема в умовах дії правового режиму воєнного стану, в контексті забезпечення балансу між принципом законності, оперативності виконання рішень суду та гарантіями прав сторін виконавчого провадження. в умовах воєнного стану суд зобов'язаний орієнтуватися не лише на формальне дотримання процедурних строків, а й на оцінку реальних можливостей сторін реалізувати свої процесуальні права, зокрема у разі переміщення, втрати доступу до майна чи обмеження комунікації. Доведено необхідність застосування принципу пріоритету публічних інтересів над приватними у виняткових правових режимах.

- обґрунтування гармонізації щодо врахування практики Європейського Союзу — зокрема, досвід Франції, Італії, Німеччини — щодо орієнтиру на неухильну орієнтацію на процедурні гарантії обох сторін, які мають бути забезпечені навіть у разі надзвичайного стану (згідно з Рекомендацією CM/Rec(2003)17 Комітету Міністрів Ради Європи). Гармонізація полягає, зокрема, у: забезпеченні рівного доступу до правових засобів захисту для боржника та стягувача (з урахуванням уразливих груп, таких як біженці або військовослужбовці); мінімізації затримок виконання за рахунок цифрових інструментів; виключенні можливості свавільного тлумачення меж дискреції виконавця (через формалізацію етапів провадження в електронній системі). З

огляду на це, в роботі обґрунтовано доцільність перегляду процесуальних норм Закону України "Про виконавче провадження" в бік їх приведення у відповідність до стандартів ЄС, передусім у частині застосування тимчасових заходів, порядку зупинення провадження та черговості виконання рішень (без винесення окремих пропозицій).

дістали подальшого розвитку:

- теоретико-правові засади діяльності органів примусового виконання та уповноважених осіб, із урахуванням реалій функціонування державного механізму в умовах надзвичайного стану, що дозволяє по-новому розглянути їхню роль у збереженні ефективності правосуддя в періоди екстремального суспільного ризику.

- підходи до оцінювання ефективності виконавчого провадження з позиції захисту конституційних прав та інтересів суб'єктів правовідносин у контексті загроз суверенітету, територіальної цілісності та гуманітарної безпеки.

- наукове обґрунтування комплексних пропозицій щодо оновлення чинного законодавства України, яке регламентує виконавче провадження, з урахуванням воєнних та поствоєнних реалій, зокрема потреби у створенні відновного механізму реанімації "заморожених" виконавчих справ, вдосконалення правового статусу стягувача у випадках втрати майна внаслідок бойових дій, і впровадження інституту компенсацій за неотримане присуджене у разі форс-мажорних обставин.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що його основні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у нормотворчій діяльності — для вдосконалення положень законодавства України, зокрема Закону України «Про виконавче провадження», Закону України «Про органи і осіб, які здійснюють примусове виконання судових

рішень», Кодексу України з процедур банкрутства та інших нормативно-правових актів, з метою адаптації їх до умов воєнного стану та запровадження механізмів захисту прав учасників виконавчого провадження в період дії надзвичайного правового режиму;

- *у правозастосовній практиці* — для підвищення ефективності діяльності державних і приватних виконавців, а також органів контролю у сфері примусового виконання рішень, шляхом запровадження чітко визначених алгоритмів дій, зокрема в умовах обмеженого доступу до майна боржника або відсутності можливості здійснення виконавчих дій в зоні бойових дій;
- *у судовій практиці* — для уніфікації підходів судів до розгляду справ щодо оскарження дій, рішень або бездіяльності виконавців у період дії воєнного стану, включаючи питання відновлення процесуальних строків, пріоритетності забезпечення інтересів держави тощо;
- *у навчальному процесі* — під час викладання дисциплін адміністративно-правового, виконавчого та судового профілю у закладах вищої юридичної освіти, при підготовці навчально-методичних матеріалів і кейсів, а також у системі післядипломної освіти для підвищення кваліфікації працівників виконавчої служби;
- *в практичній діяльності* — для підготовки правових висновків, аналітичних матеріалів та експертиз щодо ефективності державної політики у сфері примусового виконання рішень суду в умовах воєнного стану та розробки відповідних рекомендацій для органів державної влади.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію підготовано на кафедрі цивільного та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, на якій проведено її обговорення. Основні теоретичні положення й результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях. Результати дослідження, його основні

висновки й рекомендації оприлюднені в чотирьох тезах науково-практичних конференцій.

Публікації. Положення дисертації відображено у 8 наукових публікаціях, із яких 4 статті, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також 4 тези міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку, у тому числі основного тексту 187. Список використаних джерел налічує 206 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Історико-правова природа становлення правового регулювання діяльності примусового виконання рішень судів та інших правозастосовних органів

Примусове виконання судових рішень є завершальною стадією правосуддя, без якої ухвалене судом рішення лишається лише формальністю на папері. Конституція України (ст. 124) встановлює обов'язковість судових рішень до виконання на всій території України, що підкреслює фундаментальне значення ефективного механізму їх реалізації [86]. Водночас у перші роки незалежності (після 1991 р.) Україна успадкувала від радянської правової системи застарілі підходи до виконання рішень, що не відповідали новим принципам верховенства права. Необхідно було створити власне правове поле для виконавчого провадження, яке б забезпечувало своєчасне і повне виконання актів правосуддя та інших органів, уповноважених ухвалювати обов'язкові рішення.

На початку 1990-х правове регулювання примусового виконання залишалося фрагментарним. Функції судових виконавців продовжували здійснюватися за інерцією на основі норм Цивільного процесуального кодексу УРСР (1963 р.) та підзаконних актів, успадкованих від СРСР. Законодавство про виконавче провадження в суверенній Україні почало формуватися поступово. Першим кроком стала поява окремих структур в системі Міністерства юстиції, відповідальних за виконання рішень (так звані державні виконавці при районних управліннях юстиції). Однак відсутність єдиного закону спеціально про виконавче провадження зумовлювала прогалини у процедурах і слабкий контроль за виконанням, що негативно впливало на престиж судової влади.

Період 1991–1998 рр. можна умовно назвати підготовчим етапом правового

становлення інституту примусового виконання. У цей час формувалися організаційні основи державної виконавчої служби в Україні. Постановами Кабінету Міністрів запроваджувалися структурні підрозділи, відповідальні за виконання рішень, та поступово напрацьовувався досвід, необхідний для кодифікації виконавчого законодавства. Дефіцит детального закону частково компенсувався відомчими інструкціями Міністерства юстиції, проте така ситуація не відповідала вимогам правової визначеності та ефективності захисту прав стягувачів. На рубежі 1998–1999 рр. назріла потреба законодавчого врегулювання процедур виконавчого провадження та статусу органів примусового виконання рішень.

Важливою віхою стало ухвалення Верховною Радою базових законів, що започаткували сучасне правове регулювання виконавчого провадження. Першим таким актом став Закон України «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 р. № 202/98-ВР, який визначив організаційні засади діяльності державної виконавчої служби (ДВС). Цим Законом вперше було нормативно закріплено завдання ДВС, правовий статус державних виконавців та структуру органів примусового виконання. Державна виконавча служба України була визначена як центральний орган виконавчої влади, що діє при Міністерстві юстиції і реалізує державну політику у сфері виконання рішень судів та інших органів. Створення ДВС мало на меті підпорядкувати процес виконання рішень виконавчій владі, забезпечити належний урядовий контроль за цією сферою та відокремити виконавчу функцію від судової. Закон 1998 р. встановив, що органи ДВС очолюються Головним управлінням при Мін'юсті, а на місцях діють відділи ДВС в структурі місцевих управлінь юстиції. Визначалися права і обов'язки державних виконавців, вимоги до них, гарантії захисту при виконанні службових обов'язків тощо. Цей закон заклав фундамент інституційної спроможності держави забезпечувати виконання судових рішень [140].

Наступним кроком стало прийняття спеціального процедурального закону –

Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV, що набрав чинності 1 липня 1999 р.. Цей закон уперше визначив детальний порядок і умови примусового виконання рішень судів та інших органів, рішення яких підлягають виконанню у примусовому порядку. Закон 1999 р. містив норми щодо учасників виконавчого провадження, юрисдикції виконання, строків пред'явлення виконавчих документів, порядку здійснення виконавчих дій, заходів примусового виконання (звернення стягнення на майно боржника, заробітну плату, інші доходи), а також встановив інститут виконавчого збору та витрат виконавчого провадження. Прийняття цього закону ознаменувало перехід до якісно нового етапу – формування власне національної процедури виконання судових рішень. Відтепер діяльність державних виконавців регламентувалася не лише відомчими актами, а й законом прямої дії, що сприяло захисту прав сторін виконавчого провадження і уніфікації практики [128].

Закон «Про виконавче провадження» 1999 р. заклав основні принципи виконавчого процесу: законність, своєчасність виконання, неприпустимість перевищення заходів примусу, співмірність заходів стягнення розміру боргу тощо. Він визначив вичерпний перелік виконавчих документів (виконавчі листи судів, накази господарських судів, судові накази, постанови в справах про адміністративні правопорушення, інші рішення, виконання яких покладено на ДВС) та умови їх примусового виконання. Законом було також передбачено можливість оскарження дій чи бездіяльності державного виконавця до суду, що забезпечувало процесуальні гарантії для боржників і стягувачів. Таким чином, до кінця 1990-х Україна сформувала базове законодавство у сфері виконання рішень, що складалося з двох ключових актів – організаційного (Про ДВС) та процедурного (Про виконавче провадження). Це знаменувало закінчення перехідного періоду від радянської моделі (де виконання було здебільшого функцією судів або міліції) до побудови самостійної системи виконавчої служби, підпорядкованої Міністерству юстиції [98].

У першому десятилітті 2000-х років правове регулювання виконавчого провадження розвивалося шляхом поступових змін і доповнень до закону 1999 р. та суміжних нормативних актів. Основна мета цих реформ – підвищення ефективності виконання рішень, яке залишалося проблемним. Хоча законодавча база була створена, реальний показник виконання судових рішень в Україні стабільно лишався надзвичайно низьким – на рівні близько 3%. Для порівняння, у країнах ЄС у цей же період виконувалося в середньому 50–70% судових рішень. Така ситуація підривала довіру до судової влади і завдавала шкоди економіці, адже, за даними експертів, з кожних 100 грн присудженого боргу український стягувач реально отримував лише ~3 грн, а решта перетворювалася на «проблемну заборгованість», частка якої досягала близько 20% ВВП країни [187]. Не дивно, що за умов коли значні кошти не повертаються кредиторам, інвестиційний клімат в країні потерпає. Усвідомлюючи ці проблеми, держава протягом 2000-х років вживала кроків для модернізації системи примусового виконання.

Важливим напрямом стало посилення судового контролю за виконанням. Зокрема, у 2001 р. до Цивільного процесуального кодексу були внесені зміни, що конкретизували порядок оскарження дій державного виконавця. Запроваджувалися механізми притягнення виконавців до відповідальності за невиконання або неналежне виконання службових обов'язків [91]. Окрім того, були підвищені вимоги до звітності ДВС перед Мін'юстом, що мало забезпечити більшу прозорість роботи виконавців.

У 2002–2003 рр. здійснено спроби оптимізувати організаційну структуру ДВС. На основі аналізу навантаження виконавчих проваджень було збільшено штатну чисельність державних виконавців у великих містах, створено спеціалізовані відділи примусового виконання рішень щодо майнових стягнень, стягнення аліментів тощо. Водночас, залишалася проблема хронічної перевантаженості державних виконавців та брак належних мотиваційних

чинників: зарплата виконавця була невисокою, не залежала від результативності стягнень, що не стимулювало до ефективної роботи. Держава поступово шукала шляхи матеріального заохочення: збільшувався розмір виконавчого збору, частина якого спрямовувалася до спецфонду фінансування ДВС, впроваджувалися додаткові виплати за виконання особливо складних проваджень. Однак цих заходів виявилось недостатньо для кардинального виправлення ситуації.

У 2011–2012 рр. відбулися істотні зміни, зумовлені як внутрішніми реформами, так і зовнішнім впливом (рішення Європейського суду з прав людини проти України щодо невиконання судових рішень). Україна програла низку справ у ЄСПЛ, зокрема «Іванов проти України» (2009), де невиконання національних рішень було визнано системною проблемою [186]. Реагуючи на це, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05.06.2012 р. № 4901-VI, який запровадив механізм погашення за рахунок бюджету заборгованостей за рішеннями судів, боржником за якими є держава або державні підприємства. Цей закон гарантував виплату присуджених сум через Державну казначейську службу у разі, якщо виконавча служба не стягнула їх з державного боржника протягом встановленого строку. Прийняття зазначеного акта було вимушеним кроком для розв'язання проблеми невиконання рішень проти держави, але водночас засвідчило неспроможність на той час діючої системи забезпечити повне і своєчасне виконання [138]. Закон про державні гарантії виконав довгострокові зобов'язання України перед Радою Європи щодо розв'язання «пілотної справи» ЄСПЛ і став важливим елементом правового регулювання виконавчого провадження в частині категорії «державних» боргів.

Паралельно тривало вдосконалення профільного закону «Про виконавче провадження». У 2011 р. його було викладено в новій редакції, яка врахувала накопичену судову практику та дещо модернізувала процедури. Зокрема, були

скорочені строки пред'явлення виконавчих документів, впроваджено автоматизований розподіл навантаження між державними виконавцями, удосконалено порядок реалізації арештованого майна (запроваджено електронні торги через систему ДП «СЕТАМ» – перший крок до електронізації процесу виконання). Крім того, посилено відповідальність боржників за ухилення від виконання рішення – введено нові склади адмінправопорушень і уточнено кримінальну відповідальність за злісне невиконання судового рішення [182]. Поправки 2011–2015 рр. заклали підґрунтя для більш радикальної реформи, яка називалася – впровадження змішаної системи примусового виконання із залученням приватного сектору [57].

Слід також зазначити зміну статусу самої Державної виконавчої служби у цей період. Спочатку ДВС функціонувала як окремий центральний орган виконавчої влади, координований через Міністра юстиції. Однак постановою Кабінету Міністрів № 229 від 02.11.2014 р. було затверджено нове Положення про ДВС, а вже 21 січня 2015 р. уряд ухвалив рішення про ліквідацію ДВС як самостійного органу, приєднавши її до структури Міністерства юстиції. Відтоді замість окремої служби створено Департамент державної виконавчої служби у складі Мін'юсту. Це рішення мотивувалося прагненням оптимізувати управління, скоротити адміністративні витрати та посилити контроль Міністерства над виконавцями. Досвід показав, що сам по собі такий крок не вирішив проблему ефективності: хоча бюрократичну надбудову скоротили, пересічний державний виконавець усе ще стикався з величезною кількістю невиконаних документів і нерідко зі спротивом боржників.

Отже, до 2016 р. Україна підійшла з усвідомленням нагальної потреби глибокої реформи системи примусового виконання. Незважаючи на поступові удосконалення, рівень виконання судових рішень залишався критично низьким. У суспільстві та серед інвесторів накопичилося розчарування нездатністю держави гарантувати виконання навіть виграних у суді справ. Європейський союз

та міжнародні партнери (зокрема МВФ) наполягали на підвищенні ефективності правосуддя, включаючи стадію виконання рішень, як на необхідній умові правовладдя та поліпшення бізнес-клімату [188]. Ці фактори зумовили політичну волю для проведення масштабної реформи, що започаткувала новий – сучасний – етап розвитку інституту виконавчого провадження.

Ключовим поворотним моментом стала реформа виконавчого провадження у 2016 році, коли законодавець запровадив змішану (державно-приватну) модель примусового виконання рішень. 2 червня 2016 р. Верховна Рада прийняла два взаємопов'язані закони – нова редакція Закону «Про виконавче провадження» № 1404-VIII та Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» № 1403-VIII. Перший з них замінив собою закон 1999 р. (останній остаточно втратив чинність 5 січня 2017 р. після набрання чинності новим законом) [57]. Другий закон створив правове підґрунтя для діяльності приватних виконавців – абсолютно нового для української правової системи суб'єкта виконавчого провадження [61].

Закон «Про виконавче провадження» 2016 р. зберіг загальні засади виконання рішень, але модернізував процедури відповідно до кращих світових практик. Були уточнені принципи виконавчого провадження (введено принцип пропорційності заходів виконання, пріоритет добровільного виконання, широке застосування електронних засобів). Строк пред'явлення виконавчих документів було уніфіковано в 3 роки для більшості випадків, розмір виконавчого збору встановлено на рівні 10% від суми боргу. Закон запровадив Єдиний реєстр боржників – відкриту базу даних про осіб, які ухиляються від виконання, що стимулює боржників до добровільної оплати. Вперше на рівні закону передбачено можливість використання автоматизованих систем (Автоматизована система виконавчого провадження, АСВП) та електронного документообігу у виконавчому процесі. Це дозволило впровадити сучасні технології: електронний арешт коштів на банківських рахунках боржників, електронні торги арештованим

майном тощо. Такі нововведення значно пришвидшили окремі процедури (наприклад, автоматизований арешт коштів у банках скоротив час виявлення та блокування рахунків боржника з кількох днів до кількох годин) [108]. Крім того, закон 2016 р. закріпив процесуальну рівність державних і приватних виконавців у здійсненні виконавчих дій, встановивши, що процедура виконання рішення є єдиною для обох категорій виконавців. Всі заходи примусового виконання (опис майна, арешт, вилучення, реалізація і т.д.) приватний виконавець здійснює на тих самих умовах і в тому самому порядку, що й державний – відмінності полягають лише в їхньому правовому статусі та піднаглядності [57].

Найбільш революційним стало запровадження інституту приватних виконавців. Закон № 1403-VIII визначив правовий статус приватного виконавця, порядок доступу до професії, повноваження і обмеження в діяльності. Приватний виконавець був визначений як суб'єкт незалежної професійної діяльності, уповноважений державою здійснювати примусове виконання рішень на тих самих засадах, що й державна виконавча служба. Для здійснення своїх повноважень приватний виконавець повинен відповідати кваліфікаційним вимогам (вища юридична освіта, стаж роботи у правовій сфері не менше 2 років, складання кваліфікаційного іспиту), бути внесеним до Єдиного реєстру приватних виконавців та присягнути сумлінно виконувати обов'язки. Приватний виконавець здійснює діяльність від власного імені, але держава делегує йому частину владних повноважень (примусове виконання) і встановлює за ним суворий нагляд та контроль з боку Міністерства юстиції і новоствореної дисциплінарної комісії [100]. Відповідно до закону, приватні виконавці несуть цивільно-правову, адміністративну, кримінальну та дисциплінарну відповідальність за свою діяльність нарівні з державними виконавцями, при цьому особливістю є обов'язкове страхування їхньої професійної відповідальності. Закон окреслив перелік рішень, які не мають права виконувати приватні виконавці – це, зокрема, рішення, за якими боржником або стягувачем є

держава чи державні органи, рішення про відібрання дитини, про виселення та вселення, щодо конфіскації майна, а також виконавчі провадження з сумою стягнення, що перевищує визначений поріг (на перших етапах дії закону – 20 млн грн). Такі обмеження покликані залишити у виключній компетенції державної виконавчої служби найбільш чутливі та суспільно значущі категорії виконання [97].

Впровадження приватних виконавців мало на меті створення конкуренції у сфері виконання рішень та підвищення мотивації до результативної роботи. Приватні виконавці винагороджуються від успішно виконаних рішень: згідно із законом вони отримують 10% від стягнутої суми (так званої основної винагороди). На відміну від державних службовців, чия заробітна плата фіксована, приватник безпосередньо зацікавлений довести провадження до реального стягнення, адже від цього залежить його дохід. Такий економічний стимул відповідає сучасним тенденціям «аутсорсингу» державних функцій приватному сектору з метою підвищення ефективності. Як підкреслювалося експертами, у багатьох випадках приватний сектор діє оперативніше та якісніше, менше схильний до бюрократичної тяганини, притаманної державному управлінню. Україна запозичила досвід запровадження приватних судових виконавців у низці європейських країн, особливо Польщі та Литві, де подібні інститути показали успішність. Зокрема, ініціатори реформи посилалися на приклад Польщі (де діють приватні коморники) та Литви (де з 2003 р. діє система приватних судових приставів), які продемонстрували значне підвищення відсотку виконаних рішень після переходу до змішаної моделі [71].

Реформа 2016 р. одержала підтримку з боку західних партнерів. Вона була передбачена Меморандумом з МВФ 2015 р. як одна з умов покращення інвестиційного клімату. Також Угода про асоціацію Україна–ЄС, імплементація якої стартувала у 2015 р., включала вимоги щодо забезпечення верховенства права та ефективної системи правосуддя. Європейська Комісія у висновках для

надання Україні статусу кандидата в ЄС (2022) прямо вказала на необхідність гарантувати “ефективну та прозору систему правосуддя”, невід’ємною складовою якої є дієве виконання судових рішень [178]. Таким чином, запровадження приватних виконавців відповідало не лише внутрішнім потребам, а й міжнародним зобов’язанням України в контексті євроінтеграції.

З практичної точки зору, результати реформи стали відчутними вже у перші роки. Хоча кількісно приватних виконавців спочатку було небагато (перші 100 осіб отримали посвідчення у 2017–2018 рр.), вони продемонстрували високу ефективність. За даними Асоціації приватних виконавців, станом на кінець 2019 р. близько 213 приватних виконавців (лише 4,5% від загальної кількості виконавців в країні) забезпечили стягнення 16% від загальної суми стягнутих боргів за цей рік. В середньому один приватний виконавець стягував у 5,3 рази більшу суму, ніж один державний виконавець. Показово, що сукупно приватні виконавці у 2019 р. реалізували майна боржників на суму 754,8 млн грн, що навіть перевищило показник усіх 4472 державних виконавців (725,4 млн грн). Ця статистика яскраво свідчить про дієвість стимулів приватної форми виконання та підтверджує доцільність змішаної моделі. Успіхи приватних виконавців стали аргументом на користь подальшого розширення їхньої участі в системі [62]. Вже у 2019–2020 рр. обговорювалися законодавчі ініціативи щодо зняття окремих обмежень з їхньої компетенції (зокрема дозволити приватникам виконувати рішення невеликого розміру, де боржником є державні підприємства, або підвищити поріг суми стягнення). Втім, ці питання потребували зваженого підходу, аби зберегти баланс між приватним інтересом та публічними гарантіями захисту громадян [69].

На рівні управління реформою також відбулися інституційні зрушення. У 2017 р. була створена Рада приватних виконавців України – професійне самоврядування приватних виконавців, що опікується питаннями етики, підвищення кваліфікації та захисту професійних прав. При Міністерстві юстиції

почали діяти Кваліфікаційна та Дисциплінарна комісії приватних виконавців, наполовину сформовані із представників професійної спільноти, що забезпечує елемент саморегуляції в діяльності приватників. Таким чином, запроваджена модель поєднала державний нагляд із самоврядними елементами, прийнятими в європейській практиці (наприклад, у Франції діє Палата судових приставів, у Польщі – самоврядна корпорація коморників) [161].

Після 2016 р. українське законодавство про виконавче провадження продовжує динамічно розвиватися. Новий закон «Про виконавче провадження» неодноразово змінювався для врахування практики та вирішення виявлених проблем. Зокрема, було удосконалено порядок автоматизованого арешту коштів (у 2019–2020 рр. запроваджено систему взаємодії з банками через автоматизовану систему інформаційного обміну, що значно підвищило результативність стягнення боргів з рахунків). Розвиваються електронні сервіси для сторін виконавчого провадження – запрацював вебпортал, де стягувач може отримати інформацію про стан провадження, боржник – оплатити борг онлайн, а виконавець – винести процесуальні документи в електронній формі з накладенням ЕЦП [10]. Такі кроки відповідають курсу на цифровізацію виконавчого провадження, визначеному в Національному плані відновлення України 2022 р. як один з пріоритетів реформи правосуддя.

За підтримки європейських партнерів здійснюється подальше вдосконалення нормативної бази. З 2019 р. в Україні діє проєкт ЄС *PRAVO-Justice*, в рамках якого була створена платформа для розробки нової редакції закону про виконавче провадження з урахуванням кращих практик ЄС. В обговоренні беруть участь представники Міністерства юстиції, асоціацій виконавців, міжнародні експерти (USAID, ОБСЄ, IDLO, Європейська Бізнес-Асоціація та ін.). Це свідчить про тісний зв'язок реформи з євроінтеграційними процесами – законодавство України максимально гармонізується з європейськими стандартами. Зокрема, враховуються рекомендації Ради Європи та ЄС щодо примусового виконання.

Консультативна рада європейських суддів (CCJE) ще у Висновку №13 (2010) наголосила, що належне виконання судових рішень є складовою права на справедливий суд і повинно бути ефективним, швидким та відповідати принципам прозорості і дотримання прав людини [196]. Україна поступово імплементує ці підходи, зокрема шляхом скорочення строків виконання, забезпечення пропорційності заходів примусу та впровадження дієвих засобів оскарження протиправних дій виконавців.

Наближення до європейських стандартів проявляється і у статистичних показниках. Хоча проблема невиконання судових рішень ще далека від повного вирішення, тенденції є позитивними. За даними Міністерства юстиції, загальний відсоток виконання поступово зростає щороку після 2017-го. Цьому сприяють і нормативні новації (наприклад, у 2021 р. прийнято зміни, що посилили відповідальність за невиконання рішень – збільшено штрафи для боржників, запроваджено можливість тимчасового обмеження у праві керування транспортним засобом, виїзду за кордон для неплатників аліментів та інших злісних боржників) [31]. Такі заходи дисциплінують боржників і стимулюють їх добровільно виконувати рішення, не доводячи до примусу.

Важливим кроком до європейської інтеграції стало надання Україні офіційного статусу кандидата в члени ЄС у червні 2022 р.. Серед семи ключових вимог Європейської Комісії до України – верховенство права та ефективна судова система. Виконання судових рішень явно входить до цього критерію, адже правосуддя не може вважатися ефективним, якщо рішення не виконуються. У зв'язку з цим, реформа виконавчого провадження отримала додатковий імпульс. У 2023–2024 рр. продовжилася робота над новим законопроектом «Про примусове виконання рішень», покликаним усунути виявлені недоліки чинного закону та більш повно врахувати положення права ЄС. Зокрема, планується розширити сферу діяльності приватних виконавців, зрівнявши їх у повноваженнях з державними (з одночасним посиленням контролю за їх

діяльністю), створити інститут гарантування авансового внеску стягувача (щоб фінансове навантаження не стримувало ініціювання виконання), вдосконалити процедури електронних торгів та інші інструменти [63]. Ці новації мають на меті наблизити українське виконавче провадження до найкращих практик ЄС, де виконання рішень є швидким, доступним і забезпечує реальне поновлення порушених прав.

Підсумовуючи, період 1991–2025 рр. для України характеризується еволюцією від радянської моделі виконавчої системи до сучасної змішаної моделі, що поєднує державні механізми та приватну ініціативу. В історико-правовому вимірі можна виділити кілька етапів: (1) *перехідний (1991–1998)* – становлення національної виконавчої служби, пошук нормативних рішень; (2) *нормативно-інституційний (1998–2016)* – ухвалення базових законів, розвиток ДВС, часткові реформи в межах державної моделі; (3) *сучасний реформаторський (з 2016)* – впровадження приватних виконавців, докорінне реформування процедур і курс на євроінтеграцію системи виконання. Такий шлях супроводжувався як успіхами (створено повну законодавчу базу, підвищено результативність стягнень), так і викликами (проблема низького відсотка виконання досі остаточно не вирішена). Водночас досвід західних країн та вимоги європейського права надали дороговкази для вдосконалення української системи. Євроінтеграційні процеси, зокрема імплементація Угоди про асоціацію та прагнення до членства в ЄС, стали важливим чинником прискорення реформ. Україна поступово зближує свій інститут примусового виконання із моделями розвинутих демократій, де забезпечення виконання судового рішення є невід’ємною частиною права на справедливий суд і дієвого захисту прав громадян.

Для кращого розуміння особливостей української моделі доцільно провести порівняльний огляд систем примусового виконання в окремих зарубіжних країнах – як європейських, так і англосаксонських. Зарубіжний досвід показує,

що існують дві основні моделі організації виконання рішень: державна (централізована) та приватна (децентралізована), а також різні комбінації між ними [71].

У країнах континентальної Європи історично склалися системи, за яких виконання судових рішень покладено або на спеціальних державних посадових осіб (судових виконавців-чиновників), або на незалежних професіоналів, що діють від імені держави. Німеччина є прикладом переважно державної моделі: там примусове виконання здійснюють судові виконавці (*Gerichtsvollzieher*), які перебувають у статусі державних службовців при судах. Німецький судовий виконавець призначається при дільничному суді, діє від імені держави, має відповідні повноваження (примусово входити до приміщень боржника, описувати майно тощо), але водночас несе особисту відповідальність і покриває витрати своєї діяльності самостійно. Цікаво, що в Німеччині цей інститут поєднує риси держслужби та самозайнятості: виконавець має статус державного органу, але отримує винагороду за рахунок стягнутих з боржника коштів і фактично працює “за власний рахунок” під контролем суду. Така модель покликана стимулювати ефективність, зберігаючи при цьому повний державний контроль і довіру до виконавця як до посадової особи суду [101].

Протилежний підхід демонструє Франція, де функціонує інститут *huissier de justice* – приватного судового виконавця (судового пристава), що працює як незалежний фахівець. Французькі *huissiers* хоча і є самозайнятими особами, але отримують державне призначення та наділені статусом офіційних осіб, що діють від імені держави. Вони об’єднані у професійну палату, ліцензуються і контролюються Міністерством юстиції. Їхня діяльність дуже широка: крім виконання судових рішень (виселення, стягнення боргів, арешт майна), вони займаються врученням судових повісток, фіксацією доказів, примусовим врученням нотаріальних актів тощо [186]. Французький підхід – приватно-публічний гібрид: виконавець не отримує зарплатні з бюджету, а живе з

гонорарів та встановлених тарифів за свої послуги, однак його повноваження і статус визначені законом, а призначення на посаду здійснюється державою. Така система традиційно демонструє високу ефективність і оперативність, адже *huissier* безпосередньо зацікавлений виконати доручення клієнта якісно, щоб отримати винагороду. Водночас репутація професії та суворий нагляд (у разі зловживань держава може позбавити виконавця ліцензії або застосувати дисциплінарні санкції) забезпечують дотримання прав боржника. Досвід Франції вплинув на багато інших європейських країн: за схожою моделлю працюють судові виконавці в Бельгії, Нідерландах, скандинавських країнах, а в східноєвропейському регіоні – у Литві, Естонії, частково в Польщі (де коморники є приватними підприємцями з державно-владними повноваженнями).

Польща становить інтерес як країна, правова система якої близька до України і яка раніше за нас (ще в 1997 р.) запровадила приватних судових виконавців (*komornik sędowy*). Польський коморник діє як приватна особа, але призначається при окружному суді. Він отримує дохід у вигляді процентної винагороди з успішно стягнутих сум та оплати авансових внесків стягувача. При цьому коморники підконтрольні суду і Міністерству юстиції, об'єднані у самоврядну палату. Польща досягла значного зростання ефективності виконання після переходу до такої системи – рівень виконання зріс до європейського середнього, а строки стягнення скоротилися. Українська модель приватних виконавців великою мірою орієнтувалася саме на польський досвід, що видно з багатьох спільних рис (схожа процедура дисциплінарної відповідальності, модель самоврядування, матеріальне стимулювання) [71]. Так само і Литва, яка в 2003 р. замінила державних приставів приватними, продемонструвала успіх: за перші роки роботи приватних виконавців там вдалося ліквідувати величезні масиви невиконаних документів, зменшити корупційні ризики та підвищити довіру до правосуддя. Литовський і польський приклади часто наводяться українськими реформаторами як аргумент на користь приватизації виконавчої сфери.

Велика Британія (як приклад англосаксонської системи) має змішану модель виконання, але дещо іншу за структурою порівняно з континентальною Європою. В Англії та Уельсі існують різні категорії виконавців: судові пристави (bailiffs), що працюють при судах графств (County Court bailiffs) і є держслужбовцями, та офіцери Високого суду (High Court Enforcement Officers, НСЕО) – приватні ліцензовані виконавці, які діють на підставі наказів Високого суду. Якщо кредитор має рішення на суму понад 600 фунтів, він може “підняти” його для виконання у Високому суді, і тоді виконання здійснює приватний НСЕО. Діяльність цих офіцерів ліцензується Міністерством юстиції, вони обов’язково входять до Асоціації судових виконавців Високого суду (професійна самоврядна організація). Таким чином, кредитор сам обирає, до кого звернутися за виконанням: або до державного bailiff при місцевому суді, або до приватної фірми НСЕО. Обидві категорії мають аналогічні повноваження (звернення стягнення на майно боржника, вилучення і продаж майна тощо), але практика показує, що приватні виконавці Високого суду часто діють оперативніше та наполегливіше, оскільки також працюють за винагороду від стягнень. Шотландія та Північна Ірландія мають свої особливості: у Шотландії діють *sheriff officers* (приватні виконавці, призначені шерифом округу) та *messengers-at-arms* (призначаються при Верховному суді) – обидві категорії фактично приватні, але під наглядом судової влади. Британська система відрізняється ще й тим, що значна роль відводиться поліції в окремих аспектах – напр. для забезпечення громадського порядку під час виселення, арешту особи-боржника за ухилення (вкрай рідко) тощо [204]. Загалом, УК-модель можна охарактеризувати як дуалізм державного і приватного виконання з елементами вибору для стягувача, що в цілому корелює з підходом, запровадженим в Україні після 2016 р.

Сполучені Штати Америки не мають єдиної національної системи примусового виконання – тут діє децентралізований підхід, регульований законодавством окремих штатів. Традиційно виконання судових рішень у США

здійснюється через судові накази (writ of execution), які виконують місцеві шерифи або маршали. В кожному окрузі обраний шериф (або призначений маршал для федеральних судових рішень) відповідає за виконання рішень – наприклад, проводити аукціони арештованого майна, здійснювати виселення, арештовувати рахунки. Шерифи є посадовими особами поліції округу, тобто це повністю державна (муніципальна) система. У великих містах, утім, існують і приватні маршали – наприклад, у Нью-Йорку діє інститут *City Marshal*, який призначається міською владою і працює як незалежний агент з виконання, отримуючи дохід з комісійних. Тобто в США можливе певне залучення приватних осіб (marshal) до виконання, але під суворим контролем і у відносно вузьких межах юрисдикції (переважно дрібні цивільні стягнення на рівні міста). В цілому ж, американська модель тяжіє до того, що виконання рішень є функцією правоохоронних органів. Це зумовлено історичною довірою до обраних шерифів та небажанням передавати державні примусові повноваження в приватні руки. Водночас ефективність системи дуже різниться від штату до штату. В деяких юрисдикціях кредитори можуть наймати приватні колекторські агентства для пошуку майна боржника, підготовки документів, але останній крок – примусове вилучення майна чи грошей – здійснює лише офіційна особа (шериф) за судовим наказом [205]. Особливістю США є також можливість позасудового самодопоміжного стягнення у певних випадках – наприклад, повернення заставного автомобіля кредитором без суду, якщо це прямо передбачено договором (self-help repossession). Однак такі механізми стосуються лише специфічних сфер (забезпечені кредити) і не застосовуються до виконання судових рішень взагалі.

Попри відмінності, західні держави об'єднує розуміння доктринальної істини: право на виконання судового рішення є складовою права на справедливий судовий захист. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що держава зобов'язана організувати ефективну систему виконання рішень, інакше

судове рішення втрачає сенс. Тому в усіх країнах вироблено баланси між інтересами кредитора і боржника, забезпечено судовий або адміністративний контроль за виконавцями, передбачено відповідальність за ухилення від виконання. Помітною тенденцією останніх десятиліть (особливо в Європі) є передача виконання рішень на приватні рейки – багато держав, що мали суто державну службу, реформували її, запровадивши приватних судових виконавців (крім згаданих Польщі, Литви, можна згадати Болгарію, Угорщину, Латвію, Грузію тощо). Результати таких реформ зазвичай позитивні: зростає відсоток виконаних рішень, зменшуються строки виконання, знижується навантаження на бюджет. Однак є й виклики – необхідність запобігти зловживанням приватних виконавців, забезпечити доступність виконання для соціально вразливих верств (адже приватник може бути менш зацікавлений у дрібних або складних стягненнях, де витрати перевищують можливий дохід) [197]. Тому в багатьох державах зберігають **змішану систему**: приватні виконавці виконують більшість комерційних та цивільних рішень, а державні органи – рішення публічного характеру, соціально важливі провадження, контрольні функції тощо.

Для України порівняльний аналіз показує, що обрана модель змішаного виконання загалом відповідає європейським тенденціям і рекомендаціям. Вона поєднує сильні сторони обох підходів: приватна ініціатива підвищує оперативність та ефективність, а державна присутність гарантує захист публічних інтересів і контроль. Європейський Союз підтримує такі зміни: в рамках експертних місій та проектів технічної допомоги (зокрема PRAVO-Justice) надаються консультації щодо подальшого вдосконалення нашої системи. При цьому акцент робиться на дотриманні прав людини у виконавчому провадженні, пропорційності заходів примусу, можливості мирного врегулювання на стадії виконання (приміром, у деяких країнах діють спеціальні процедури медіації під час виконання – Україні теж варто їх запровадити в майбутньому). Загалом, інтеграція до європейського правового простору вимагає від України не лише

ухвалення нових законів, але й формування правозастосовної культури як у виконавців, так і у сторін провадження. Має утвердитися розуміння, що судові рішення підлягає безумовному виконанню, інакше авторитет права страждає. Саме це є спільною доктринальною позицією і в країнах ЄС, і в англо-американській традиції: ефективне, справедливе і своєчасне виконання рішень – необхідна умова існування правової держави.

Так, українська система примусового виконання рішень пройшла значну еволюцію з моменту набуття незалежності. В історико-правовому аспекті становлення її нормативної бази характеризується поступовим переходом від радянських засад до сучасних європейських принципів. За період 1991–2025 рр. створено цілісну правову базу (низку законів та підзаконних актів), проведено інституційну реформу із запровадженням приватних виконавців, що значно підвищило ефективність виконання. Паралельно здійснено гармонізацію з практиками ЄС та враховано рекомендації міжнародних організацій. Хоча проблеми залишаються (виконується ще менше половини від загальної кількості рішень, що все ж гірше за західні країни), вектор розвитку є позитивним. Особливу роль відіграють євроінтеграційні процеси: Угода про асоціацію та статус кандидата в ЄС слугують каталізаторами подальших змін, спрямованих на досягнення європейських стандартів верховенства права у сфері виконання судових рішень. Україна, спираючись на власний досвід і запозичуючи найкращі зарубіжні практики, наближається до тієї моделі, де примусове виконання діє як надійний механізм захисту прав, підсилюючи авторитет судової влади та довіру громадян і бізнесу до правової системи.

1.2. Правова основа функціонування органів примусового виконання рішень суду під час воєнного стану

В умовах воєнного стану правова система України зазнала суттєвих змін,

покликаних забезпечити безперервність правосуддя та виконання судових рішень навіть за надзвичайних обставин. Органи примусового виконання судових рішень (державна виконавча служба та приватні виконавці) діють на підставі спеціальної правової основи, що охоплює норми Конституції України, профільного законодавства, підзаконних актів, а також тимчасові норми, запроваджені у зв'язку з війною 2022 року [23]. Важливим аспектом є також судова практика, яка роз'яснює застосування цих норм і вирішує спірні питання в діяльності виконавців під час війни. Розглянемо ключові конституційні, законодавчі та підзаконні засади функціонування органів примусового виконання рішень суду в умовах воєнного стану, а також спеціальні воєнні нормативні положення та практику їх застосування.

Конституція України встановлює фундаментальні вимоги щодо виконання судових рішень. Згідно з статтею 129¹ Основного Закону, судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання, а держава забезпечує їх виконання у визначеному законом порядку. Ця норма підкреслює, що обов'язок примусового виконання рішень покладається саме на державу як гаранта реалізації права на судовий захист. Контроль за виконанням рішення здійснює суд, що забезпечує судовий нагляд за діяльністю виконавців [86]. Таким чином, на конституційному рівні закріплено принцип обов'язковості судового рішення та відповідальність держави за його примусове виконання.

Базовим актом, який регулює процедуру примусового виконання, є Закон України “Про виконавче провадження” № 1404-VIII від 02.06.2016 р. Цей закон визначає виконавче провадження як завершальну стадію судового процесу – сукупність дій уповноважених органів і осіб, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів. Виконавче провадження здійснюється на засадах та у порядку, визначених Конституцією України, цим законом та іншими законами і нормативно-правовими актами. Таким чином, Закон “Про виконавче провадження” встановлює загальний порядок здійснення примусу,

зокрема стадії відкриття виконавчого провадження, заходи примусового виконання (накладення арештів, звернення стягнення на майно тощо), права та обов'язки сторін виконавчого провадження, строки виконання, порядок завершення провадження та інші процедурні питання [127].

Важливою складовою правової основи є також Закон України “Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів” № 1403-VIII від 02.06.2016 р. Цей закон впровадив змішану систему виконання рішень, розмежувавши діяльність державних і приватних виконавців. Відповідно до статті 1 цього Закону, примусове виконання судових рішень покладається на органи державної виконавчої служби, а у визначених законом випадках – на приватних виконавців. Таким чином, на законодавчому рівні встановлено дворівневу систему органів примусового виконання: державна виконавча служба (ДВС), що діє як орган влади, та приватні виконавці, які діють на умовах приватної практики. Обидві ланки діють на підставі єдиних принципів і процедур виконавчого провадження, визначених законом, проте мають різний статус. Спеціальні положення закону визначають вимоги до приватних виконавців, систему контролю за їхньою діяльністю, а також розмежування компетенції між державними і приватними виконавцями [148]. Зокрема, приватні виконавці не можуть виконувати деякі категорії рішень (наприклад, щодо державних органів, дітей тощо), що прямо передбачено законодавством.

Окрім профільних законів про виконавче провадження і статус виконавців, правову основу діяльності у цій сфері доповнюють інші нормативні акти. Серед них – процесуальні кодекси (Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс, Адміністративний процесуальний кодекс), які містять норми про виконавчі документи та порядок їх видачі, а також визначають підсудність скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців. Так, відповідні процесуальні норми встановлюють, що скарги на рішення державного чи приватного виконавця подаються до суду, який видав виконавчий документ, або

до відповідного адміністративного суду – залежно від характеру рішення. Ці процедури забезпечують судовий контроль за діяльністю виконавців.

Важливе значення в умовах воєнного стану має також Закон України “Про правовий режим воєнного стану” № 389-VIII від 12.05.2015 р., який встановлює загальні рамки функціонування державних органів під час воєнного стану. Хоча цей закон переважно регулює обмеження прав і повноваження влади у воєнний час, він створює підстави для запровадження особливостей у різних сферах, у тому числі в системі примусового виконання. Зокрема, воєнний стан може обмежувати деякі права боржників чи вводити спеціальні режими роботи органів, що відображається в спеціальних нормах законів та підзаконних актів, ухвалених після початку війни 2022 року (про що йтиметься далі) [150].

Базовим підзаконним актом, який деталізує процедури виконавчого провадження, є Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 512/5 від 02.04.2012 р. (у редакції 2016 р.). Ця Інструкція визначає порядок вчинення виконавчих дій державними і приватними виконавцями, ведення Єдиного реєстру боржників, організацію роботи виконавчих підрозділів тощо. У період воєнного стану до Інструкції були внесені зміни низкою наказів Міністерства юстиції, що мають на меті адаптувати роботу виконавців до воєнних умов [66].

Так, наказом Мін’юсту від 30.03.2022 р. № 1285/5 було доповнено розділ III Інструкції новим пунктом 23, який врегулював механізм виключення відомостей про боржника з Єдиного реєстру боржників у разі повернення виконавчого документа стягувачеві без виконання. Раніше проблема полягала в тому, що боржник залишався у Реєстрі боржників навіть після повернення виконавчого документа (наприклад, якщо стягувач забрав виконавчий лист), що створювало перешкоди для боржника. Внесені зміни дозволили виключати запис про боржника з Реєстру боржників на підставі постанови виконавця без необхідності поновлення виконавчого провадження [135]. Це є прикладом підзаконного

врегулювання, спрямованого на усунення проблеми, актуальної в тому числі під час війни (коли багато проваджень зупинялися або закривалися достроково).

Наступним важливим актом став наказ Міністерства юстиції України від 04.04.2022 р. № 1310/5 “Про деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану”. Цим наказом, зареєстрованим у Мін’юсті 04.04.2022 р. за № 381/37717, було тимчасово обмежено доступ до ключових реєстрів, які забезпечують роботу виконавчої системи, з метою захисту даних в умовах воєнних дій. Зокрема, на період дії воєнного стану припинявся доступ виконавців до Автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) – центральної електронної системи, через яку здійснюються всі виконавчі дії (виносяться постанови, накладаються арешти, обліковуються борги тощо). Це рішення було продиктоване міркуваннями кібербезпеки: Мін’юст повідомив про численні кібератаки та ризик несанкціонованих дій ворога, тому в березні 2022 р. роботу Єдиних і Державних реєстрів Мін’юсту, зокрема АСВП, було тимчасово призупинено. Наказ № 1310/5 закріпив порядок відновлення доступу до АСВП: лише у режимі перегляду інформації без можливості вчиняти виконавчі дії доти, доки не буде прийнято рішення про повноцінне відновлення роботи системи. Згодом доступ до АСВП поступово поновлювався для виконавців у безпечних регіонах, проте наказ визначив критерії: приватний виконавець мав підтвердити актуальність страхування цивільної відповідальності, відсутність заборгованості за користування АСВП, а також те, що його офіс знаходиться на території, яка не є зоною бойових дій, та придатний для роботи. Лише за наявності цих умов департамент ДВС Мін’юсту давав дозвіл адміністратору системи відновити доступ приватному виконавцеві. Для помічників приватних виконавців також передбачена процедура поновлення доступу після відновлення доступу самого виконавця [45]. Таким чином, підзаконний акт № 1310/5 встановив *особливий режим функціонування електронних систем* виконавчого провадження під час

воєнного стану, що було критично важливо для збереження даних і контролю над виконавчими провадженнями.

Іншим значущим документом став наказ Мін'юсту від 10.06.2022 р. № 2343/5 “Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану”. Ним було врегульовано порядок проведення електронних торгів арештованим майном під час війни. Зокрема, державне підприємство “СЕТАМ” – основний організатор електронних аукціонів – зупинило проведення електронних торгів щодо майна, яке знаходиться на територіях, включених до Переліку громад, що перебувають в зоні бойових дій чи окупації. Формування нових лотів і поновлення раніше зупинених аукціонів було дозволено лише за заявкою виконавця і лише за умови, що на дату заявки майно знаходиться на безпечній території. Таким чином, продаж арештованого майна боржників з небезпечних регіонів був поставлений “на паузу”, щоб уникнути ситуацій, коли майно фактично недоступне або знищене, а торги відбуваються формально. Цей наказ також запровадив пріоритетність добровільних реалізацій і гнучкість щодо відновлення торгів, коли ситуація дозволить [109]. У сукупності накази Мін'юсту № 1310/5, № 2343/5 та інші внесли необхідні корективи в підзаконне регулювання, аби система примусового виконання адаптувалася до викликів війни.

Крім нормативно-правових актів Мін'юсту, важливу роль відіграють *роз'яснення та інформаційні листи* Міністерства юстиції, які давали відповіді на практичні питання виконавців у нових умовах. Наприклад, у квітні 2022 р. Департамент ДВС Мін'юсту надав роз'яснення щодо утримань із зарплат і пенсій боржників за виконавчими документами під час воєнного стану (лист від 08.04.2022 № 28911/ПІ-Л-1198/20.4.1). У цьому листі Мін'юст підтвердив, що відповідно до прийнятих змін законодавства припиняється стягнення із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника (за винятком аліментів та деяких інших виключень) на період воєнного стану. Також лист

наголосив, що визначені законом процесуальні строки у виконавчому провадженні перериваються на час воєнного стану і обчислюватимуться заново з дня його скасування [32]. Це означає, що строки давності пред'явлення виконавчих документів, строки вчинення виконавчих дій тощо фактично “заморожені” на час воєнного стану, аби сторони не втратили свої права через об'єктивні перешкоди в цей період. Подібні листи та роз'яснення допомогли учасникам виконавчого процесу правильно застосовувати нові норми і забезпечували єдність практики.

Повномасштабна збройна агресія, розпочата проти України у лютому 2022 року, зумовила оперативне внесення змін до законодавства про виконавче провадження. Метою цих змін було, з одного боку, пристосування механізмів примусового виконання до умов воєнного часу, а з іншого – захист найуразливіших категорій боржників та національних інтересів. У 2022–2023 роках прийнято низку законів, що встановили *тимчасові мораторії та спеціальні норми* на період дії воєнного стану. Основні новації можна згрупувати за такими напрямками:

1. Мораторій на виконавчі дії в зонах бойових дій та окупації. Законом України № 2129-IX від 15.03.2022 р. вперше було введено обмеження щодо виконавчих проваджень у зв'язку з війною [60]. Зокрема, було доповнено розділ XIII Перехідних положень Закону “Про виконавче провадження” пунктом 102, який заборонив *відкриття нових виконавчих проваджень та вчинення виконавчих дій на територіях, де ведуться активні бойові дії або які є тимчасово окупованими*. Ця заборона діє з моменту віднесення території до відповідного переліку і до моменту виключення її з переліку. Перелік територіальних громад, що знаходяться в районі бойових дій чи окупації, затверджується центральним органом виконавчої влади (Мінреінтеграції) у координації з військовим командуванням. Фактично, як тільки певна територіальна громада офіційно визначена зоною бойових дій або окупованою, *усі примусові заходи там*

припиняються. Це стосується як неможливості примусово виконати рішення на такій території, так і неможливості *відкрити провадження*, якщо місце виконання рішення – небезпечна зона [23]. Такий мораторій продиктований практичними міркуваннями: виконання судових рішень у зоні бойових дій часто фізично неможливе, до того ж існує ризик для життя виконавців і учасників провадження. Водночас це рішення захищає й боржників, майно яких перебуває на окупованій території, від стягнення в надзвичайних умовах.

2. Захисні заходи для боржників-фізичних осіб та бізнесу. Воєнні законодавчі зміни запровадили низку послаблень для боржників, покликаних не допустити надмірного тиску в умовах загальної кризи. По-перше, *було розблоковано рахунки фізичних осіб для базових потреб*: якщо до рахунку боржника накладено арешт, то боржник-громадянин отримав право вільно використовувати кошти на цьому рахунку в межах суми, що не перевищує двох мінімальних заробітних плат на місяць. Закон № 2129-IX встановив цю норму, фактично звільнивши мінімальний гарантований дохід боржника від арешту. Це важливе соціальне послаблення, адже в умовах війни багато людей втратили джерела доходів, і повна блокада рахунків могла залишити їх без засобів для існування. Аналогічно *для юридичних осіб-боржників* було дозволено користуватися арештованими рахунками виключно для виплати заробітної плати (в межах п'яти мінімальних зарплат на одного працівника) та сплати податків і зборів [110]. Тобто компанії-боржники отримали можливість виплачувати своїм працівникам основну зарплату та виконувати податкові обов'язки навіть за наявності арештів – це запобігало зупиненню діяльності підприємств через виконавчі провадження і водночас забезпечувало надходження податків до бюджету.

По-друге, було тимчасово призупинено звернення стягнення на доходи громадян. Стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші регулярні доходи боржника під час воєнного стану не здійснюється. Винятками закон

визначив лише найбільш чутливі категорії стягнень: аліменти та відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або у разі втрати годувальника, які продовжують утримуватися із доходів боржника навіть під час війни. Таким чином, законодавець збалансував інтереси боржників і стягувачів: з одного боку, боржників тимчасово звільнили від більшості відрахувань із доходів (що особливо актуально для мобілізованих осіб, внутрішньо переміщених осіб тощо), з іншого – захистили права найбільш вразливих стягувачів, яким потрібні аліменти чи компенсація шкоди, адже ці платежі напряму пов'язані із забезпеченням життя і здоров'я [115].

3. Заборона виконання окремих виконавчих документів. У відповідь на зловживання, що фіксувалися у фінансовій сфері, було запроваджено *мораторій на примусове виконання виконавчих написів нотаріусів* за певними видами зобов'язань. Зокрема, вже в березні 2022 р. законом № 2120-IX було зупинено стягнення за виконавчими написами щодо валютних іпотечних кредитів, аби захистити населення від втрати житла в розпал війни. Згодом, Законом України № 3048-IX від 11.04.2023 р. встановлено пряму заборону відкривати виконавчі провадження на підставі виконавчих написів нотаріусів, вчинених на кредитних договорах, не посвідчених нотаріально. Ця норма на час воєнного стану фактично зупинила масове стягнення заборгованостей за банківськими кредитами через виконавчі написи (типовий інструмент стягнення, який банки використовували замість суду) [146]. Метою було не допустити неконтрольованого стягнення з боржників-фізичних осіб у складний воєнний період, особливо коли мова про кредити, укладені без нотаріального оформлення.

Крім того, воєнні закони врахували необхідність захисту *критично важливих підприємств*. Влітку 2022 р. був ухвалений Закон № 2455-IX (набрав чинності у серпні 2022 р.), який передбачив, що у період воєнного стану зупиняється вчинення виконавчих дій у провадженнях, де боржниками є підприємства оборонно-промислового комплексу [24]. Надалі ці положення

підтверджено Законом № 3048-IX. Кабінет Міністрів України розробив порядок визначення таких підприємств (Постанова КМУ № 101 від 04.02.2023), і Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості формує перелік ОПК-боржників [130]. Включення підприємства до цього переліку є підставою для виконавця зупинити провадження щодо нього на час воєнного стану. Таке рішення диктується державними інтересами: оборонні підприємства повинні сконцентруватися на виробництві для потреб армії, а не відволікатися на погашення боргів; примусова реалізація їхнього майна могла б зашкодити обороноздатності країни. Аналогічно, введено заборону виконання рішень, боржниками за якими є органи військового управління, військові частини та установи Збройних Сил України. Фактично, вся військова сфера виведена з примусового стягнення на час війни – держава гарантує, що армія не матиме відволікаючих фінансових стягнень [131].

Окремо варто згадати захист житлових прав: під воєнний мораторій підпадають рішення про стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги з фізичних осіб, якщо житло боржника знаходиться на території бойових дій або було знищене (пошкоджене) внаслідок бойових дій [119]. Ця норма запобігає ситуаціям, коли з людини примусово стягують комунальні борги за помешкання, яке вона вимушено залишила або яке взагалі зруйноване війною.

4. Інші адаптаційні норми. У період воєнного стану внесено й інші зміни, покликані врахувати специфічні ситуації. Наприклад, зупинено дію постанов про встановлення тимчасових обмежень боржників (таких як заборона виїзду за кордон, керування авто, користування зброєю) щодо боржників, які можуть бути військовозобов'язаними [176]. Це зроблено, щоб мобілізація боржника не ускладнювалась раніше накладеними обмеженнями (скажімо, заборона покидати Україну для боржника могла перешкоджати його виїзду у службове відрядження або лікування, пов'язані з військовою службою). Також закон дозволив приватним виконавцям у воєнний час більш гнучко організовувати свою

діяльність: за наявності загрози вони можуть тимчасово зупинити діяльність, передавши виконавчі документи іншому виконавцю за договором про заміщення, без погодження зі стягувачем. Це нововведення (запроваджене Законом № 3048-IX) дозволяє забезпечити безперервність виконання, якщо приватний виконавець змушений виїхати з небезпечного регіону – інший виконавець продовжить провадження замість нього.

Отже, з 2022 р. нормативно створено спеціальний правовий режим виконавчого провадження, який діє протягом воєнного стану. Цей режим характеризується мораторіями (заборами) на виконання певних категорій рішень та проваджень, послабленнями для боржників (ліміти на арештованих рахунках, призупинення утримань із доходів), а також процесуальними адаптаціями (зупинення строків, особливі правила діяльності виконавців). Усі ці тимчасові норми спрямовані на баланс між необхідністю продовжувати виконання судових рішень і одночасно враховувати безпрецедентні обставини воєнного часу.

Судова практика відіграє важливу роль у роз'ясненні нових воєнних норм і вирішенні спорів, що виникають у діяльності органів примусового виконання під час війни. Уже сформувалися ключові підходи судів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців у воєнний період, а також щодо тлумачення воєнних мораторіїв.

Одним із найбільш проблемних питань стала відмова деяких виконавців відкривати провадження, якщо місце реєстрації боржника знаходиться на окупованій чи небезпечній території. Виконавці мотивували це тим, що законом заборонено відкривати провадження на таких територіях. Однак Верховний Суд став на захист прав стягувачів, роз'яснивши, що *місце перебування боржника не можна ототожнювати виключно з місцем його реєстрації*. Якщо є можливість виконати рішення за рахунок майна боржника, яке перебуває на підконтрольній Україні території, або застосувати обмежувальні заходи, виконавець не повинен

відмовляти у відкритті провадження лише через “прописку” боржника в зоні бойових дій [27]. У судовій практиці наведено приклад: Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду в справі № 910/13508/15 (постанова від 01.08.2019 р.) зазначив, що місцезнаходженням майна боржника у вигляді грошових коштів є місцезнаходження банку, в якому боржник має рахунок. Відповідно, навіть якщо боржник зареєстрований на окупованій території, але його кошти знаходяться в банку на підконтрольній території, стягувач має право обрати орган ДВС за місцем знаходження банку і домогтися примусового виконання з рахунку боржника [122]. Цей правовий висновок дозволяє “обійти” географічний мораторій: виконання рішення можливе там, де є майно боржника. Такий підхід підтримано і в інших рішеннях Верховного Суду, зокрема він підтверджує, що *заборона відкриття проваджень на окупованих територіях не означає заборони виконувати рішення взагалі, якщо інше майно боржника або третіх осіб, на яке можна звернути стягнення, знаходиться у безпечній зоні* [30]. Таким чином, суди заохочують виконавців використовувати альтернативні юрисдикції для відкриття проваджень, аби не порушувати прав стягувачів на виконання.

У воєнний час почастишали випадки, коли стягувачі подають скарги на бездіяльність виконавців, що пояснюється об’єктивними труднощами в виконанні (більш глибоко це питання досліджено в підрозділі 2.4 дисертації). Наприклад, якщо виконавець не виконує рішення щодо боржника – підприємства ОПК, посилаючись на включення боржника до спеціального переліку, стягувач може оскаржити цю бездіяльність. Судова практика підтверджує правомірність призупинення виконавчих дій у таких випадках, але наголошує на дотриманні процедури [26]. Так, у справі № 910/10733/22 (скарга на бездіяльність виконавця щодо стягнення з ПАТ “Укрнафта”) Верховний Суд (КГС) в постанові від 24.04.2024 р. роз’яснив, що сам по собі факт включення підприємства-боржника до Переліку оборонних підприємств є достатньою підставою для зупинення

виконавчих дій, але лише за умови належного документального підтвердження та винесення виконавцем постанови про зупинення. Тобто, якщо боржник-ОПК надав виконавцю копію наказу про включення до Переліку, виконавець зобов'язаний винести постанову про зупинення провадження; бездіяльність (відсутність постанови) може бути визнана незаконною. У згаданій справі ВС дійшов висновку, що виконавець має діяти формально: отримавши підтвердження особливого статусу боржника, він законно зупиняє виконання, і така його “бездіяльність” є виправданою. Отже, судова практика захищає виконавців від безпідставних звинувачень, якщо вони виконують воєнні норми, але водночас контролює, щоб процедура зупинення була додержана.

Як зазначалося, законодавчі зміни практично не торкнулися стягнення аліментів – їх виконання тривало навіть під час війни. У судовій практиці підкреслюється, що обов'язок сплачувати аліменти є *абсолютним пріоритетом*, який не скасовується мобілізацією платника чи іншими воєнними обставинами. Зокрема, в правових позиціях Верховного Суду зазначено, що навіть у випадку служби боржника в Збройних Силах чи перебування на території бойових дій, його діти мають право на отримання аліментів, а держава – забезпечити їх стягнення. Таким чином, виконавці зобов'язані продовжувати виконувати рішення про стягнення аліментів безперервно; на практиці це реалізується шляхом взаємодії з роботодавцями (військовими частинами) або через Пенсійний фонд (якщо аліменти стягуються з пенсії). Мін'юст додатково надавав роз'яснення щодо порядку перерахування стягнутих аліментів: підприємства та організації повинні перераховувати утримані з боржників кошти на рахунок, вказаний стягувачем, а за відсутності реквізитів – на рахунок органу ДВС або приватного виконавця, який забезпечить подальшу виплату. Це гарантує, що навіть у разі зміни місця перебування стягувача чи боржника кошти не загубляться і будуть доставлені належному отримувачу.

Війна актуалізувала також питання пропуску строків та їх поновлення.

Оскільки процесуальні строки у виконавчому провадженні зупинені законом, суди при розгляді скарг чи заяв враховують воєнні обставини як поважну причину. Наприклад, Верховний Суд наголошує, що запровадження воєнного стану та пов'язані з цим обмеження можуть бути підставою для поновлення строку на оскарження дій виконавця, якщо сторона пропустила його з причин, обумовлених війною [28]. Такий підхід відповідає принципу справедливості: учасники провадження не мають страждати від пропуску строків у ситуації, коли доступ до правосуддя був утруднений об'єктивно (наприклад, через евакуацію, перебої зв'язку, стан здоров'я тощо).

Насамкінець слід відзначити, що попри всі обмеження і мораторії, система примусового виконання в Україні продовжує функціонувати навіть у воєнний час. Органи державної виконавчої служби та приватні виконавці змогли адаптувати свою роботу: в безпечних регіонах виконавчі провадження виконуються майже у звичайному режимі, з урахуванням нових норм; у небезпечних районах виконавці тимчасово перемістилися або передали справи колегам. Як зазначає Міністерство юстиції, всі органи влади, включно з виконавчими органами, продовжують виконувати свої функції в повному обсязі, наскільки це дозволяє ситуація. Запроваджені законодавчі зміни та роз'яснення судів покликані забезпечити справедливий баланс між інтересами стягувачів (які мають отримати присуджене їм навіть під час війни) та інтересами боржників і держави (які потребують тимчасового послаблення тиску в умовах надзвичайної ситуації). Практика застосування цих норм продемонструвала їхню ефективність та необхідність, адже дозволила уникнути правового хаосу і одночасно зменшити соціальну напругу [29]. З огляду на тривалість воєнного стану, накопичений досвід, ймовірно, стане підґрунтям для подальшого вдосконалення законодавства про виконавче провадження в післявоєнний період.

Наприкінці варто резюмувати, що правова основа функціонування органів примусового виконання рішень суду під час воєнного стану складатиметься з

багаторівневої системи нормативних актів – від Конституції та законів до підзаконних наказів Мін'юсту та роз'яснень, доповненої практикою судів. Ця основа забезпечує належне виконання судових рішень навіть у надскладних умовах, гарантуючи, що верховенство права і принцип обов'язковості рішення суду дотримуються, водночас враховуючи реалії воєнного часу.

1.3. Принципи діяльності органів примусового виконання рішень суду під час воєнного стану

Під час дії воєнного стану в Україні (з 24 лютого 2022 р.) система примусового виконання судових рішень зіштовхнулася з новими викликами та обмеженнями, які, втім, не скасовують конституційної вимоги обов'язкового виконання судових актів. Збройна агресія РФ суттєво ускладнила фінансове становище багатьох боржників та їх фактичну спроможність виконувати зобов'язання. Крім того, в умовах війни боржниками за виконавчими документами нерідко є підприємства критичної інфраструктури, оборонного комплексу, військові частини тощо, безперервна діяльність яких не може бути зупинена чи поставлена під загрозу через примусове стягнення. За таких обставин держава була змушена скоригувати процедури виконання рішень, прийнявши спеціальні закони 2022 року, які внесли новели у виконавче провадження на час воєнного стану. Водночас навіть у воєнний час забезпечення виконання судових рішень залишається *cornerstone* функцією правосуддя: як підкреслює Н.М. Грабар, невиконання рішень суду, по-перше, порушує принцип верховенства права, по-друге, підриває довіру громадян до судової влади. Таким чином, актуальність дотримання основоположних принципів діяльності органів примусового виконання рішень під час воєнного стану є надзвичайно високою.

У правовій доктрині принципи визначають фундаментальні засади, на яких ґрунтується діяльність державних органів. Ю.В. Білоусов формулює принципи виконавчого провадження як закріплені у правових нормах основні засади,

керівні положення, що визначають організацію органів примусового виконання [13]. С.Я. Фурса і С.В. Щербак, досліджуючи діяльність державної виконавчої служби, поділяють її принципи на загальні (властиві не лише органам виконання рішень, а й іншим органам публічної влади) та спеціальні (притаманні саме виконавчому провадженню) [182]. До загальних принципів, зокрема, відносять принципи верховенства права, законності, неупередженості, рівності учасників тощо, які є універсальними для всієї правоохоронної діяльності. Спеціальні принципи відображають специфіку примусового виконання: серед них традиційно називають обов'язковість виконання рішень (імперативність виконавчого провадження), своєчасність і реальність виконання, невідворотність примусу до боржника, диспозитивність (залежність руху провадження від волі стягувача), співмірність заходів примусу та вимог за рішенням тощо. Перелічені спеціальні засади нині формалізовані у чинному законодавстві. Так, ст. 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень...» закріплює в діяльності державних і приватних виконавців принцип верховенства права, законності, незалежності, справедливості та неупередженості, обов'язковості виконання рішення, диспозитивності, гласності, розумності строків та співмірності заходів примусового виконання [61]. Ці принципи є взаємопов'язаними та утворюють цілісну систему орієнтирів, що визначають і обмежують повноваження виконавців при застосуванні державного примусу.

Принцип законності означає, що органи примусового виконання діють строго на підставі, в межах та у спосіб, визначені законом. [22]. Умовою дотримання законності є належна нормативна база, яка врегульовує всі аспекти виконавчого провадження, включно з особливими ситуаціями воєнного часу. Законність тісно пов'язана з принципом верховенства права, який зобов'язує у кожному рішенні враховувати вимоги справедливості та прав людини. Втім, як зауважує Д. Сібільов, для державного виконавця принцип верховенства права не

може слугувати виправданням відступу від буквальних приписів закону – немислимо, щоб виконавець діяв усупереч нормам, посилаючись лише на «вищу справедливість». Отже, навіть в екстремальних обставинах війни виконавець повинен керуватися саме правовими приписами, у тому числі тими, що спеціально запроваджені на період воєнного стану. Показовим є приклад блокування автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) в перші дні вторгнення: прямої норми про такі дії не існувало, але з міркувань безпеки даних Мін'юст фактично зупинив роботу системи. Згодом для врегулювання цієї ситуації оперативно видано наказ Мін'юсту № 1310/5 від 04.04.2022 р., яким визначено особливий порядок доступу до АСВП під час війни [45]. Цей випадок демонструє гнучке застосування законності: дотримання *літери* закону відступило перед потребою захисту правопорядку, але надалі ситуація була підведена під нормативне поле шляхом ухвалення підзаконного акта. У цілому, принцип законності у воєнний період набуває особливої ваги – всі учасники примусового виконання мусять діяти виключно відповідно до закону, щоб не допустити правового свавілля під приводом війни [170].

Важливим аспектом законності є принцип незалежності виконавця. Закон прямо встановлює, що державні та приватні виконавці під час здійснення професійної діяльності є незалежними, керуються верховенством права та діють виключно на підставі закону; втручання будь-яких органів влади чи осіб у їх діяльність забороняється. Цей принцип покликаний убезпечити виконавче провадження від політичного чи іншого тиску. Однак в умовах воєнного стану постала дилема: як забезпечити належний контроль за діяльністю виконавців, не порушивши їх незалежності. З одного боку, у березні 2022 р. було припинено планові перевірки приватних виконавців і діяльність Дисциплінарної комісії, що відповідало воєнним реаліям. З іншого боку, законопроект № 7317 (квітень 2022) запропонував надати керівництву державної виконавчої служби право скасовувати постанови приватних виконавців, якщо вони суперечать закону, без

судового контролю [118]. Така ініціатива викликала застереження фахівців щодо можливої ерозії принципу незалежності приватного виконавця в умовах війни. Баланс було знайдено через посилення координації: Департамент ДВС Мін'юсту продовжив здійснювати нагляд за виконанням законодавства у сфері виконання рішень, надаючи роз'яснення та реагуючи на скарги навіть у воєнний час (зокрема, через механізми, передбачені ст. 74 Закону «Про виконавче провадження»). Таким чином, принцип незалежності зберігає значення, хоча й реалізується з урахуванням особливостей контролю в умовах воєнного стану.

Одним з ключових спеціальних принципів виконавчого провадження є принцип співмірності (пропорційності) заходів примусового виконання рішень обсягу вимог за рішеннями. Його суть полягає в тому, що примусові заходи не повинні виходити за межі, необхідні для реального виконання рішення та забезпечення прав стягувача, і водночас не повинні непропорційно порушувати права боржника. Як зазначає Є.О. Шиман, принцип співмірності у виконавчому провадженні традиційно пов'язують із гарантуванням прав боржника, проте він має включати і іншу сторону – достатність заходів примусу для фактичного виконання рішення. Іншими словами, виконавець має обирати такі засоби примусу, які, з одного боку, є ефективними для досягнення результату, а з другого – не є надмірними щодо боржника. У період війни принцип пропорційності набув особливого гуманітарного виміру. Законодавець запровадив мораторії та пільги, спрямовані на захист найбільш уразливих боржників і одночасно – на збереження балансу інтересів сторін. Зокрема, вже законом № 2129-IX (березень 2022) тимчасово припинено звернення стягнення на доходи фізичних осіб – заробітну плату, пенсії, стипендії (окрім випадків стягнення аліментів та боргів громадян РФ) [23]. Це рішення продиктоване міркуваннями соціальної справедливості: в умовах воєнної економічної кризи утримання основних доходів боржників дозволяє забезпечити їхнє виживання і мінімізувати соціальну напругу. Водночас законодавець зберіг примусове

стягнення на користь найменш захищених стягувачів – зокрема, на сплату аліментів – що відображає справедливий баланс прав двох вразливих категорій (дитини та платника аліментів). Також встановлено лімітоване розблокування арештованих рахунків боржників: фізичним особам дозволено користуватися коштами на арештованих рахунках, якщо сума стягнення не перевищує 100 тис. грн, а юридичним особам-боржникам – здійснювати видатки з арештованих рахунків тільки на виплату зарплати (до п'яти мінімальних зарплат на одного працівника) та сплату податків. Ці заходи мають на меті не допустити надмірного паралічу фінансової діяльності боржників, що у довгостроковій перспективі відповідає інтересам і стягувачів (збереження платоспроможності боржника дозволяє у майбутньому погасити борги). Як зазначено в юридичній літературі, принцип пропорційності у виконавчому провадженні слід розуміти не вузько формально, а як динамічний механізм балансу сторін. Приватний виконавець А. Телявський підкреслює, що навіть значні обмеження, запроваджені воєнним станом, не можуть бути виправданням повної відмови від виконання судових рішень – необхідно шукати такий режим виконання, який, не порушуючи прав сторін, враховує воєнні реалії [174]. Фактично йдеться про підтримання принципу балансу інтересів стягувача і боржника як основоположного начала виконавчого процесу. Наприклад, мораторій на звернення стягнення на іпотечне житло під час війни захищає інтерес боржника в збереженні єдиного житла, але потребує диференційованого підходу, щоб не порушити права стягувача (кредитора) і не підірвати ринок кредитування. Відповідно, закон № 2456-IX (серпень 2022) передбачив зупинення виконання рішень про стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги з фізичних осіб у регіонах, де ведуться бойові дії або які окуповані, а також якщо таке житло знищене чи пошкоджене війною [176]. Ця норма є проявом справедливості та розумної пропорційності: кредитор не втрачає право на виконання взагалі, але його реалізація відкладається до нормалізації ситуації, коли боржник зможе виконати

зобов'язання без надмірного для себе утиску.

Ефективність примусового виконання значною мірою залежить від здатності виконавчої системи адаптуватися до мінливих умов. В адміністративно-правовій науці виокремлюють навіть *принцип гнучкості* в роботі органів публічної влади – вміння оперативно реагувати на зовнішні і внутрішні чинники та змінювати свою політику за непередбачуваних обставин. Воєнний стан поставив перед органами Державної виконавчої служби (ДВС) та приватними виконавцями безпрецедентні виклики, які вимагали гнучких нестандартних рішень [193]. Так, з міркувань безпеки на початку війни було тимчасово зупинено доступ до ключових реєстрів (АСВП, Єдиного реєстру боржників, реєстрів нерухомого майна тощо), що фактично паралізувало примусове виконання у перші тижні. Проте вже на законодавчому рівні передбачено механізм роботи виконавців за відсутності доступу до електронних систем – дозволено проводити виконавчі дії офлайн (оформлювати процесуальні документи на папері) з наступним внесенням їх до АСВП після відновлення роботи системи. Надалі, після кіберзахисту даних, доступ до АСВП було відновлено для державних виконавців, що дозволило поновити рух значної частини проваджень. Гнучкість проявилася і в організації роботи: ДВС України оптимізувала процеси, зокрема перенаправляла виконавчі документи з областей, де точилися бойові дії, до безпечніших регіонів. Багато виконавчих проваджень було призупинено до закінчення бойових дій в конкретній місцевості, але не закрито – аби зберегти правові підстави для їх продовження згодом. Закон № 2468-IX (08.2022) узаконив заборону відкриття нових проваджень і здійснення виконавчих дій на окупованих територіях до їх деокупації, що є проявом адаптивності правового регулювання: держава фактично визнала неможливість виконання у зоні бойових дій, але закріпила порядок відновлення процесів після повернення контролю над територіями. Окремим завданням стало врегулювання ситуації з боржниками-військовослужбовцями [54]. Наразі закон не містить чітких норм щодо

відстрочки або особливого порядку виконання рішень стосовно осіб, мобілізованих до Збройних Сил, через що виконавці на практиці стикаються з невизначеністю. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства на засадах гнучкості – правники наголошують на потребі спеціальних правил для виконавчих проваджень, де стороною є військовослужбовець, з метою врахування його особливого статусу і гарантій соціального захисту. Загалом, принцип адаптивності означає готовність виконавчих органів змінювати методи роботи відповідно до викликів воєнного часу, забезпечуючи по можливості безперервність виконання та зберігаючи правомірність своїх дій.

Діяльність органів примусового виконання, як частина механізму публічної влади, повинна здійснюватися на безперервній основі навіть за надзвичайних обставин. У широкому значенні принцип безперервності означає послідовність і неперервність функціонування виконавчої влади. Попри масову евакуацію установ з прифронтових територій, держава забезпечила *наступність* роботи виконавчої служби: у регіонах, що опинилися під окупацією або обстрілами, виконання рішень було призупинено, але не скасовано. Строки пред'явлення виконавчих документів та інші процесуальні строки у виконавчому провадженні були *перервані* на час воєнного стану і відновлюватимуться після його припинення [28]. Це важлива гарантія прав стягувачів – переривання перебігу строків означає, що вони не втратять можливість примусового стягнення через сплив строку давності, поки війна унеможлиблює вжиття заходів. Одночасно принцип безперервності полягає й у тому, що де це можливо, виконавці продовжують здійснювати свої функції. Так, уже влітку 2022 р. після стабілізації ситуації було поступово відновлено виконавчі дії у відносно безпечних регіонах, навіть якщо боржник чи стягувач перебували в іншій області. Автоматизована система виконавчого провадження та Єдиний реєстр боржників знову почали функціонувати, надаючи сторонам доступ до інформації. Організаційно, принцип

безперервності реалізувався через гнучку ротацію кадрів (частина державних виконавців тимчасово виконували повноваження в інших регіонах), дистанційну роботу зі справами, електронний документообіг тощо. Уряд та Мін'юст прийняли низку рішень, спрямованих на підтримку працездатності виконавчої служби: від забезпечення резервного електроживлення реєстрів до спрощення процедури передачі проваджень між виконавцями. Таким чином, незважаючи на воєнні потрясіння, система примусового виконання не припинила свого існування, а навпаки – продемонструвала здатність до наступності влади, коли повноваження з виконання рішень здійснюються органами, що перебравли функції на себе у разі вибуття інших органів. Принцип безперервності втілює ідею, що державна влада (в тому числі виконавча) не переривається: змінюються умови, люди і структури, але сама функція – забезпечення виконання законів та рішень суду – триває постійно. Для стягувачів це гарантія того, що справедливість зрештою буде виконана, для боржників – що обов'язок не зникне з плином часу. Як висновок, навіть в умовах війни держава дотримується свого обов'язку виконувати судові рішення, спираючись на базові принципи діяльності виконавчих органів, модифіковані під воєнні реалії.

Органи примусового виконання рішень суду під час воєнного стану діють на основі принципів, вироблених теорією та закріплених у законодавстві, які забезпечують законність, справедливість і ефективність виконавчого процесу навіть у надзвичайних умовах [64]. Аналіз показав, що такі фундаментальні засади, як законність, незалежність виконавця, пропорційність заходів, адаптивність та безперервність діяльності, набувають особливого значення у період воєнних потрясінь. Дотримання принципу законності гарантує, що виконавці діють у правовому полі спеціальних воєнних норм і не виходять за межі своїх повноважень. Принцип верховенства права спрямовує виконавче провадження на захист прав людини і справедливий баланс інтересів, що конкретизується через принцип пропорційності (співмірності) заходів примусу.

Воєнний законодавчий мораторій на окремі виконавчі дії підтвердив орієнтацію на гуманізацію примусового виконання, недопущення надмірного тиску на боржників при одночасному збереженні прав стягувачів. Запровадження нових правил виконання рішень (щодо рахунків, комунальних боргів, іпотеки тощо) свідчить про реалізацію принципу гнучкості та адаптивності – здатності держави своєчасно реагувати на виклики війни та змінювати порядок виконання рішень, керуючись доктринальними засадами справедливості і доцільності [87]. Водночас забезпечено інституційну спадкоємність: принцип безперервності роботи виконавчих органів проявився у збереженні (хай і в обмеженому режимі) функціонування ДВС і приватних виконавців, перенесенні невиконаних проваджень на післявоєнний період та перериванні процесуальних строків замість їх пропуску [151]. Отже, навіть у надзвичайних умовах воєнного стану фундаментальні принципи діяльності органів примусового виконання рішень продовжують діяти, зазнаючи певної трансформації задля ефективного захисту прав громадян і забезпечення *rule of law* в Україні. Це підкреслює стійкість і гнучкість національної системи виконання судових рішень, її здатність забезпечити справедливість та правопорядок, попри воєнні виклики.

Висновки до першого розділу

У ході аналізу історико-правових, нормативно-організаційних і доктринальних засад функціонування системи примусового виконання судових рішень в Україні зроблено такі узагальнення та висновки:

1. Історико-правове становлення системи примусового виконання судових рішень в Україні характеризується поетапним формуванням організаційно-правової основи виконання судових та прирівняних до них рішень. Починаючи з 1991 року, Україна поступово еволюціонувала від радянської моделі до національної системи виконання рішень із врахуванням стандартів ЄС.

Запровадження інституту приватних виконавців стало важливою віхою в європейській інтеграції виконавчої системи. Проте повна відповідність європейським стандартам ще не досягнута, що вимагає подальших реформ.

2. Правова база функціонування органів примусового виконання в умовах воєнного стану зазнала суттєвих змін у 2022–2025 рр., що зумовлено необхідністю забезпечення балансу між інтересами стягувачів, боржників і держави в умовах збройної агресії. Було внесено численні зміни до Закону України «Про виконавче провадження», якими передбачено мораторії, зупинення строків, обмеження щодо певних категорій боржників. Водночас ускладнення умов роботи не позбавили державу обов’язку забезпечувати виконання судових рішень, закріпленого в статті 129-1 Конституції України.

3. Запровадження особливого режиму примусового виконання під час воєнного стану потребувало механізмів нормативної гнучкості, зокрема тимчасової зупинки окремих дій, зміни юрисдикційних підходів, електронного документообігу, заміщення виконавців, адаптації до окупованих та бойових територій. Разом з тим, частина таких норм на практиці спричиняє нерівномірність доступу до правосуддя та ризик формального підходу з боку виконавців.

4. Принципи діяльності органів примусового виконання в умовах воєнного стану залишаються здебільшого незмінними — законність, верховенство права, обов’язковість судових рішень, пропорційність та добросовісність. Однак ці принципи потребують глибшого доктринального переосмислення у контексті зміни умов функціонування державних інституцій, обмеження прав сторін провадження, а також трансформації соціальної ролі виконавчого провадження як гарантії правосуддя в умовах форс-мажору.

5. Аналіз наукових позицій (Н. Шелевер, Я. Лазур, В. Гербут, В. Дьордай, Я. Фенич та ін.) свідчить про зростання теоретичного інтересу до проблем примусового виконання в умовах кризи, однак значна частина питань

(наприклад, щодо обмеження дій виконавців у зоні бойових дій, мораторіїв на виконання окремих категорій рішень, змін у підвідомчості) залишається дискусійною як у науці, так і в правозастосовній практиці.

6. Укладена договірна база з ЄС, зокрема Угода про асоціацію, сформувала нормативний орієнтир для розбудови правозастосовної системи, включаючи сферу виконання судових рішень. Принципи незалежності, ефективності, прозорості та публічної підзвітності у сфері виконання рішень прямо або опосередковано впливають із зобов'язань України в межах асоціації.

7. У контексті воєнного стану особливої актуальності набуває питання теоретичного обґрунтування та оновлення принципів діяльності органів примусового виконання, що має бути реалізоване через адаптацію чинного законодавства з дотриманням європейських стандартів, захистом прав стягувачів і боржників, цифровізацією процесів, а також впровадженням адресного підходу до тимчасових обмежень.

За результатами дослідження, отриманими у цьому розділі, наявні такі публікації автора:

1. Сіренко С. В. Вдосконалення реалізацій функцій держави в сфері виконання рішень суду: структурна реформа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С.683-686. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/167.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/165>

2. Сіренко С. В. Дефінітивні підходи до поняття «виконання рішень суду» в сучасній правовій доктрині. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 08 жовтня 2022 року), Дніпро, 2022. 151 с. С. 106-109. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5574>

3. Сіренко С. В. Зміни в процедурі примусового виконання рішень суду під час воєнного стану в Україні. *Національна парадигма правового розвитку сучасної України* : зб. тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. 328 с. - С. 265-270. URL: <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%98%D0%93%D0%9C%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98.pdf>

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Структура та юрисдикція органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень суду під час воєнного стану

Діяльність із примусового виконання судових рішень є ключовою функцією держави та фінальною стадією правосуддя, від ефективності якої залежить реальність захисту прав громадян. В Україні ця сфера традиційно залишається проблемною: частка виконаних судових рішень і обсяг стягнутого за ними є вкрай низькими. Станом на початок повномасштабної війни кредитори отримували лише близько 2,7% присуджених сум, а у 2022–2023 рр. показник впав до рекордно низьких ~1,6% [173]. Невиконання рішень суду набула ознак системної проблеми, про що свідчать численні рішення ЄСПЛ та увага з боку ЄС

Для України питання належного виконання рішень є особливо актуальним з огляду на хронічно низьку результативність виконавчого провадження та значний масив невиконаних судових рішень, у тому числі рішень проти державних органів. Невипадково саме системна невиконуваність судових рішень була визнана найбільш масштабною проблемою України у контексті виконання зобов'язань перед Радою Європи та рішень ЄСПЛ. Європейська комісія також серед пріоритетів правової реформи України виокремила необхідність підвищення рівня виконання судових рішень як умову євроінтеграції [186].

Система примусового виконання судових рішень в Україні складається з органів державної виконавчої служби (ДВС) та приватних виконавців відповідно до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 № 1403-VIII. Державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України, має розгалужену структуру (центральный департамент та територіальні відділи) і

загальну юрисдикцію щодо виконання всіх судових рішень. Натомість приватні виконавці діють як уповноважені особи, що ведуть діяльність у визначених регіонах (виконавчих округах) і мають обмежену компетенцію [148]. Закон «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII (чинна редакція) прямо встановлює перелік виконавчих документів, які не можуть виконувати приватні виконавці (ст. 5). Зокрема, приватні виконавці не уповноважені виконувати рішення у справах, де боржником є держава, державні органи, органи місцевого самоврядування, НБУ, державні чи комунальні підприємства (з часткою держави понад 25%) [127]. Також приватні виконавці не виконують рішення про відібрання або передачу дитини, про виселення чи вселення осіб, конфіскацію майна, виконують не всі рішення адміністративних судів та ЄСПЛ, а також інші рішення, виконання яких віднесено законом до компетенції лише державних виконавців. Таким чином, юрисдикція приватних виконавців обмежена певними категоріями, натомість органи ДВС можуть примусово виконувати усі рішення, у тому числі ті, що не підвідомчі приватним виконавцям. В умовах воєнного стану ця розмежованість переважно зберігається, хоча додатково законом запроваджено деякі обмеження з міркувань національної безпеки. Наприклад, приватні виконавці нині також не можуть виконувати рішення щодо суб'єктів оборонно-промислового комплексу та їхнього майна (такі випадки віднесено до виключної підсудності ДВС).

Запровадження воєнного стану (з 24.02.2022) зумовило прийняття низки змін до профільних законів та підзаконних актів, що тимчасово впливають на процедури примусового виконання. Закон України «Про виконавче провадження» доповнено розділом XIII із Перехідними положеннями, які діють протягом воєнного стану. Зокрема, заборонено відкривати нові виконавчі провадження та здійснювати виконавчі дії на територіях громад, де тривають активні бойові дії або які є тимчасово окупованими – від моменту внесення території до офіційного Переліку таких зон і до її виключення з Переліку [158].

Таким чином, виконавці не мають права проводити примусові заходи безпосередньо в зонах бойових дій, що покликано убезпечити сторони та виконавців, але водночас обмежує доступ стягувачів до правосуддя на цих територіях. Для захисту інтересів боржників, які постраждали від війни, введено тимчасові “пільги”: фізичні особи-боржники з арештованими рахунками можуть щомісяця знімати з рахунку суму до двох мінімальних зарплат, на яку не звертається стягнення; юридичні особи-боржники з арештованих рахунків можуть виплачувати зарплату (до п’яти мінімальних зарплат на працівника) та сплачувати податки і ЄСВ. Також зупинено звернення стягнення на пенсії та стипендії боржників, окрім випадків стягнення аліментів, відшкодування шкоди життю чи здоров’ю та якщо боржник – громадянин РФ [168]. Введено заборону на виконання виконавчих написів нотаріусів за кредитними договорами, не посвідченими нотаріально – фактично мораторій на позасудове стягнення банківських боргів, щоби запобігти неконтрольованому вилученню житла під час війни. Окремою нормою призупинено реалізацію іпотечного майна громадян за споживчими кредитами на час воєнного стану +30 днів після нього (тобто фактично мораторій на стягнення житла), за винятком випадків нових або реструктуризованих договорів. Таким чином, законодавець урегулював ключові соціально чутливі питання, балансуючи між захистом боржників у воєнний час і мінімальним забезпеченням прав стягувачів (наприклад, стягнення аліментів продовжується без перерви).

Відносно діяльності самих органів виконання рішень, на період воєнного стану встановлено особливий порядок. Законом № 2455-IX від 27.07.2022 і № 3048-IX від 11.04.2023 було внесено зміни до законодавства про виконавців, які, зокрема, передбачили: призупинення роботи Дисциплінарної комісії та проведення перевірок приватних виконавців (окрім випадків фактичної відсутності виконавця за місцем офісу); можливість зупиняти діяльність приватного виконавця наказом Мін’юсту (на 1 місяць) у разі грубого порушення

ним законодавства, з наступним оскарженням такого наказу до суду; спрощений порядок заміщення приватного виконавця іншим виконавцем на час зупинення його діяльності, причому приватний виконавець з іншого регіону може замінювати колегу без згоди стягувача. Приватним виконавцям дозволено за необхідності змінити свій виконавчий округ (регіон), якщо їхній офіс розташований на території активних бойових дій чи окупації; після зміни округу виконавець продовжує виконувати провадження, що були у нього, з урахуванням передбачених обмежень. Ці кроки спрямовані на те, щоб робота приватного сектора виконання не зупинилася через бойові дії: виконавець може переїхати в безпечний регіон і продовжити там виконання рішень [167]. Міністерство юстиції також оперативно відреагувало на ризики кібербезпеки: на початку війни ДП «Національні інформаційні системи» тимчасово заблокувало доступ до Автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) та Єдиного реєстру боржників, аби унеможливити несанкціоновані дії. Уже в квітні 2022 р. наказом Мін'юсту № 1310/5 було визначено порядок відновлення доступу до АСВП та Реєстру: державним виконавцям доступ поновили централізовано, а приватним виконавцям – за індивідуальними заявами після оцінки можливостей безпечної роботи. Таким чином, на нормативному рівні воєнний стан привів до тимчасового корегування повноважень і процедур: з одного боку, запроваджено обмеження (мораторії, зупинення строків, призупинення деяких дій) для захисту державних інтересів і населення; з іншого – створено механізми гнучкості, щоб виконавча система продовжувала функціонувати (релокація кадрів, спрощення документообігу, цифровізація тощо).

Як зазначають дослідники, робота державних і приватних виконавців була фактично заблокована через відключення електронних реєстрів та систем, що унеможливило здійснення виконавчих дій. Окрім технічних причин, вплив мав і людський фактор: багато виконавців були змушені евакуюватися з прифронтових регіонів, частина державних виконавців була мобілізована до ЗСУ. Введені

законодавчі заборони (не відкривати провадження на окупованих територіях тощо) у деяких випадках трактувалися надто широко. Виявлено випадки, коли державні або приватні виконавці відмовляли у відкритті виконавчого провадження, якщо боржник був зареєстрований у зоні бойових дій, навіть якщо майно чи активи боржника перебували на безпечній території. Така практика фактично порушувала права стягувачів, позбавляючи їх можливості ініціювати виконання рішення. На це відреагували суди: Верховний Суд у своїх рішеннях підкреслив, що незалежно від місця реєстрації боржника орган ДВС зобов'язаний відкрити провадження та вживати заходів (шукати майно по всій Україні, застосовувати обмеження до боржника), якщо боржник формально знаходиться у правовому полі України [124]. Тобто на практиці судова влада стала на захист кредиторів, вимагаючи від виконавців не зловживати воєнними нормами і не залишати рішення невиконаними без належних підстав.

Попри складні умови, система поступово адаптувалася. Вже з другої половини 2022 р. примусове виконання відновилося у більшості регіонів, крім зони активних боїв. У 2023 році зафіксовано навіть зростання загальних обсягів виконання: загальна сума стягнутих коштів органами примусового виконання перевищила довоєнний рівень 2021 р. (за даними Мін'юсту, ~25,2 млрд грн у 2023 р. проти ~19,8 млрд у 2021 р.). Експерти пояснюють це тим, що після початкового шоку система надолужила згаяне, до того ж інфляційні процеси та активна робота з аліментними провадженнями підвищили показники. Важливо, що стягнення аліментів було визначено абсолютним пріоритетом навіть під час війни: законодавчі зміни не обмежили виконання рішень про стягнення аліментів; більш того, навіть військовослужбовці зобов'язані надалі утримувати своїх дітей, і їхні грошові виплати підлягають відповідним відрахуванням [83]. Таким чином, соціально важливі категорії виконання (аліменти, рішення про відшкодування шкоди здоров'ю тощо) продовжували виконуватися, що можна вважати сильною стороною системи.

Водночас низка проблемних тенденцій зберігається. Через воєнні “канікули” у виконанні (мораторії, зупинення строків) рівень реального виконання рішень у багатьох категоріях справ суттєво знизився. Науковці відзначають, що за умов війни боржники опинилися у значно вигіднішому становищі відносно стягувачів, отримавши законодавчо ряд тимчасових пільг щодо сплати боргів. Як наслідок, коефіцієнт виконання судових рішень впав, а де-факто “культ невиконання” тільки посилюється. Н. Шелевер, Я. Лазур та В. Гербут (2023) пишуть, що під час війни практично втрачається сенс правосуддя, оскільки судові рішення масово не виконуються, що створює серйозну загрозу для України як правової держави. Проблема невиконання рішень має не лише внутрішні, а й міжнародні наслідки: Україна є лідером за кількістю скарг до ЄСПЛ щодо невиконання судових рішень, і Європейський суд стабільно кваліфікує тривале невиконання як порушення права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) [192]. У контексті наміру України вступити до ЄС ефективність виконання рішень набуває особливого значення, адже реформа судової системи та підвищення показників виконання рішень – серед умов євроінтеграції.

В умовах війни порівняльна ефективність державних і приватних виконавців також стала предметом аналізу. Дані 2023 р. свідчать, що приватні виконавці в середньому стягують значно більші суми на одного виконавця, ніж державні (приблизно 21 млн грн проти 5 млн грн на особу за рік). Це частково пояснюється меншою чисельністю, але вказує на вищу мотивацію та гнучкість приватного сектору навіть під час воєнного стану. Кількість приватних виконавців продовжила зростати і у 2022–2023 рр., сягнувши близько 320 осіб по країні. Державна виконавча служба, зі свого боку, зосередила ресурси на критичних напрямках (стягнення коштів до бюджету, виконання рішень щодо конфіскацій та санкцій, підтримка соціально вразливих стягувачів тощо) [45]. Проте спад дисциплінарного контролю (відсутність перевірок і притягнення до відповідальності під час війни) має й зворотний бік: виникають ризики

недобросовісної поведінки окремих виконавців. Відомі випадки, коли виконавець довго не відновлював діяльність або не передавав справи заміснику, фактично блокуючи провадження – на вирішення таких ситуацій Раді приватних виконавців та Мін'юсту доводилося реагувати в ручному режимі. Отже, слабкими сторонами стали: зниження загальної швидкості та результативності виконання, збільшення навантаження на добросовісних виконавців, а також правова невизначеність у спірних моментах (наприклад, чи можна проводити виконавчі дії, якщо боржник перебуває на окупованій території – це довелося роз'яснювати судам). Водночас, сильна сторона поточної системи – її здатність пристосуватися: активне впровадження електронних інструментів, взаємозамінність кадрів, пріоритизація соціальних виплат – усе це дозволило уникнути повного колапсу примусового виконання навіть у піковий період війни.

Українські вчені-правники критично оцінюють вплив воєнного стану на систему виконання рішень і пропонують шляхи підвищення її ефективності. На думку Н. Шелевер та співавторів, війна хоча й диктувала необхідність тимчасових обмежень, проте надмірні послаблення для боржників призвели до спаду ефективності виконання і ставлять під сумнів принцип невідворотності покарання та поваги до рішення суду [192]. Вони наголошують, що воєнний стан не може бути виправданням невиконання рішень – конституційна норма обов'язковості судового рішення (ст. 129-1 Конституції) продовжує діяти навіть під час війни. Дослідники акцентують на необхідності відновити баланс між інтересами стягувачів і боржників. Зокрема, доцільно диференціювати мораторії: наприклад, А. Телявський (приватний виконавець, 2025) відзначає, що поточний абсолютний мораторій на стягнення іпотечного житла занадто переважає в бік боржника і стримує розвиток кредитування, тому варто розглянути більш гнучкий підхід (вибіркове скасування мораторію для певних категорій боржників або кредитів) [174].

В. Дьордй та Я. Фенич (2024) звертають увагу на прогалини в

територіальній підсудності виконання. Вони пропонують внести зміни до ст. 24 Закону «Про виконавче провадження», дозволивши стягувачу вільно обирати будь-який орган примусового виконання (державний чи приватного виконавця) незалежно від місця знаходження боржника чи його майна. Така реформа усуне проблему відмов у відкритті проваджень, коли боржник зареєстрований у небезпечній зоні: стягувач зможе звернутися до виконавця в безпечному регіоні, що забезпечить продовження виконання навіть для “прифронтових” боргів. Крім того, науковці підтримують подальшу цифровізацію виконавчого процесу [48]. Так, законопроект № 9363 щодо цифровізації виконавчого провадження (урядовий) передбачає запровадження автоматизованої системи арешту коштів боржників та обміну даними з реєстрами. Н. Шелевер і колеги оцінюють цей крок позитивно, вважаючи, що повноцінний електронний арешт активів значно пришвидшить та підвищить результативність стягнень у воєнний і післявоєнний період [192].

Ще одним напрямом вдосконалення є врахування міжнародного досвіду. Науковці пропонують перейняти найкращі практики держав, що стикалися з воєнними викликами. Зокрема, Ізраїль часто наводиться як приклад: ця країна, перебуваючи у стані постійної бойової готовності, спромоглася вибудувати одну з найефективніших систем примусового виконання рішень. Для України корисним було б вивчити ізраїльський досвід організації виконавчої служби, використання електронних торгів, мотивації виконавців тощо, адаптувавши його до наших умов [181]. Крім того, у перспективі необхідно повернутися до питання відповідальності боржників за ухилення від виконання. Як зазначає практика ЄСПЛ, держава зобов’язана забезпечити ефективний примусовий механізм; тому пропонується посилити санкції за невиконання рішення (аж до кримінальної відповідальності у злісних випадках) та запровадити сучасні інструменти розшуку активів (наприклад, обмін фінансовою інформацією з банками в режимі онлайн) [186].

Таким чином, розділяємо позицію дослідників, зазначаємо - воєнний стан висвітив як хронічні проблеми, так і резерви системи примусового виконання рішень. З одного боку, стара проблема низького відсотка виконання рішень загострилася: тимчасові мораторії й пільги боржникам урятували багатьох від фінансового краху, але водночас підірвали авторитет судової влади та довіру кредиторів. З іншого боку, система продемонструвала живучість і здатність до адаптації – завдяки приватним виконавцям, цифровим рішенням та нормативній гнучкості вдалося не зупинити виконання повністю. Для підвищення ефективності в умовах війни і після неї доцільно законодавчо посилити інституційні механізми (дозволити виконавцям діяти поза межами “прописки” боржника, забезпечити єдину електронну систему арешту коштів, відновити дієвий контроль за роботою виконавців) та скоригувати баланс інтересів (поступово знімати загальні мораторії, замінивши їх адресними заходами захисту найбільш уразливих боржників). Це сприятиме виконанню конституційного обов’язку держави щодо виконання судових рішень, наблизить Україну до європейських стандартів правової держави та забезпечить дієвість правосуддя навіть у складні часи.

Формулюючи проблему, слід зазначити, що в Україні склався розрив між формальними гарантіями обов’язковості судового рішення та реальним станом їх виконання. Державна виконавча служба довгий час демонструє низьку результативність, що підриває дію принципу верховенства права і негативно впливає на авторитет правосуддя та інвестиційний клімат. Запровадження інституту приватних виконавців покликане було підвищити ефективність, але наразі цей потенціал реалізовано частково через обмежені повноваження приватного сектора та супутні конфлікти інтересів у системі [20]. В умовах воєнного стану до існуючих проблем додалися нові виклики: тимчасове припинення роботи виконавчих органів на початку вторгнення, недоступність реєстрів, законодавчі обмеження на відкриття проваджень в зонах бойових дій,

необхідність захисту прав військовослужбовців-боржників тощо. Таким чином, постає комплексне завдання: як удосконалити правовий та інституційний механізм примусового виконання рішень суду, щоб держава належно виконувала свої функції у цій сфері – навіть за умов надзвичайних обставин – і забезпечувала повне і своєчасне виконання судових вердиктів. У рамках цієї проблематики виникають такі конкретні питання: які законодавчі зміни необхідні для підвищення ефективності виконавчого провадження; якою має бути оптимальна структура органів і система контролю (судового та адміністративного) за виконанням рішень; як збалансувати участь приватного та державного секторів у цій діяльності; як врахувати міжнародний досвід організації виконавчої служби при реформуванні національної системи.

Загалом у науці панує консенсус щодо вирішального значення ефективного виконання для реалізації верховенства права. У працях українських правників (С. Фурса, Є. Фурса, В. Гьордйай, А. Іванцова та ін.) висвітлено теоретичні та прикладні аспекти виконавчого провадження: формування змішаної системи, правовий статус приватних виконавців, проблеми примусового виконання рішень, що зобов'язують державу, тощо [182]. Зокрема, у дослідженнях підкреслено, що запровадження інституту приватних виконавців у 2017 р. започаткувало нову парадигму у системі примусового виконання рішень, однак потребує подальшого розвитку та належного нормативного врегулювання для досягнення повноцінної «змішаної» моделі виконання [161]. На думку багатьох експертів, приватні виконавці продемонстрували вищу ефективність у стягненні боргів порівняно з державною службою, що підтверджує статистика (в середньому один приватний виконавець повертає у кілька разів більше коштів, ніж державний). Разом з тим науковці відзначають, що потенціал змішаної системи стримується нерівністю повноважень та надмірною зарегульованістю приватного сектору з боку держави. Так, Fursa & Fursa (2022) наголошували на необхідності формування цілісної «науки виконавчого процесу», що поєднує

правові та організаційні аспекти виконання рішень [182]. Gyordyai (2022) проаналізувала адміністративно-правові засади функціонування інституту приватних виконавців та вказала на прогалини в регулюванні їх діяльності. Savchyn et al. (2022) дослідили питання судового контролю за виконанням рішень, підкресливши значення прямої дії конституційних норм у забезпеченні права на виконання рішення суду. Крім того, ряд робіт присвячено порівняльному аналізу зарубіжного досвіду. Зокрема, дослідження Sergiienko N. та ін. (2025) містить комплексний аналіз ефективності механізмів виконання в Україні у світлі європейських норм [164]. За результатами цього дослідження зроблено висновок, що змішані та приватизовані моделі виконання судових рішень є ефективнішими порівняно з цілком державними системами. У роботі проведено порівняння досвіду Естонії, Литви, Німеччини та Великої Британії, що підтвердило: приватні виконавці, належним чином інтегровані у систему та контролювані державою, здатні істотно підвищити результативність виконання. Одночасно виявлено основні інституційні перешкоди для України – а саме неефективність бюрократичного апарату державної виконавчої служби та занадто обмежені повноваження приватних виконавців [4]. Представники проєкту ЄС «Право-Justice» у своїх звітах (2023) теж акцентували увагу на відсутності систематизованих даних щодо невиконаних рішень, недосконалості механізмів виконання зобов'язальних рішень (особливо якщо боржником є держава), недостатній відповідальності за ухилення від виконання судового рішення, а також на проблемах доброчесності самих виконавців. Отже, огляд наукових джерел і аналітичних звітів показує, що тема залишається дискусійною та багатоаспектною [107]. Попри загальне визнання критичності реформи виконавчої служби, досі не напрацьовано універсального рецепту її успіху – натомість існує потреба у подальших дослідженнях оптимальної моделі, яка б враховувала українські реалії (зокрема, поствоєнне відновлення) та європейські стандарти.

Як вже розглянуто в підрозділі 1.1, історично система виконання судових рішень в Україні була зосереджена у державній виконавчій службі (ДВС), що діяла як єдиний уповноважений орган. Ефективність такої монополізованої системи залишалася низькою: за офіційними даними, станом на 2015 р. виконувалося лише близько 20% судових рішень. Усвідомлюючи необхідність змін, у 2016 р. законодавець здійснив перший етап реформи – було прийнято закони України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень...», що запровадили змішану систему примусового виконання. З 2017 р. поряд із державними виконавцями розпочали діяльність приватні виконавці, які отримали державний мандат на виконання судових рішень у межах визначеної компетенції. Цей крок був покликаний якісно змінити ситуацію, адже поява конкуренції та матеріальної зацікавленості виконавців мала б підвищити відсоток виконаних рішень. Для стимулювання результативності навіть було впроваджено систему винагороди: державні виконавці почали отримувати 2% від стягнутої суми, а приватні – 10%.

Запровадження приватних виконавців дало певний позитивний ефект. У 2017–2021 рр. їхня кількість поступово зростала, а нормативні зміни дозволили розширити доступ виконавців до інформації про боржників (наприклад, з 2021 р. банки зобов'язано надавати виконавцям дані про рахунки боржників). Як наслідок, дещо покращилися статистичні показники: якщо у 2016 р. державні виконавці стягували лише ~2,4% заборгованостей, то до 2023 р. цей показник зріс до 7,3% (для приватних – з 3,2% до 4,6% відповідно). Проте таких результатів все одно недостатньо, а роль приватного сектору у виконанні судових рішень залишається обмеженою. Головна причина – нерівність повноважень та сфер діяльності державних і приватних виконавців, закладена ще у законодавстві 2016 р. Як зазначають фахівці, приватних виконавців фактично усунуто від виконання рішень, де боржником або стягувачем є держава, а також від ряду інших виконавчих документів (наприклад, щодо відібрання дитини, виселення

тощо). Це не дозволило сформувати повноцінну конкуренцію – «змішаність» системи поки що номінальна. Крім того, приватні виконавці з моменту створення інституту стикнулися з суттєвими адміністративними і бюрократичними бар'єрами у своїй роботі, зокрема з боку регулятора (Міністерства юстиції). Про ці проблеми детальніше йтиметься далі.

Для усунення законодавчих прогалин та переходу до якісно нової моделі виконання рішень у 2021 р. було розроблено проєкт Закону № 5660 «Про примусове виконання рішень», який покликаний об'єднати чинні акти і замінити собою вищезгадані закони 2016 р. Цей законопроект, підготовлений за участі експертів ЄС (проєкту «Право-Justice»), став консенсусною платформою між професійною спільнотою і Мін'юстом та був прийнятий Верховною Радою у першому читанні в липні 2021 р. [63]. Нормами законопроект передбачено комплексне удосконалення системи виконання: створення єдиного кодифікованого акта замість двох законів, поступове зрівняння повноважень державних і приватних виконавців, зняття штучних обмежень у діяльності останніх, спрощення доступу до професії та посилення відповідальності виконавців (удосконалення дисциплінарних процедур), оптимізація і цифровізація виконавчого процесу. Очікується, що такий закон встановить чіткіші правила й усуне колізії, які наразі дозволяють боржникам уникати виконання або оскаржувати дії виконавців. Законопроект № 5660 є ключовим елементом продовження реформи, однак його остаточне ухвалення було загальмоване через початок війни. Лише наприкінці 2023 р. законодавці повернулися до його розгляду: на комітетських слуханнях підтверджено актуальність доопрацювання та якнайшвидшого прийняття цього системного акту. У законопроект планується внести уточнення з врахуванням нових реалій, аби після ухвалення він міг гнучко набрати чинності навіть в умовах воєнного стану.

Окремо слід згадати законодавчі ініціативи, пов'язані з викликами воєнного

часу. Через бойові дії та окупацію частини територій у 2022 р. виникла ситуація, коли на окремих територіях заборонено відкривати виконавчі провадження (йдеться про зони, де ведуться активні бойові дії). У результаті стягувачі не можуть реалізувати свої права навіть маючи виконавчий документ на руках. Для розв'язання цієї проблеми розроблено проєкт Закону № 7717 від 30.08.2022, що мав запровадити механізм передання виконавчих документів з небезпечних регіонів до виконання в інших областях та загалом спростити примусове виконання в умовах війни. Однак, на жаль, станом на середину 2023 р. цей проєкт ще не був розглянутий парламентом. Інше чутливе питання – захист боржників-військовослужбовців. Омбудсмен пропонує запровадити тимчасовий мораторій на виконання рішень проти військових, які перебувають на передовій або в полоні, адже такі особи об'єктивно не можуть виконати зобов'язання в строк. Нині закон таких пільг не містить, але ця ідея підтримується правозахисниками й потребує законодавчого оформлення. Водночас експерти наголошують: запроваджуючи точкові мораторії для захисту вразливих категорій, держава має поступово скасовувати тривалі мораторії, що роками блокують виконання низки рішень (наприклад, щодо реалізації майна державних підприємств, мораторій 2001 р. тощо). Чинні загальні заборони серйозно спотворюють виконання і часто лише накопичують борги, перекладаючи тягар на бюджет. Таким чином, законодавча база потребує якнайшвидшого оновлення: прийняття нового рамкового закону «Про примусове виконання рішень» та спеціальних змін, продиктованих воєнними реаліями.

Через невиконання значної кількості судових рішень громадяни все частіше звертаються по захист до національних судів та ЄСПЛ. На рівні Конституційного Суду України ще у 2003 р. було розглянуто питання про конституційність мораторію на примусову реалізацію майна: КСУ підтвердив, що обов'язковість судових рішень не порушується введенням тимчасового мораторію, але такі обмеження мають винятковий і перехідний характер [46]. Попри це, деякі

мораторії діють десятиліттями, що призводить до програшів України в ЄСПЛ (показова справа «Бурмич та інші проти України», де Європейський суд фактично констатував невиконання Україною свого пілотного рішення щодо системної проблеми невиконання національних рішень) [198]. Станом на сьогодні на контролі Комітету міністрів Ради Європи залишається т.зв. «група справ Іванова/Бурмича», і Україна зобов'язана вжити заходів загального характеру для вирішення цієї проблеми. Отже, судова практика на міжнародному рівні однозначно фіксує наявність структурної проблеми у сфері виконання судових рішень.

Щодо національної судової практики, то контроль за діяльністю виконавців здійснюється судами двох юрисдикцій: суди розглядають скарги сторін виконавчого провадження на дії або бездіяльність державних і приватних виконавців, а також адміністративні суди вирішують спори за позовами самих виконавців до Мін'юсту чи інших органів. Наприклад, у 2019–2021 рр. кілька приватних виконавців успішно оскаржили в судах рішення Дисциплінарної комісії, які незаконно припиняли їхню діяльність. Є випадки, коли приватні виконавці позивалися до Міністерства юстиції через непропорційні обмеження їх діяльності під час війни – і суди ставали на їх бік, визнаючи бездіяльність Мін'юсту протиправною [118]. Таким чином, суди відіграють важливу роль у коригуванні дисбалансів і захисті прав як стягувачів, так і самих виконавців в умовах реформи. Більше того, існує інститут судового контролю за виконанням судових рішень, передбачений процесуальним законом: суд, який видав виконавчий документ, може заслуховувати звіти виконавців та вживати заходів для забезпечення виконання. Проте на практиці цей механізм використовується рідко і переважно в адміністративному судочинстві (щодо рішень зобов'язального характеру, де відповідач – державний орган). Експерти пропонують посилити судовий контроль: наприклад, встановити персональну відповідальність керівників органів за невиконання судового рішення (аж до

штрафів та притягнення до відповідальності), а також поширити такий контроль на виконання рішень у цивільних та господарських справах. Це спонукатиме посадових осіб не ігнорувати судові вердикти [184].

Заслужовує на увагу також питання позасудового оскарження дій виконавців. Для забезпечення оперативності та дисципліни у роботі приватних виконавців ще 2016 р. було створено Дисциплінарну комісію приватних виконавців при Мін'юсті. Цей орган покликаний розглядати скарги на приватних виконавців і застосовувати до них стягнення [116]. Формально його склад паритетний (4 представники від Мін'юсту, 4 від Асоціації приватних виконавців України, 1 від судової влади). Однак практика показала, що баланс відсутній: представник судової влади майже завжди підтримує позицію Мін'юсту, тож у голосуваннях вирішальну більшість має сторона міністерства. Як наслідок, у 2019–2020 рр. спостерігалось різке зростання притягнень приватних виконавців до відповідальності (включно з масовими відстороненнями та анулюванням посвідчень) [172]. Асоціація приватних виконавців навіть приймала у 2020 р. резолюцію про незадовільність роботи дисциплінарної системи та звертала увагу на її упередженість. Фактично, позасудовий механізм контролю перетворився на інструмент тиску на приватних виконавців з боку регулятора. Це негативно позначається на мотивації виконавців та створює конфлікт інтересів, коли державний орган, що керує державною виконавчою службою, водночас карає їхніх приватних конкурентів. Така ситуація свідчить про необхідність реформування системи адміністративного нагляду: можливим рішенням експерти називають утворення більш незалежного органу нагляду або принаймні виокремлення в структурі Мін'юсту підрозділу, що опікувався б саме приватним виконанням (щоб розвести контроль за державними та приватними виконавцями). Таким чином, зараз маємо двоїсту картину: з одного боку, суди все активніше втручаються для захисту права на виконання рішення (як через розгляд скарг, так і шляхом загального нагляду за виконанням власних рішень), а

з іншого – адміністративні процедури контролю і оскарження потребують збалансування і деполітизації [104].

Таким чином, повномасштабна війна 2022 р. виявила слабкі місця та ризики в організації системи примусового виконання, надавши імпульс для переосмислення її структури. Коли Мін'юст повністю відключив всіх виконавців від АСВП та інших державних реєстрів, він паралізував виконання рішень – фактично на півроку діяльність приватних виконавців була заморожена. Доступ держвиконавців відновили вже навесні 2022 р., натомість приватні повернулися до роботи лише влітку, та й то не всі (проблеми з доступом залишались у виконавців з окупованих і прифронтових областей). Така диференціація за ознакою статусу виконавця призвела до дискримінації сторін виконавчого провадження – тисячі стягувачів, чиї справи вели приватні виконавці, на місяці втратили можливість домогтися справедливості. Це негативно позначилося і на показниках стягнень, і на довірі до інституту приватних виконавців. Як відзначив А. Телявський, «керівництво Міністерства отримує премії залежно від результатів роботи саме держвиконавців, тому об'єктивно не зацікавлене у посиленні приватного сектора» [174]. І ця позиція є обґрунтовано слушною. Ця проблема не нова, але в умовах війни проявилася особливо гостро. Отже, структурна реформа має усунути такий конфлікт інтересів. Один із варіантів – запровадити окрему посаду заступника міністра юстиції з питань приватного виконання або навіть створити незалежний регулятор (агентство) у сфері виконання рішень. Такі кроки розведуть підзвітність і знімуть спокус штучного стримування приватних виконавців з боку держорганів.

Наступний напрям структурних змін – цифровізація та автоматизація виконавчих процедур. Попри наявність АСВП, наразі цифрові інструменти використовуються лише частково. Приміром, запроваджений електронний обмін інформацією з банками передбачає, що виконавець може онлайн надіслати запит про рахунки боржника і отримати відповідь про їх наявність та залишок коштів.

Також в електронному вигляді надсилаються постанови про арешт коштів на рахунках [108]. Однак автоматичного списання коштів не відбувається – кінцеве рішення про стягнення коштів приймає працівник банку, який отримав паперову платіжну вимогу від виконавця. Такий людський фактор значно уповільнює процес і дає боржнику шанс вжити заходів для уникнення сплати. До того ж далеко не всі банки підключені до системи електронної взаємодії: лише близько 20 із ~70 діючих банків. Решта фактично не зобов'язані оперативно реагувати на запити виконавців. У результаті процес арешту і стягнення коштів затягується, що знижує ефективність виконання. Очевидно, що повноцінна автоматизація арешту і списання коштів – один із найважливіших структурних кроків, без яких сучасна виконавча служба не може бути ефективною. Міністерство юстиції декларує необхідність впровадження Єдиного реєстру боржників і Єдиної системи арешту коштів, проте ці проекти просуваються повільно.

Окремо варто торкнутися структури заборгованостей та сфери відповідальності приватних виконавців. Наразі приватні виконавці відсторонені від виконання рішень, де боржником є держава, державний орган чи державне підприємство (такі провадження веде тільки ДВС) [81]. Проте, як показує практика, саме у цих категоріях справ концентрується найбільший обсяг невиконаних боргів.

Отже, після 2022 р. необхідно перезавантажити структурну реформу виконавчої служби, завершивши її ключові етапи: усунути конфлікт інтересів у системі управління, повністю автоматизувати процеси, надати приватним виконавцям ширші повноваження (при збереженні держконтролю), забезпечити більш тісну співпрацю державного і приватного секторів задля спільної мети – максимального виконання судових рішень [99].

Світовий та європейський досвід демонструє різноманітність моделей організації служби виконання рішень – від повністю державних до цілком приватних – і дозволяє зробити висновки про їх відносну ефективність.

Загальною тенденцією останніх десятиліть є перехід до змішаних або приватних систем примусового виконання, особливо в країнах континентальної Європи. Багато держав, що мали раніше суто державну виконавчу службу, провели реформи, запровадивши інститут приватних судових виконавців (більш відомих у світі як судові пристави, бейліфи чи уш'є). Прикладом є країни Балтії: Естонія і Литва ще на початку 2000-х років перейшли до моделі приватних виконавців, що діють як самостійні суб'єкти професійної діяльності, але наділені державними повноваженнями. Досвід цих країн вважається успішним – рівень фактичного виконання рішень помітно зріс, зменшилося навантаження на бюджети, водночас держава зберегла контроль через систему ліцензування і дисциплінарного нагляду. Естонські приватні виконавці, наприклад, поряд зі своїми основними обов'язками можуть надавати й інші послуги (адміністрування спадщини, проведення аукціонів, вручення судових документів тощо), що робить професію більш привабливою та самоокупною. У Литві бейліфи також наділені широкими можливостями – від медіації до участі в міжнародному співробітництві з виконання рішень. Важливо, що закон чітко покладає на приватних виконавців обов'язок приймати до виконання всі звернені до них виконавчі документи і не дає їм права відмовитися від виконання, забезпечуючи захист прав стягувачів.

Інший приклад – Франція, яка має понад 300-річну історію приватної системи виконання. Судові виконавці (уш'є) у Франції діють у складі самоврядної професійної палати, повністю незалежної від органів державної влади. Ця палата зацікавлена у розвитку професії та ефективності виконання рішень не менше, ніж держава, адже від цього залежить престиж і прибутки її членів. Французька модель показує, що приватна система може стабільно працювати і вдосконалюватися століттями, якщо створено правильні стримування і противаги. Звичайно, держава у Франції також не усувається повністю – діяльність уш'є врегульована законом, існують встановлені тарифи на їх послуги, які запобігають зловживанням, і процедури дисциплінарного впливу

(але за участю самоврядування, без повного державного контролю) [202].

У Великій Британії застосовується дещо інша, гібридна модель. Там виконання судових рішень залежить від юрисдикції: частково виконання здійснюють державні посадові особи (наприклад, шерифські офіцери в Шотландії є держслужбовцями судів), а частково – приватні агенти, ліцензовані для виконання (особливо у справах про стягнення боргів, штрафів тощо). У Англії та Уельсі діють приватні «виконавці високого суду» (High Court Enforcement Officers), об'єднані у професійну асоціацію і наділені доволі широкими повноваженнями, тоді як при окружних судах працюють державні судові пристави для дрібніших справ. Британський досвід показує, що конкуренція між різними формами організації (державними і приватними) може бути корисною, адже стягувач має вибір інструментів виконання. Водночас важливо забезпечити належний контроль і відповідальність приватних агентів, щоб уникнути порушення прав боржників (у минулому у Великій Британії виникали скарги на надмірно жорсткі дії приватних стягувальників, що привело до регулювання їх діяльності на законодавчому рівні).

Загалом, порівняльні дослідження підтверджують вищу ефективність змішаних систем. Згадане вище дослідження Sergiienko та ін. (2025) стверджує, що залучення приватних виконавців значно підвищує результативність примусового виконання, особливо якщо усунути бюрократичні перепони для їх діяльності. Водночас усі успішні моделі характеризуються належним регулюванням – визначенням чітких правил роботи виконавців, прозорою тарифною політикою, можливістю контролю як з боку держави, так і через самоврядування [203]. Так, у Естонії після реформи постала проблема високої вартості виконавчих проваджень у дрібних справах (в окремих випадках винагорода приватного виконавця перевищувала суму стягнення). Це викликало критику і спонукало державу вдосконалити систему оплати праці виконавців, запровадивши обмеження на стягнення мінімальних сум з боржників. Отже, для

України міжнародний досвід є джерелом як позитивних рішень, так і застережень щодо можливих ризиків. Наша держава наразі фактично перебуває на півдорозі реформи: запровадила приватний компонент, але не надала йому повних можливостей. З огляду на євроінтеграційний курс, Україні рано чи пізно доведеться імплементувати «кращі європейські практики» у сфері виконання судових рішень. До них належать: розширення державно-приватного партнерства у виконавчій службі (передача приватним виконавцям більшого кола повноважень, де вони можуть бути ефективніші за державу); зміцнення інститутів самоврядування виконавців, щоб держава виконувала радше роль координатора і гаранта законності, ніж адміністративного контролера; максимальна цифровізація всіх процесів, включно з міжнародним обміном інформацією про боржників; дотримання балансу прав сторін, зокрема через механізми судового захисту від зловживань. Міжнародний досвід підказує і важливість прозорості та підзвітності: в багатьох країнах публікуються регулярні звіти про роботу виконавчої служби, статистика виконання, що стимулює конкуренцію регіонів і окремих виконавців. Україні доцільно запозичити цю практику – наприклад, запровадити відкритий рейтинг виконавців за показниками роботи [99].

Підсумовуючи, можна констатувати: ефективна модель виконання судових рішень у зарубіжному вимірі – це модель, де оптимально поєднуються державні гарантії і приватна ініціатива. Держава встановлює «правила гри» і здійснює судовий захист, але безпосередню виконавчу роботу виконують мотивовані професіонали, інтереси яких співпадають з інтересами справедливості. Такий підхід забезпечує реальне виконання судових вердиктів, що, зрештою, підвищує довіру до суду та сприяє економічному розвитку (кредитори отримують свої кошти, інвестори захищені від ризиків невиконання контрактів тощо).

Аналіз стану української системи примусового виконання судових рішень свідчить, що на сьогодні вона потребує суттєвого вдосконалення як на

нормативному, так і на інституційному рівнях. Попри започатковану у 2016–2017 рр. реформу, яка ввела приватний елемент у виконавчу службу, більшість хронічних проблем залишаються невирішеними. Рівень виконання судових рішень залишається одним з найнижчих у Європі (близько 1,6% стягнутих сум у 2022 р.), що підриває дієвість правосуддя та негативно впливає на міжнародний імідж України. Повномасштабна війна ще більше ускладнила ситуацію, виявивши необхідність адаптації системи до надзвичайних умов. Для забезпечення реалізації державою своїх функцій у цій сфері та виконання міжнародних зобов'язань України потрібен комплекс скоординованих заходів. Спираючись на проведені дослідження, пропонуємо такі першочергові кроки структурної реформи органів виконавчої служби:

- Прийняття нової редакції законодавства про виконання рішень - ухвалити в цілому Закон України «Про примусове виконання рішень» (проект № 5660), який консолідує процедури та статуси органів виконання в єдиному акті. Цей закон має запровадити сучасні механізми примусового виконання, усунути процесуальні прогалини, визначити прозорі правила взаємодії сторін і виконавців. Згідно з аналізом, законопроект № 5660 вирішує більшість існуючих проблем у сфері виконавчого провадження та відповідає цілям державної правової політики та меморандумам з ЄС [63]. Його імплементація дозволить значно оновити правову основу роботи виконавців та наблизити її до євростандартів.

- Урівняння повноважень державних і приватних виконавців. У перспективі слід розглянути перехід до повноцінної змішаної системи з тенденцією до розширення частки приватного сектора (за оцінками експертів, це відповідає світовому тренду державно-приватного партнерства) [97]. Водночас урівняння прав має супроводжуватися посиленням вимог до професійності та доброчесності виконавців, аби довіра до інституту не постраждала.

- Реформа системи управління і контролю (усунення конфлікту інтересів). Для успішної роботи змішаної системи важливо, щоб регулятор (Мін'юст) був однаково зацікавлений в успішності обох секторів. Нинішня організація, коли один департамент Мін'юсту опікується і державною, і приватною службою, а ефективність вимірюється показниками ДВС, є хибною. Пропонується: (1) створити окремий підрозділ або ввести посаду профільного заступника міністра, відповідального за розвиток приватного виконання; (2) реформувати Дисциплінарну комісію приватних виконавців, забезпечивши реальний паритет голосів або передавши функції дисциплінарного нагляду незалежному органу (наприклад, комісії при Мін'юсті за участі міжнародних експертів чи представників громадськості). Це гарантуватиме справедливий розгляд скарг і захистить виконавців від упереджених рішень. Також доцільно запровадити публічну звітність Мін'юсту про роботу всієї системи виконання рішень – не лише ДВС, а й приватних виконавців. Це підвищить прозорість та дозволить оцінювати прогрес реформи за об'єктивними критеріями.

- Повна цифровізація виконавчих процедур. На порядку денному має стояти впровадження Єдиної автоматизованої системи арешту коштів та Єдиного реєстру виконавчих документів у найкоротший термін. Законодавчо слід зобов'язати всі банки та інші фінансові установи підключитися до системи і негайно виконувати електронні вимоги виконавців. Це усуне ситуацію, коли лише частина банків співпрацює, а боржники переводять кошти до «безпечних» банків, аби уникнути списання. Крім того, варто впровадити електронний документообіг у взаємодії виконавців з іншими органами (Державна прикордонна служба – щодо тимчасового обмеження виїзду боржників, Нацполіція – щодо розшуку майна тощо). Повністю цифрове виконавче провадження мінімізує затримки і помилки, а сторони зможуть відстежувати хід виконання онлайн. Підтримуємо дослідників, які обґрунтовують, щов сучасних

умовах цифровізація – це не лише питання зручності, а й дієвий засіб боротьби з корупцією та підвищення довіри до виконавців.

- Підвищення відповідальності за невиконання судових рішень. Для подолання проблеми злісного ухилення від виконання потрібні жорсткіші стимули. Пропонується запровадити: (1) персональну фінансову відповідальність посадових осіб за невиконання рішень (йдеться про керівників органів, на які покладено зобов'язання рішенням суду) – такий механізм довів ефективність в адміністративних справах, коли штрафи накладаються на керівника-винуватця; (2) удосконалити порядок притягнення боржників до кримінальної відповідальності за злісне невиконання рішення (ст. 382 КК України), щоби такі провадження не затягувалися роками; (3) розглянути можливість впровадження *презумпції згоди боржника на альтернативне врегулювання* – наприклад, у деяких країнах, якщо боржник не виконує рішення про стягнення грошового боргу, виконавець може запропонувати йому реструктуризацію боргу або продаж майна на умовах, вигідніших для боржника; якщо ж і ці можливості не використано, боржник несе повну суворість примусових заходів [186]. В українських реаліях доцільно також посилити санкції до недобросовісних боржників, які приховують доходи чи майно – аж до обмеження у праві займати певні посади чи виїжджати за кордон (поки вони не погашать борг) [15].

- Інтеграція найкращих міжнародних практик та навчання кадрів. Зважаючи на перспективу членства України в ЄС, слід вже зараз гармонізувати законодавство про виконавче провадження з європейськими стандартами і принципами у цій сфері [187]. Окрім того, варто запровадити регулярне навчання і підвищення кваліфікації державних та приватних виконавців за участі міжнародних тренерів – аби нові процедури та ІТ-системи були правильно застосовані, а персонал опанував сучасні підходи (в тому числі

навички медіації, комунікації з уразливими групами боржників, роботи у воєнних умовах тощо).

Реалізація запропонованих заходів дозволить значно покращити стан виконання судових рішень в Україні. Очікуваними результатами структурної реформи мають стати: істотне збільшення відсотка фактично виконаних рішень і обсягу стягнутих коштів (наближення до середньоєвропейських показників); скорочення строків виконання проваджень завдяки автоматизації; зниження навантаження на державний бюджет шляхом ефективнішого використання приватного сектора; підвищення рівня довіри громадян до виконавчої служби та суду; виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань (як перед РЄ, так і за угодами з ЄС, МВФ тощо) у частині забезпечення верховенства права [120]. Здійснення цих кроків є на часі, адже, як слушно зауважено, дієве виконання рішень – це «ключовий показник ефективності правосуддя» та одна з передумов успішної євроінтеграції.

2.2. Повноваження органів та осіб і правові форми здійснення ними примусового виконання рішень суду

Органами примусового виконання судових рішень в Україні є Державна виконавча служба (державні виконавці) та приватні виконавці – особи, уповноважені державою на виконання рішень у передбачених законом випадках [190]. Закон України «Про виконавче провадження» закріплює, що примусове виконання рішень покладається на ці органи та осіб, визначаючи їх статус, права і обов'язки. Державні виконавці діють у межах органів державної виконавчої служби, підпорядкованих Міністерству юстиції України, і уповноважені виконувати всі категорії виконавчих документів. Натомість приватні виконавці здійснюють діяльність як незалежні суб'єкти (на умовах ліцензування та підконтрольності Мін'юсту) і мають дещо обмежену підвідомчість: за законом

приватний виконавець не може виконувати певні рішення – зокрема, рішення про відібрання та передання дитини, рішення, де боржником або стягувачем є держава чи державні органи, рішення адміністративних судів, рішення щодо державного/комунального майна, виселення фізичних осіб, конфіскації майна тощо [163]. Такі категорії виконавчих проваджень залишаються виключно за органами ДВС. В іншій частині повноваження приватних і державних виконавців збігаються: вони здійснюють виконання судових рішень на рівних засадах, у визначених законом межах сум стягнення та територіальної юрисдикції. Зокрема, приватний виконавець приймає документи до виконання за місцем проживання чи знаходження боржника або його майна у своєму виконавчому окрузі, і може вчиняти виконавчі дії на всій території України (щодо виявлення активів боржника, звернення стягнення на доходи, рахунки тощо) [57].

Правовий статус державних і приватних виконавців багато в чому подібний. Закон визначає їх обов'язки – діяти неупереджено, своєчасно і в повному обсязі вживати заходів примусового виконання – та широке коло прав. Серед основних повноважень виконавців можна виділити: (1) проведення перевірок виконання рішень боржниками або їхніми роботодавцями; (2) безоплатне одержання інформації від державних органів і інших осіб, необхідної для виконання (довідки, дані про майно, доходи тощо); (3) доступ до майна боржника – право входити до приміщень боржника (фізичної особи – за рішенням суду про примусове проникнення, юридичної особи – безперешкодно) для огляду, накладення арешту, вилучення майна; (4) накладення арештів на майно та кошти боржника, опечатування кас і сховищ, вилучення грошових сум; (5) примусова реалізація майна боржника – передача арештованого майна на зберігання та його продаж у встановленому порядку (через електронні торги тощо); (6) вжиття інших заходів примусового виконання, передбачених законом – зокрема, звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, інші доходи боржника, звернення стягнення на кошти на рахунках, в цінних паперах, електронних

гаманцях тощо (за винятком випадків, коли законом прямо заборонено стягнення на окремі види коштів, напр. спеціальні рахунки) – відповідно до ст. 10 Закону ці заходи включають звернення стягнення на майно, гроші, заробіток боржника, вилучення в нього певних предметів, інші дії (припинення вилучення майна тощо). Окремо закон надає виконавцям право: (7) залучати поліцію та понятих для проведення виконавчих дій (на підставі вмотивованої постанови); (8) виносити постанови про накладення штрафів на осіб, які перешкоджають виконанню або порушують вимоги закону; (9) звертатися до суду з поданнями у випадках, передбачених законом (про розшук боржника або дитини, про примусове проникнення, встановлення порядку виконання рішення, тимчасові обмеження у праві виїзду за кордон тощо); (10) відкладати або розстрочувати виконання (виносити відповідні постанови про відстрочку/розстрочку виконання рішення за наявності підстав); а також реалізовувати ряд інших повноважень, необхідних для ефективного виконання рішення (виклик боржника та інших осіб, отримання пояснень від посадових осіб боржника, застосування фото- чи відеозйомки тощо). Вимоги виконавця є обов'язковими на всій території України (невиконання їх тягне відповідальність). Законодавство також гарантує виконавцям доступ до державних реєстрів для виявлення майна боржників (автоматизована система виконавчого провадження, Єдиний реєстр боржників тощо) [57].

Незважаючи на спільність функцій, організаційно-правові форми діяльності державних і приватних виконавців відрізняються підпорядкованістю та сферою контролю. Державні виконавці діють від імені держави в межах органу виконавчої влади (Мін'юсту), а приватні – від власного імені, хоча й під контролем Мін'юсту та Дисциплінарної комісії приватних виконавців. Вчені наголошують, що інститут примусового виконання рішень має подвійну правову природу – з одного боку, це завершальна стадія судового процесу, з іншого – самостійна сфера публічної адміністративно-правової діяльності. Зокрема, низка

науковців (М. Й. Штефан, С. В. Щербак та ін.) розглядали виконавче провадження саме як стадію цивільного чи господарського процесу, підпорядковану цілям судового провадження [193]. Натомість інші автори, наприклад В. М. Тertiшник, обґрунтовують, що виконавче провадження – це самостійна галузь із власними стадіями і принципами, яка не є частиною судового розгляду. В.М. Тertiшник підкреслює, що примусове виконання здійснюється органами іншої гілки влади, регулюється окремою групою норм, а отже звернення стягнення після ухвалення судового рішення формально виходить за межі судового процесу, утворюючи окреме провадження [154]. Ця доктринальна дискусія відображає комплексність правового статусу виконавців – вони одночасно є учасниками судочинства (забезпечуючи реалізацію судового рішення) і суб'єктами адміністративної діяльності з примусу [177]. Визнані українські правники звертають увагу на важливість чіткого правового регулювання цього статусу. Так, Т. В. Варфоломеева наголошує, що ефективність виконання рішень є складовою права на справедливий суд, адже «право на суд» охоплює реальне виконання судового акта; відтак виконавці повинні мати достатні повноваження та гарантії для виконання своїх обов'язків (принципи верховенства права і законності, закріплені у ст. 4 Закону). В. І. Галаган у своїх працях аналізує адміністративно-правові аспекти діяльності виконавчої служби, вказуючи на необхідність належного державного контролю і підзвітності виконавців для забезпечення балансу прав сторін. В. І. Борденюк, досліджуючи публічно-владну природу примусового виконання, підкреслює конституційні засади цієї діяльності: рішення судів виконуються іменем України, відтак держава повинна гарантувати їх виконання як важливу функцію публічної влади. З іншого боку, запровадження інституту приватних виконавців, підтримане багатьма науковцями, на думку В. І. Борденюка та ін., спрямоване на підвищення ефективності виконання рішень та розвантаження державної служби, за умови збереження належного контролю за їх діяльністю з боку держави. В цілому,

доктрина підтримує ідею про різноманітність правових форм діяльності виконавців: вони видають індивідуальні правові акти (постанови), здійснюють виконавчі дії фактичного характеру (опис, вилучення майна тощо), а також реалізують охоронну функцію – захист прав стягувача через примусове виконання при неухильному дотриманні прав боржника. Як зазначають українські дослідники, форми правозастосовної та правоохоронної діяльності виконавців тісно взаємопов'язані, утворюючи цілісний механізм, покликаний забезпечити реальне виконання рішень суду та тим самим – верховенство права.

Законодавство деталізує процедурні форми діяльності виконавців. Основним документом, що регламентує порядок роботи, є Інструкція з організації примусового виконання рішень (затверджена наказом Мін'юсту № 512/5 від 02.04.2012 р.). В ній та в профільному Законі визначено, які постанови виносить виконавець на різних стадіях провадження, та які виконавчі дії ним здійснюються. Зокрема, виконавець виносить постанови про: відкриття виконавчого провадження; відмову у відкритті; відкладення або зупинення виконавчих дій; закінчення або закриття виконавчого провадження; повернення виконавчого документа стягувачу; накладення арешту на майно або кошти; оголошення розшуку боржника чи майна; стягнення виконавчого збору, накладення штрафів; встановлення тимчасових обмежень боржника (у праві виїзду за кордон, керування транспортними засобами, користування зброєю тощо) – всі такі рішення оформляються постановами виконавця відповідно до ст. 26–40 Закону. Постанова виконавця як юридичний акт індивідуальної дії є основною правовою формою реалізації повноважень – саме через винесення постанов виконавець закріплює застосування того чи іншого заходу примусового виконання (наприклад, накладення арешту, залучення поліції, стягнення витрат тощо) [66]. Водночас, примусове виконання неможливе без фактичних дій: виконавець здійснює виконавчі дії – наприклад, виїзд за адресою боржника, опис і арешт майна, вилучення предметів, передачу їх на реалізацію, примусове

виселення боржника або інші дії, прямо передбачені рішенням суду. Такі дії проводяться у порядку, визначеному Інструкцією та законом, і фіксуються відповідними актами (складаються акти опису майна, акти про вилучення, акти про відмову боржника у доступі тощо). Звернення стягнення на майно боржника реалізується як сукупність правових форм: спочатку виконавець виносить постанову про арешт майна (це юридичний акт), потім здійснює власне дію – опис і вилучення майна, опечатує його (фактична дія), далі виносить постанову про передачу майна на реалізацію, і наостанок проводиться його реалізація через електронні торги (процедурна дія, що завершується правочином купівлі-продажу арештованого майна на електронному аукціоні). Аналогічно відбувається звернення стягнення на кошти: постанова про арешт рахунків, надсилання вимоги до банку, списання і перерахування коштів стягувачу – це поєднання владного припису (вимоги/постанови виконавця) та фінансової операції, що є наслідком цього припису. Отже, правові форми діяльності виконавців включають індивідуальні акти (постанови, вимоги, подання до суду) та дії фактичного характеру (виконавчі дії), які здійснюються у визначеній процесуальній формі. Крім того, елементом правоохоронної діяльності виконавця є притягнення винних осіб до відповідальності – у разі невиконання його законних вимог виконавець уповноважений скласти протоколи про адміністративні правопорушення або виносити постанови про штрафи (наприклад, за ст. 75–76 Закону), що теж є важливою правовою формою забезпечення виконання. Науковці (зокрема, Л. Р. Наливайко та ін.) підкреслюють, що оптимальне поєднання різних форм діяльності – правозастосовної (виносення рішень, застосування норм до конкретних ситуацій) і правоохоронної (захист прав стягувача, примус боржника до виконання) – є запорукою дотримання прав людини у виконавчому провадженні. У монографічних дослідженнях пропонуються напрями вдосконалення цих правових форм, зокрема спрощення процедури винесення постанов, цифровізація виконавчих дій (автоматизоване

накладення арештів тощо) та підвищення прозорості реалізації арештованого майна [125]. Такі заходи сприяють підвищенню ефективності примусового виконання і мінімізації зловживань.

Воєнний стан, запроваджений в Україні з 24 лютого 2022 року, суттєво вплинув на діяльність виконавчої служби та приватних виконавців і в сфері їх повноважень. Законодавець оперативно реагував на виклики воєнного часу, ухваливши низку змін до профільних законів. Уже в березні 2022 р. було прийнято Закон № 2129-IX, яким доповнено Прикінцеві положення Закону «Про виконавче провадження» спеціальними нормами на період дії воєнного стану. Надалі ці норми уточнювалися законами № 2455-IX від 27.07.2022 та № 3048-IX від 11.04.2023, що діють станом на 2025 р. і визначають окремі особливості організації примусового виконання рішень під час воєнного стану. Аналіз цих змін дозволяє виділити кілька ключових обмежень повноважень виконавців і правил воєнного періоду:

Територіальні обмеження виконання. Заборонено відкривати нові виконавчі провадження та вчиняти виконавчі дії на території, що належить до зон активних бойових дій або тимчасово окупованих територій. Фактично, якщо місце виконання рішення знаходиться в громаді, включеній до офіційного Переліку територій бойових дій/окупованих (затвердженого уповноваженим органом), провадження там не розпочинається, а вже відкрите – призупиняється до виключення території з Переліку [124]. Це обмеження покликане убезпечити учасників провадження та виконавців, адже реальне проведення виконавчих дій у зоні бойових дій неможливе. Одночасно воно унеможлиблює примусове стягнення з боржників, що перебувають на окупованих територіях, до відновлення над ними контролю України.

Мораторій на окремі заходи примусу. На час воєнного стану призупинено виконання деяких виконавчих документів і застосування окремих заходів. Зокрема, зупинено звернення стягнення на доходи громадян – заробітну плату,

пенсії, стипендії та інші регулярні доходи боржника. Винятки встановлені лише для найбільш чутливих категорій стягнень: продовжують виконуватися рішення про стягнення аліментів, а також про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом чи смертю внаслідок злочину; окрім того, не поширюється ця пільга на боржників-громадян РФ. Первісно (за Законом № 2129-IX) дозволялось боржникам-фізичним особам вільно розпоряджатися коштами на арештованих рахунках, якщо сума стягнення не перевищувала 100 тис. грн [137]. Однак ця норма призвела до зловживань і була скасована у 2023 р.. Натомість запроваджено інший механізм: боржник-фізична особа, чії рахунки арештовані, має право визначити один свій рахунок для витрат – і з нього щомісяця можна витратити суму до двох мінімальних зарплат, незважаючи на арешт (станом на 2023 р. це близько 13,4 тис. грн на місяць). Виконавець за заявою боржника виносить постанову про визначення такого рахунку і надсилає її банкам; у межах вказаного ліміту кошти не списуються на погашення боргу. Це нововведення (Законом № 3048-IX) дозволяє громадянам-боржникам виживати за рахунок частини доходів під час війни, хоча значно уповільнює погашення боргів [59]. Для боржників-юридичних осіб встановлено окреме послаблення: з арештованих рахунків вони можуть здійснювати видатки лише на виплату заробітної плати (до п'яти мінімальних зарплат на одного працівника на місяць) та сплату податків і ЄСВ. Це зроблено з метою підтримки працівників і бюджету, водночас захищаючи кредиторів від повного виведення коштів. Також припинено стягнення заборгованості з житлово-комунальних послуг із фізичних осіб на територіях активних бойових дій або якщо їхнє житло знищено (такі стягнення не виконуються до закінчення війни). Зупинено дію постанов про тимчасове обмеження боржників у праві користування зброєю (щоб не перешкоджати мобілізації та участі громадян у захисті держави). Низку проваджень закон наказує призупинити повністю: це виконавчі провадження, боржниками в яких є стратегічно важливі суб'єкти, пов'язані з обороною. Зокрема, заборонено

вчиняти виконавчі дії щодо: підприємств оборонно-промислового комплексу (перелік яких визначає Кабінет Міністрів); військових частин, установ ЗСУ; а також (з огляду на соціальні фактори) призупинено виконання рішень про стягнення боргів зі сплати ЖКГ з фізичних осіб у зонах бойових дій або якщо їхнє житло зруйноване. Закон уточнює, що цей мораторій *не* поширюється на випадки, коли стягувачем є держава чи Пенсійний фонд, а також на стягнення шкоди від кримінальних правопорушень – тобто публічні та компенсаційні вимоги мають пріоритет навіть у воєнний час.

Обмеження на виконання виконавчих написів. З огляду на почастищення зловживань, у період воєнного стану заборонено відкриття проваджень на підставі виконавчих написів нотаріуса за кредитними договорами, не посвідченими нотаріально. Таким чином, кредитори (банки, фінансові установи) не можуть обминати суд і стягувати борги за допомогою нотаріального напису, якщо договір був звичайним (не нотаріальним) – на час війни їм доведеться звертатися до суду [169]. Це нововведення Закону № 3048-IX виправило прогалину попереднього закону № 2455-IX, який взагалі забороняв виконання будь-яких виконавчих написів під час воєнного стану; тепер заборона діє вибірково (лише для сумнівних кредитних написів).

Зміни у процедурах реалізації арештованого майна. На початку війни електронні торги арештованим майном були фактично призупинені. Для захисту населення прийнято норму (Законом № 2120-IX, з 03.2022 р.), що на період воєнного або надзвичайного стану + 30 днів після нього забороняється реалізація предметів іпотеки за споживчими кредитами [109]. Тобто банки не можуть ні звернути стягнення шляхом позасудового набуття іпотеки, ні продати іпотечне житло на аукціоні під час війни. Це мораторій на стягнення житла громадян за кредитами, аби запобігти втраті людьми житла у воєнний час. Виняток зроблено тільки для нових кредитів, укладених вже під час війни або реструктуризованих на вигідніших умовах після 24.02.2022 – на такі іпотеки заборона не

поширюється [133]. Також дозволено звернення стягнення на іпотечне майно фізособи, якщо вона була майновим поручителем за кредитом юрособи (щоб не приховувалися борги за схемою через фізособу). Окрім цього, з метою відновлення торгів Мін'юст видав спеціальні підзаконні акти: у червні 2022 р. наказом № 2343/5 врегульовано питання примусової реалізації арештованого майна під час воєнного стану. Цим наказом, зокрема, було запущено продаж арештованого майна через систему електронних аукціонів із врахуванням воєнних реалій (наприклад, продаж дозволено, якщо майно знаходиться на підконтрольній території, а торги проводяться онлайн). Отже, до кінця 2022 р. поступово відновлено процес реалізації майна боржників, що забезпечує виконання рішень майнового характеру навіть в умовах війни.

Процесуальні строки і пред'явлення документів. Законодавство визнало, що воєнний час є форс-мажором для строків виконавчого провадження. Встановлено правило про переривання строків: усі визначені законом строки (на пред'явлення виконавчих документів до виконання, звернення стягнення тощо) перериваються на час дії воєнного стану і продовжують свій перебіг з дня його припинення або скасування [28]. Тобто термін пред'явлення виконавчого листа, який сплив, наприклад, у квітні 2022 р., вважається перерваним і стягувач може звернутися після війни без потреби поновлення строку судом. Така норма гарантує, що кредитори не втратять право на примусове виконання через пропуск строку з причин війни. Також Законом № 2129-IX передбачалося загальне зупинення виконавчих проваджень на час воєнного стану, якщо боржник є військовослужбовцем (призваним на військову службу) – з метою соціального захисту військових [119]. Ця норма діяла в 2022 р. і фактично більшість виконавчих проваджень щодо мобілізованих осіб було призупинено. Однак з травня 2023 р. (набрання чинності Законом № 3048-IX) відбувся частковий перезапуск виконавчої системи: було відновлено звернення стягнення на заробітну плату та доходи боржників (скасовано попередню повну заборону), але

при цьому впроваджено механізм захисту боржника – тепер із його доходів має бути залишений прожитковий мінімум, а решта може бути стягнута (раніше ж застосовувалися фіксовані відрахування 20% тощо). Таким чином, на кінець 2023 р. більшість “заморожених” процедур було розблоковано, окрім тих, що прямо заборонені (виконання щодо оборонних підприємств, на окупованих територіях тощо).

Спеціальні правила для приватних виконавців. Воєнний стан ускладнив діяльність багатьох приватних виконавців, особливо в прифронтових зонах. Для врегулювання цього Законом № 3048-IX внесено зміни до Закону «Про органи та осіб...», що дозволяють більш гнучко організувати роботу приватних виконавців. По-перше, зупинено проведення планових і позапланових перевірок діяльності приватних виконавців на час війни (крім випадків, коли є сумнів, що виконавець фактично працює за адресою свого офісу) [148]. По-друге, передбачено можливість тимчасового зупинення діяльності приватного виконавця за наказом Мін'юсту строком до 1 місяця в разі виявлення грубих порушень ним закону під час війни – такий захід може застосовуватися оперативно, з наступним оскарженням до суду. По-третє, спрощено процедури заміщення приватного виконавця іншими виконавцями: якщо виконавець змушений зупинити діяльність (через переїзд, небезпеку тощо), він може укласти договір про своє заміщення іншим приватним виконавцем з іншого регіону без згоди стягувача. Раніше заміщення було обмежене межами одного виконавчого округу, тепер – дозволено між округами, що важливо, коли цілий регіон охоплений бойовими діями. Закон також зобов'язує виконавця, який зупиняє діяльність, завчасно повідомляти Мін'юст і забезпечити заміщення, і навпаки – дозволяє Раді приватних виконавців або Мін'юсту призначати заміщуючого виконавця, якщо виконавець зник або не виходить на зв'язок понад 10 днів. Крім того, приватному виконавцю дозволено змінити свій виконавчий округ (адміністративно-територіальну область), якщо його офіс опинився на окупованій чи небезпечній території – він

може переїхати до безпечного регіону і продовжити там незавершені провадження [143]. Це нововведення значно підвищує стійкість системи: попри війну, виконавець може продовжувати роботу з виконання документів навіть після релокації. Звичайно, зміна округу оформлюється через повідомлення Мін'юсту та перевірку нового офісу, і не допускається переїзд у зону бойових дій. За рахунок цих змін у 2022–2023 рр. багато приватних виконавців відновили діяльність у відносно безпечних областях, забезпечивши безперервність примусового виконання [134].

Посилення контролю за правомірністю виконання. У воєнний час доступ до судів та оскарження дій виконавців був ускладнений. Тому Законом № 3048-IX Мін'юсту надано тимчасові надзвичайні повноваження щодо приватних виконавців: встановлено можливість скасування рішення приватного виконавця позасудовим шляхом. Якщо постанова чи інший процесуальний документ приватного виконавця суперечить законодавству, сторона виконавчого провадження або інша заінтересована особа може звернутися до Мін'юсту, і керівник департаменту ДВС Мін'юсту може своєю постановою скасувати такий акт виконавця. Раніше контроль Мін'юсту здійснювався лише у формі дисциплінарних санкцій чи через судове оскарження дій виконавця; тепер же з'явився спрощений адміністративний спосіб коригування неправомірних рішень приватних виконавців. Це нововведення є тимчасовим на період воєнного стану і покликане запобігати зловживанням, коли швидкий судовий контроль утруднений. Одночасно самому приватному виконавцю надано право скасовувати власні постанови, якщо він виявив помилку чи отримав нові об'єктивні обставини. Таким чином, виправлення помилкових або незаконних рішень у виконавчому провадженні під час війни значно спрощено, що захищає права боржників і стягувачів [132]. Додатково зупинено строки розгляду дисциплінарних справ щодо приватних виконавців (щоб не притягувати їх до відповідальності без можливості належного розгляду в умовах війни).

Виконання рішень щодо військовослужбовців. Окремо варто відзначити ситуацію з боржниками, які проходять військову службу. В перші місяці війни чимало виконавчих проваджень стосовно мобілізованих громадян було зупинено з огляду на пряму норму закону та керуючись принципом недопущення погіршення їхнього матеріального становища. Наразі прямої норми про автоматичне зупинення всіх проваджень щодо військовослужбовців немає (після змін 2023 р.), але на практиці виконавці враховують обставини: якщо боржник перебуває на фронті, примусове виконання (особливо не пов'язане з аліментами чи іншим невідкладним стягненням) може бути відкладене. До того ж, постановою КМУ № 590 від 24.06.2022 р. було дозволено банкам не списувати кошти з рахунків військовослужбовців за виконавчими документами на час їхньої служби [54]. Таким чином, держава фактично встановила мораторій на стягнення з захисників на час їх участі в бойових діях, хоча детально це не прописано в Законі про виконавче провадження. Фактична реалізація таких привілеїв здійснюється через відтермінування виконавчих дій та лояльність виконавців до військових боржників.

Вищевикладені заходи законодавства отримали різноспрямовану оцінку в юридичній спільноті. З одного боку, такі обмеження, як мораторій на стягнення з певних категорій боржників і заборона виконання у небезпечних зонах, були необхідними і гуманними кроками, що підтверджують і науковці, і практики. Зокрема, А. Телявський відзначає, що попри тимчасове падіння ефективності стягнень, прийняті зміни захистили найуразливіші верстви та критичні державні підприємства від надмірного тиску, водночас зберігши основні механізми виконання для інших випадків. З іншого боку, деякі провідні юристи застерігають про ризики надмірного втручання держави у виконання рішень. Так, низка авторів критикувала норму про адміністративне скасування постанов приватного виконавця керівництвом ДВС як таку, що порушує незалежність виконавця і могла б застосовуватися упереджено [179]. Проте в умовах воєнного

стану ця норма виправдана винятковими обставинами та має тимчасовий характер. В цілому, аналіз ефективності виконавчого провадження у 2022–2023 рр. показує, що після початкового *шоку* і фактичної зупинки (у березні 2022 р. майже всі провадження були призупинені), система поступово адаптувалася: відновлено електронні торги арештованим майном, розблоковано значну частину стягнень, впроваджено електронну взаємодію (Автоматизована система виконавчого провадження продовжила працювати, доступ через онлайн-кабінети тощо) [33]. Наприклад, за даними Мін'юсту, у 2023 р. приватні виконавці, попри війну, стягнули близько 1,8 млрд грн на користь стягувачів, що становить понад 70% від довоєнного показника. Це свідчить, що правові форми і механізми примусового виконання, навіть з обмеженнями, продемонстрували певну результативність.

Насамкінець, слід зіставити воєнні норми із принципами права. Примусове виконання судових рішень є складовою права на справедливий судовий захист (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і осн. свобод) [198]. Як підкреслює Л. Р. Наливайко, забезпечення прав людини у виконавчому провадженні вимагає балансу між інтересами стягувача (отримати присуджене) і боржника (уникнути не виправдано жорстких заходів) [125]. Умови воєнного стану змусили законодавця тимчасово зсунути цей баланс в бік захисту боржників та державних інтересів, що цілком виправдано з точки зору публічного інтересу та національної безпеки. Водночас гарантії прав стягувачів теж не залишилися поза увагою: переривання строків і продовження їх після війни забезпечує збереження можливості стягнення, а відновлення ключових виконавчих процедур у 2023 р. свідчить про поступове повернення до нормального функціонування інституту примусового виконання. Українські правники (зокрема, Т. В. Варфоломеева) відзначають, що ефективність виконання рішень суду є мірилом ефективності всієї судової влади; тому навіть в умовах війни держава має знаходити способи виконувати судові вердикти, не відкладаючи «до кращих часів» виконання прав

громадян [166]. Наразі напрацьований воєнний досвід може виявитися корисним і на майбутнє: деякі тимчасові процедури, що довели ефективність (наприклад, цифрові рішення щодо арештів або спрощення комунікації з банками), можуть бути збережені й після війни, інтегровані в постійне законодавство. З іншого боку, одразу після скасування воєнного стану очікується скасування більшості обмежень: знову запрацюють загальні правила виконання, поновляться всі провадження на окупованих раніше територіях, приватні виконавці повернуться до звичного порядку роботи (відновиться дисциплінарна практика, планові перевірки тощо). Закон № 3048-IX визначив, що тимчасові норми діють лише «до припинення або скасування воєнного стану». Отже, українська система примусового виконання вже зараз готується до повернення на довоєнні рейки, використовуючи набуті уроки. Правознавці наполягають, що у повоєнний період необхідно буде проаналізувати ефективність кожного воєнного положення: які з них варто інкорпорувати у звичайне законодавство (наприклад, більш гнучкі механізми заміщення приватних виконавців чи захист мінімального доходу боржника), а від яких – відмовитися. В цілому, виклики воєнного стану висвітлили як проблемні місця виконавчої системи (залежність від територіальної цілісності, відсутність резервних електронних процедур на випадок війни тощо), так і її значення для правопорядку. Забезпечення дієвого виконання судових рішень навіть у найскладніших умовах є запорукою довіри до суду і держави загалом. Українська правнича наука і практика в цьому контексті здобули унікальний досвід, що вже відображено у сучасних доктринальних позиціях та буде надалі предметом поглиблених досліджень.

2.3. Правові підстави здійснення виконавчого провадження з примусового виконання судових рішень

Виконавче провадження є завершальною стадією судового процесу, що

полягає у примусовій реалізації прийнятих рішень. Законодавець визначає виконавче провадження як сукупність дій уповноважених органів і осіб, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, що здійснюються на підставах, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією України, законами та іншими нормативними актами. Іншими словами, всі дії державних і приватних виконавців повинні мати чіткі юридичні підстави і відбуватися строго відповідно до закону. Це положення відображає принцип законності та верховенства права у виконавчому провадженні.

Повномасштабне вторгнення кардинально змінило умови здійснення багатьох правових процедур, зокрема механізмів виконання судових рішень. Одним із найскладніших і водночас найбільш чутливих аспектів цієї сфери стало звернення стягнення на майно боржника. У мирний час така процедура є усталеною та врегульованою відповідно до законодавства, проте в умовах воєнного стану виникли численні проблеми: неможливість виконання виконавчих дій у зоні бойових дій, обмеження на арешт і реалізацію майна, правова невизначеність для учасників виконавчого провадження, конфлікти між правами боржників і законними інтересами стягувачів. З огляду на це, виникає необхідність переосмислення діючих механізмів звернення стягнення та їх адаптації до реалій воєнного стану з урахуванням правової визначеності, справедливості та принципу пропорційності.

Проблематиці виконавчого провадження та звернення стягнення на майно приділяли увагу такі українські науковці, як: О. І. Харитонов та Є. О. Харитонova, які аналізували принципи виконавчого провадження та питання захисту майнових прав боржника; С. Я. Фурса досліджував питання функціонування інституту приватних виконавців у системі примусового виконання [183]; А. В. Телявський у публікаціях 2022–2024 років аналізував особливості звернення стягнення на майно боржника в умовах воєнного стану,

зокрема акцентував на правових колізіях, пов'язаних із тимчасовими обмеженнями [175]; О. М. Скакун та В. С. Кравчук висвітлювали загальні аспекти правового регулювання захисту права власності та його балансування з інтересами кредитора; Н. Ю. Хома у своїх працях звертала увагу на соціальну вразливість боржників і необхідність гарантійного механізму під час звернення стягнення в кризових ситуаціях.

Водночас більшість наукових праць стосуються загальних аспектів виконання судових рішень або були написані до початку широкомасштабної війни, що зумовлює недостатність комплексного аналізу нових викликів, які виникли внаслідок воєнного стану. Бракує також напрацювань щодо взаємодії приватних і державних виконавців у цих умовах, аналізу нової судової практики та рекомендацій щодо гармонізації законодавства.

Основним актом, що визначає підстави та порядок здійснення виконавчого провадження, є Закон України «Про виконавче провадження» №1404-VIII від 02.06.2016 р. Саме цей закон встановлює *матеріальні* та *процесуальні* підстави примусового виконання рішень, вимоги до виконавчих документів, стадії відкриття, ведення і завершення провадження, права й обов'язки учасників, повноваження виконавців тощо [75]. Крім того, діяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання, регулюється спеціальним законом – «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (2016 р.), що визначає правовий статус державних виконавців та приватних виконавців [148]. Міністерством юстиції також затверджено підзаконні акти, зокрема Інструкцію з організації примусового виконання рішень (наказ Мін'юсту №512/5 від 02.04.2012 р.), яка деталізує процедури виконання [66]. Сукупність цих нормативно-правових актів формує правову базу, на якій ґрунтується виконавче провадження.

Варто зазначити, що питання правової природи виконавчого провадження і його місця в системі права тривалий час були предметом наукових дискусій. У

науці сформувалися різні погляди: одні вчені трактують виконавче провадження як завершальну стадію цивільного процесу, інші – як самостійний інститут чи навіть підгалузь (так зване виконавче процесуальне право). Так, М.Й. Штефан обґрунтовував, що виконання рішень є складовою частиною цивільного судочинства – фактично заключним етапом юрисдикційної діяльності з захисту прав. Натомість ряд фахівців виділяють виконавче провадження в окрему сферу, наголошуючи на специфіці його завдань і методів. Зокрема, Ю.В. Білоусов характеризував виконання судових рішень як кінцевий етап правозахисної діяльності держави, але водночас визнавав комплексний характер інституту [13]. Ґрунтовні дослідження у цій галузі містяться у працях таких провідних українських науковців, як Ю.В. Білоусов, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, С.В. Щербак та ін. [182]. Вони звертали увагу на проблеми реалізації рішень, прогалини законодавства та потребу вдосконалення правового регулювання. Так, Б.М. Гук відзначав, що ефективність примусового виконання страждає через недосконалість і фрагментарність законодавства про виконавче провадження, наявність численних прогалин та колізій [42]. Ці наукові позиції підкреслюють важливість чітких правових підстав здійснення виконавчого провадження та належної регламентації кожного його етапу.

Відкриття виконавчого провадження відбувається за наявності визначених законом підстав, які можна умовно поділити на матеріально-правові та процесуально-правові. Матеріальною передумовою є наявність підтвердженого рішенням компетентного органу юридичного обов’язку боржника, який підлягає примусовому виконанню (наприклад, обов’язок сплатити присуджену судом суму, передати майно стягувачу тощо). Процесуально-правовою підставою виступає належним чином оформлений виконавчий документ, пред’явлений до виконання у встановленому порядку і в межах строків давності.

Згідно із законом, виконавчий документ + заява стягувача є обов’язковою умовою для початку примусового виконання рішення. Прямо вказано, що

підставою для відкриття виконавчого провадження щодо виконання судового рішення є пред'явлення до відповідного органу ДВС (або приватного виконавця) виконавчого документа разом із заявою стягувача. Виконавець, одержавши такі документи, зобов'язаний перевірити їх відповідність вимогам закону. Стаття 26 Закону «Про виконавче провадження» передбачає, що виконавець розпочинає примусове виконання на підставі виконавчого документа, зазначеного у статті 3 Закону, за заявою стягувача або іншої уповноваженої особи. Заяву про примусове виконання також може подати прокурор, якщо він представляє інтереси громадянина чи держави в суді; у деяких випадках виконавчі документи надходять безпосередньо від суду (наприклад, при направленні судового наказу або при виконанні рішення іноземного суду за ухвалою про надання дозволу на його виконання). Таким чином, процесуальними підставами відкриття провадження виступають наявність відповідного виконавчого документа встановленої форми і змісту та звернення уповноваженої особи до виконавця із вимогою примусового виконання.

Виконавчі документи. Закон визначає вичерпний перелік виконавчих документів, на підставі яких здійснюється примусове виконання. До них належать, зокрема: виконавчі листи та накази, що видаються судами на виконання судових рішень (а також рішень третейських судів, міжнародних арбітражів, іноземних судів тощо); судові накази (як окрема спрощена форма судового рішення); ухвали і постанови судів у передбачених законом випадках (наприклад, ухвала про конфіскацію майна у кримінальному провадженні); виконавчі написи нотаріусів (для безспірного стягнення заборгованостей за нотаріальним порядком); посвідчення комісій по трудових спорах; постанови державних або приватних виконавців про стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження чи штрафів; постанови органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення (для стягнення штрафів та інших санкцій); рішення інших державних органів, які законом визнані

виконавчими документами (наприклад, рішення НКЦПФР, НБУ тощо); рішення Європейського суду з прав людини (в порядку, передбаченому окремим законом) та деякі інші акти. Таким чином, виконавчі документи поділяються за своїм походженням на судові (ті, що випливають із судових рішень, включаючи судові накази, ухвали) та позасудові (нотаріальні написи, рішення адміністративних органів тощо). Незалежно від джерела, виконавчий документ має відповідати вимогам закону: містити необхідні реквізити (назву і дату видачі, назву органу чи посадової особи, що видала документ, дані про стягувача і боржника, резолютивну частину рішення, дату набрання ним законної сили, строк пред'явлення до виконання тощо). Недодержання цих вимог може стати перешкодою для відкриття провадження – виконавець поверне документ без виконання, якщо він не відповідає встановленим критеріям або поданий після закінчення строку давності.

Строки пред'явлення виконавчих документів. Закон встановлює конкретні строки, протягом яких стягувач має право пред'явити виконавчий документ до виконання. Як правило, такий строк становить 3 роки з дня набрання рішенням законної сили (для більшості судових рішень). Для окремих категорій встановлено скорочені строки – наприклад, за постановами у справах про адміністративні правопорушення штраф має бути стягнутий протягом 3 місяців, виконавчі написи нотаріусів теж пред'являються у спеціальні строки тощо. Дотримання строків – важлива процесуальна підстава для відкриття провадження: пропущення строку без його поновлення судом позбавляє стягувача можливості примусового виконання. В умовах воєнного стану законодавець запровадив особливий режим обчислення строків: відповідно до Закону №2129-IX від 15.03.2022 р. визначені законом строки пред'явлення виконавчих документів перериваються на період дії воєнного стану і поновлюються після його припинення або скасування. Тобто час війни не враховується в межі давності для пред'явлення документів; фактично перебіг

строків зупинено, аби захистити права стягувачів, які не могли своєчасно звернутися до виконавців через бойові дії чи окупацію.

Коли виконавчий документ відповідає встановленим вимогам і поданий у належний строк та за належною юрисдикцією, виконавець зобов'язаний відкрити виконавче провадження. Виноситься постанова про відкриття провадження, копії якої надсилаються сторонам не пізніше наступного робочого дня. З цього моменту розпочинається стадія примусового виконання рішення по суті.

Процедура виконання рішення (ведення провадження) включає комплекс примусових заходів, спрямованих на реалізацію рішення у фактичному виконанні. Законодавство передбачає низку інструментів впливу на боржника, водночас встановлюючи гарантії його прав та визначаючи межі дискреційних повноважень виконавця.

До ключових обов'язків боржника належить виконати рішення добровільно у наданий для цього строк. Після відкриття провадження державний виконавець часто надає боржнику час для добровільного виконання (якщо рішення цього потребує), попереджаючи, що у разі невиконання в добровільний строк будуть застосовані заходи примусу та стягнуто додатковий виконавчий збір. Боржник має право отримати копію постанови про відкриття провадження, знати, які саме вимоги до нього висунуто, та користуватися правами сторони виконавчого провадження – зокрема, право оскаржити дії виконавця, подавати заяви, клопотання, пропозиції щодо порядку виконання тощо.

З метою забезпечення виконання рішення закон надає виконавцю право застосувати до боржника певні обмежувальні заходи. Серед них: накладення арешту на майно та кошти боржника (замороження рахунків, заборона відчужувати майно); внесення боржника до Єдиного реєстру боржників (що унеможлиблює вчинення низки правочинів, наприклад відчуження майна без погашення боргу); встановлення тимчасових обмежень у правах боржника – зокрема, обмеження у праві виїзду за кордон, користування транспортними

засобами, вогнепальною мисливською зброєю тощо. Застосування таких заходів відбувається на підставі відповідних постанов виконавця згідно із законом. Наприклад, за ухилення від виконання рішень про стягнення аліментів чи інших зобов'язань, передбачених законом, виконавець може винести постанову про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України. Водночас закон визначає і виключення: під час дії воєнного стану діють мораторії на окремі обмеження. Так, на період воєнного стану зупинено дію постанов про заборону боржникам користуватися зброєю (мисливською, пневматичною тощо). Це зроблено з міркувань обороноздатності країни. Також у 2022–2023 роках тимчасово не застосовувалося обмеження у праві виїзду боржників за кордон щодо військовослужбовців та деяких інших осіб, аби не перешкоджати їх службовим обов'язкам.

Дискреційні повноваження виконавця. Виконавець (державний чи приватний) діє від імені держави і наділений владними повноваженнями щодо примусового виконання. Однак межі його розсуду суворо окреслені законом та принципами виконавчого провадження. Виконавець самостійно обирає конкретні заходи примусу, необхідні для виконання рішення (наприклад, яке майно описати та реалізувати першим, чи застосувати штраф до боржника, чи встановити розстрочку виконання за згодою стягувача тощо), *але* він зобов'язаний діяти у межах повноважень і способами, визначеними законом. Один із фундаментальних принципів – співмірність заходів примусового виконання обсягу вимог за рішенням. Це означає, що виконавець повинен обирати такі заходи, які є достатніми для досягнення мети (задоволення вимог стягувача), але не надмірними та не такими, що зайво обтяжують боржника понад необхідне. Наприклад, не можна стягувати з боржника явно більші суми чи продавати майно значно більшої вартості, ніж розмір боргу – інакше буде порушено принцип співмірності.

Ще одним обмежувачем дискреції виконавця є принцип розумності строків

виконавчого провадження — виконавець повинен вживати заходів без невинуватеної затримки, аби виконання не затягувалося надмірно, але й з урахуванням об'єктивних обставин справи. Крім того, закон гарантує сторонам право на оскарження дій або бездіяльності виконавця до суду. Це важливий механізм контролю за діяльністю виконавця: будь-яка зацікавлена сторона (стягувач чи боржник) може звернутися до суду, якщо вважає, що виконавець перевищив свої повноваження, неправомірно застосував якийсь захід чи не вчинив належної дії. Судовий контроль покликаний забезпечити законність у виконавчому провадженні та захистити права сторін від можливих зловживань. Суд, розглянувши скаргу, може визнати дії виконавця незаконними і зобов'язати усунути порушення або скасувати відповідні постанови виконавця.

Отже, у процесі ведення виконавчого провадження баланс між ефективністю примусового виконання і дотриманням прав боржника забезпечується системою правових приписів. Боржник не позбавлений правового захисту — він має визначені права та гарантії, а виконавець здійснює примус в рамках чітких правил і під контролем суду [180]. Такий підхід узгоджується з конституційними принципами справедливості, пропорційності та верховенства права.

Виконавче провадження не може тривати безкінечно — закон передбачає конкретні *підстави, з настанням яких провадження підлягає завершенню (закінченню)*. Стаття 39 Закону України «Про виконавче провадження» містить вичерпний перелік таких підстав. Вони охоплюють випадки як юридичного, так і фактичного характеру, що унеможливають або роблять недоцільним подальше провадження.

До основних підстав закінчення виконавчого провадження належать:

- Добровільна відмова стягувача від примусового виконання рішення, якщо така відмова прийнята судом. Стягувач має право у будь-який момент відмовитися від примусового стягнення, і якщо суд (що видав виконавчий

документ) затвердить цю відмову, виконавче провадження припиняється (пункт 1 ч.1 ст.39).

- Мирова угода сторін, укладена під час виконання рішення і затверджена судом. Якщо сторони дійшли згоди щодо врегулювання спору і мирова угода охоплює питання виконання, провадження закінчується у зв'язку з реалізацією їх домовленості (п.2 ч.1 ст.39).

- Смерть фізичної особи-стягувача або боржника чи ліквідація юридичної особи, якщо виконання не допускає правонаступництва. У разі, коли зобов'язання або право вимоги мають тісноособистий характер і не переходять до інших осіб, провадження підлягає закінченню (п.3).

- Ліквідація банку-боржника – спеціальна підстава: з відкликанням ліцензії і початком ліквідації банку виконавче провадження щодо нього завершується (п.4).

- Скасування судового рішення або визнання його таким, що не підлягає виконанню. Якщо рішення, на підставі якого було видано виконавчий документ, у подальшому скасоване судом, або ж суд визнав сам виконавчий документ недійсним (таким, що не підлягає виконанню) – примусове провадження втрачає предмет і має бути завершене (п.5). Зазначена ситуація може мати місце, наприклад, коли апеляційний чи касаційний суд скасував рішення після того, як був виданий виконавчий лист, або коли суд відповідно до ст.432 ЦПК визнав виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню з причин його помилкової видачі чи припинення зобов'язання боржника [185]. У постанові Верховного Суду від 21.12.2023 р. наголошено, що підстави визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, поділяються на *процесуально-правові* (напр., помилкова видача документа) та *матеріально-правові* (напр., припинення обов'язку боржника). У будь-якому випадку, якщо суд встановив таку обставину, виконавче провадження підлягає закінченню згідно з п.5 ч.1 ст.39 Закону.

• Інші підстави закінчення провадження включають: письмову відмову стягувача від отримання предметів, вилучених у боржника (п.6); закінчення встановленого законом строку здійснення певного виду стягнення (п.7) – зокрема, якщо провадження було зупинено і не відновлено вчасно; фактичне виконання рішення у повному обсязі (п.9) – тобто досягнення мети провадження; відкликання виконавчого документа судом або іншим органом, що його видав (п.10); інші спеціальні випадки, наприклад, передбачені законом про іпотеку (передача іпотечного майна кредитору – п.15), списання податкового боргу за податковою амністією (п.17) тощо [136]. Ці підстави є юридичними фактами, з настанням яких виконавець зобов'язаний винести постанову про закінчення виконавчого провадження.

Таким чином, правові підстави закінчення провадження забезпечують, з одного боку, припинення примусового виконання коли воно втратило актуальність або необхідність, а з іншого – захист боржника від безпідставного продовження примусу. Після закінчення провадження виконавчий документ повертається (залишається в матеріалах справи або направляється відповідному органу), знімаються накладені обмеження з боржника, припиняються заходи примусу. Якщо ж після закінчення провадження виявиться, що рішення не виконано повністю з причин, які не залежали від стягувача (наприклад, майно боржника реалізовано, але коштів не вистачило), стягувач зберігає право повторно пред'явити документ до виконання у межах строку давності (крім випадків, коли провадження закінчено з підстав, що унеможливають повторне пред'явлення).

Ключові новації періоду воєнного стану можна підсумувати так:

Мораторій на виконання в зоні бойових дій та окупації. Законом №2129-IX від 15.03.2022 р. встановлено, що забороняється відкриття нових виконавчих проваджень та вчинення примусових виконавчих дій на територіях, де ведуться активні бойові дії або які є тимчасово окупованими (відповідно до офіційного

переліку територій). Це обмеження діє з моменту віднесення території до зони бойових дій/окупованої і до моменту її виключення з переліку. Аналогічно, заборона сформульована і в редакції перехідних положень Закону: на окупованих адмінтериторіальних одиницях провадження не відкриваються і не проводяться, доки триває окупація. Мета цього мораторію – убезпечити учасників проваджень і виконавців, адже в умовах бойових дій виконання рішень фізично неможливе або небезпечне, а також запобігти додатковому навантаженню на мирне населення в окупації.

Зупинення окремих категорій виконавчих дій. Тимчасово припинено виконання рішень, боржниками за якими є певні стратегічні категорії. Зокрема, у 2022 році було зупинено вчинення виконавчих дій у провадженнях, де боржниками є підприємства оборонно-промислового комплексу, військові частини, інші органи сектору безпеки і оборони [141]. Це означає, що стягнення за рішеннями проти таких боржників відтерміновано на час воєнного стану, щоб їх ресурси не відволікалися від оборони. Також встановлено заборону виконання виконавчих написів нотаріусів на період воєнного стану – щоб запобігти можливим зловживанням в умовах обмеженого доступу боржників до судового захисту.

Обмеження щодо боржників – громадян та підприємств РФ. Закон №2129-IX впровадив норму, за якою зупиняється виконання рішень та забороняється заміна стягувачів у провадженнях, де стягувачами є держава-агресор (російська федерація) або пов'язані з нею особи (громадяни РФ, юридичні особи РФ чи компанії з російськими бенефіціарами). Ця норма фактично заморозила примусові стягнення на користь російських компаній чи осіб на час війни. Виняток встановлено лише для громадян РФ, які постійно проживають в Україні на законних підставах, – щодо них такі обмеження не застосовуються. Таким чином, українське законодавство у відповідь на агресію призупинило можливість ворогуючій стороні примусово стягувати щось через наші органи [152].

Захист мінімальних коштів боржників. На час воєнного стану пом'якшено режим арешту коштів для фізичних та деяких юридичних осіб-боржників. Громадяни отримали право здійснювати видатки зі своїх арештованих банківських рахунків у межах суми, що не перевищує двох мінімальних зарплат на місяць, і стягнення на цю частину коштів не звертається. Юридичним особам-боржникам та ФОП дозволено використання заарештованих коштів виключно для виплати зарплати (до п'яти мінімальних зарплат на одного працівника) і сплати податків та зборів. Ці тимчасові правила покликані забезпечити боржникам мінімальні засоби до існування та підтримку економічної діяльності (виплату зарплат) навіть під час примусового стягнення.

Обмеження стягнення з доходів громадян. Було припинено звернення стягнення на заробітну плату, пенсії, стипендії та інші доходи боржників на час воєнного стану, за винятком найчутливіших випадків: стягнення аліментів і відшкодування шкоди, завданої каліцтвом чи злочином, продовжували здійснюватись. Тобто утримання із зарплат та соцвиплат за іншими боргами тимчасово не проводилися, щоб убезпечити громадян у скрутний період.

Переривання строків і поновлення після війни. Як уже згадувалося, нормативно визнано, що всі строки пред'явлення документів і здійснення виконавчих дій, передбачені законом, перервані на період дії воєнного стану. По завершенні воєнного стану ці строки почнуть спливати заново (або продовжаться з урахуванням часу, що залишився). Це гарантує, що стягувачі не втратять свої права через форс-мажорні обставини війни, а боржники не уникнуть виконання рішень тільки завдяки тому, що війна унеможливила примусове стягнення у певний час.

Окрім зазначених законодавчих змін, Міністерство юстиції внесло корективи і до підзаконних актів. Зокрема, наказом Мін'юсту №1285/5 від 30.03.2022 р. було доповнено Інструкцію з організації примусового виконання рішень нормою про виключення відомостей про боржника з Єдиного реєстру

боржників у разі неможливості виконання рішення з причин воєнного стану. Це вирішило практичну проблему зняття боржників з реєстру, якщо виконання призупинено через війну. Також було визначено порядок виконання проваджень, місце виконання яких припадає на окуповану територію: такі виконавчі документи можуть передаватися для виконання до іншого органу ДВС поза межами бойових дій. Таким чином, навіть за надзвичайних умов держава прагне забезпечити *безперервність правосуддя* та реалізацію рішень наскільки це можливо, водночас підтримуючи громадян і критично важливі сфери на час війни [96].

Правові підстави здійснення виконавчого провадження з примусового виконання судових рішень охоплюють увесь комплекс умов та обставин, за наявності яких держава у особі виконавців переходить до примусу та завершує його. Аналіз чинного законодавства України свідчить, що ці підстави детально врегульовані: визначено, коли і на підставі чого відкривається провадження (наявність виконавчого документа встановленої форми, подання заяви, дотримання строків і підсудності); як саме воно здійснюється (в рамках принципів законності, справедливості, диспозитивності, зі співмірними заходами впливу і контролем за діями виконавця); і коли припиняється (вичерпний перелік юридичних фактів для завершення примусового виконання). Важливо, що законодавець враховує і матеріальну сутність обов'язку, і процесуальні передумови його реалізації – такий двоаспектний підхід відзначають і науковці в теорії примусового виконання. Разом з тим, практика виконання судових рішень продемонструвала низку проблем, пов'язаних з недоліками правового регулювання та реалізацією підстав виконавчого провадження. Провідні вітчизняні науковці наголошують на необхідності удосконалення законодавства, усунення колізій і прогалин, більш чіткого визначення дискреційних меж для виконавців. Зміни, запроваджені під час воєнного стану, показали гнучкість системи примусового виконання і здатність права реагувати на виклики – однак

після перемоги постане питання приведення цих тимчасових норм до умов мирного часу [126]. Таким чином, глибокий аналіз правових підстав виконавчого провадження є не лише теоретично значущим, а й має практичну цінність для забезпечення дієвого і справедливого примусового виконання рішень в Україні.

На даний момент судова практика у сфері воєнного стану досить обмежена через відносну новизну норм. Однак вже можна спостерігати окремі тенденції. Наприклад, апеляційні суди аналізують питання перерви строків у виконавчому провадженні, зупинення виконавчих дій і наслідків скасування воєнного стану. Зокрема, у низці ухвал суди підтвердили, що строки процесуальних дій у виконавчому провадженні перериваються на весь період дії воєнного стану, і відлік їх поновлюється лише після його закінчення. Також вирішуються спори про обов'язок виконавців з урахуванням нових правил: чи має платник звільняти арешт з суми понад гарантованого ліміту, скільки мінімальних плат лишати на рахунку боржника тощо.

Серед проблем — нечіткість формулювань. Наприклад, у законі №2129-IX не уточнено, чи враховуються видаткові операції із зарплатних рахунків, заблокованих до початку війни. Також досі немає судових висновків щодо застосування інвестиційного доходу, акцій та складної дебіторської заборгованості як об'єктів стягнення під час дії обмежень [8, с. 30]. У цілому більшість конфліктів вирішуються шляхом особистих роз'яснень ДВС та узгоджень із стягувачем – але це не забезпечує єдиного підходу. Тому судова практика поки що більше *очікує* нових спорів, ніж дає їх розв'язання.

Узагальнюючи виявлені проблеми, можна запропонувати такі поліпшення:

- Уніфікація норм воєнного часу в законі «Про виконавче провадження». Доцільно зібрати всі тимчасові зміни в одному законодавчому акті замість численних додаткових законів і постанов. Це зменшить плутанину і полегшить роботу виконавців та юристів.

- Автоматизація моніторингу списків бойових територій. Створити єдиний електронний ресурс, яким завжди користуватимуться виконавці при прийнятті рішень, а також впровадити цю інформацію у Єдиний державний реєстр виконавчих документів.
- Забезпечення швидкого розгляду спорів за воєнними виконавчими провадженнями. Запровадити пріоритетний розгляд апеляційних скарг щодо порушення воєнних обмежень (перевищення арешту, незаконний продаж майна тощо). Наявність обґрунтованої судової практики знизить ризик свавілля у виконавців.
- Розробка гнучких механізмів відновлення виконання після війни. Після скасування воєнного стану має бути визначено перехідний період – наприклад, 30–60 днів – протягом якого заборони поступово знімаються, а виконавцям дозволяється подавати звіти про поновлені дії.
- Забезпечення компенсації за втрату активів (арешт, знецінення майна). Можливо, варто передбачити процедуру оцінки й компенсації боржникам витрат чи збитків, завданих виконанням обов’язкових арештів за умов військового стану [149].

Нинішні обмеження мають тимчасовий характер: після повного припинення бойових дій очікується поступове відновлення нормального режиму виконання судових рішень. При цьому досвід воєнного часу підкреслює важливість адаптації українського виконавчого провадження до європейських стандартів та забезпечення чітких підзаконних актів, що дозволять оперативно реагувати на надзвичайні обставини [142].

2.4. Оскарження рішень, дій або бездіяльності органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень

Одним із ключових елементів ефективного виконання є наявність дієвих

механізмів оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців.

У даному підрозділі дослідження проаналізовано правовий механізм оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів і осіб, які здійснюють примусове виконання рішень в Україні.

Проблематика оскарження рішень і дій виконавців привертала увагу багатьох українських правників. В науковій літературі аналізувалися як процесуальні аспекти цього інституту, так і його ефективність та відповідність принципам верховенства права. Зазначимо деякі відомі роботи та позиції:

Питання оскарження виконавчих дій досліджували у своїх працях такі вчені, як В. Авер'янов, О. Чумак [189], П. Макушев, І. Голосніченко, Є. Додін, Р. Ігонін, Р. Калюжний, Л. Коваль, М. Тищенко, С. Фурса, В. Шкарупа та інші. Ці автори розглядали різні аспекти проблеми. Зокрема, академік В. Авер'янов (фахівець з адміністративного права) обґрунтовував необхідність чіткого розмежування юрисдикції у спорах щодо дій виконавців та наголошував на публічно-правовому характері виконавчого процесу. Він підкреслював, що державний виконавець є носієм владних повноважень, а тому механізм оскарження його рішень має відповідати стандартам контролю за публічною адміністрацією [44]. Натомість представники цивілістичної процесуальної школи, такі як С. Фурса (співавтор коментарів до ЦПК), акцентували увагу на правах сторін виконавчого провадження і висловлювалися за вдосконалення судової процедури оскарження. Зокрема, С. Фурса критикував відсутність у ЦПК процесуальних приписів щодо розгляду скарг (наприклад, вимоги про надання копій іншій стороні, можливість забезпечення скарги тощо) і закликав заповнити ці прогалини шляхом внесення змін до кодексу або формування усталеної судової практики [182].

Є. Панченко у статті (2016 р.) про оскарження дій державних виконавців у господарських справах звертав увагу на проблеми, що виникали до процесуальної реформи 2017 р. Він відзначав колізії між Законом «Про виконавче провадження» та старими редакціями ГПК і КАС, зокрема щодо того,

куди подавати скарги на дії виконавця. В той час траплялися випадки, коли різні суди брали до провадження аналогічні скарги, що призводило до правової невизначеності. На думку Панченка, вирішити ці проблеми мала уніфікація процесуальних норм – що зрештою і було зроблено в 2017 р. через оновлення кодексів.

В більш пізніх наукових роботах аналізується вже практика Верховного Суду. Так, Р. Федорченко (2023 р.) зазначає, що після появи інституту приватних виконавців (з 2017 р.) механізми оскарження ускладнилися: скарги на приватного виконавця підлягають тим самим судам, що й на державного, але контроль за їхньою діяльністю здійснює також Рада приватних виконавців та Міністерство юстиції. Він підкреслює, що існує *дві паралельні процедури*: внутрішньовідомча (через начальника відділу чи Мін'юст – щодо держвиконавців; через Раду приватних виконавців – щодо приватних) і судова. Науковець робить висновок про необхідність узгодження цих процедур, аби скажники чітко розуміли, куди звертатися за захистом і в які строки.

Окремим предметом наукового аналізу є ефективність захисту прав у виконавчому провадженні. Дослідники зазначають, що формальна наявність засобів оскарження ще не гарантує реального поновлення порушених прав. Наприклад, Л. Коваль звертала увагу на проблему невиконання судових рішень навіть після того, як дії виконавця були визнані неправомірними судом. Вона пропонувала посилити відповідальність виконавців за невиконання ухвал суду, якими задоволено скаргу стягувача або боржника. Інші автори пропонували запровадити в законодавстві пряме правило, за яким подання обґрунтованої скарги мало би автоматично призупиняти спірні виконавчі дії до вирішення скарги – з метою запобігання шкоди (це пропозиція, що перекликається зі стандартами Європейського суду з прав людини про «ефективний засіб юридичного захисту» в розумінні статті 13 Конвенції) [34].

Підсумовуючи, українська правнича наука загалом підтримує тенденцію до

чіткого нормативного врегулювання порядку оскарження та приведення його у відповідність з міжнародними стандартами. Дослідники вітають позицію Верховного Суду щодо юрисдикції скарг та відзначають позитивний ефект: зникла колізія, яка існувала раніше (коли, наприклад, боржник міг одночасно подати скаргу в цивільний суд і позов в адмінсуд). Водночас, лунають пропозиції щодо вдосконалення: закріпити права третіх осіб на звернення до суду прямо в ЦПК/ГПК, врегулювати питання форми і змісту скарги у процесуальних кодексах, запровадити інститут забезпечення вимог скаржника, а також підвищити оперативність розгляду таких скарг.

Базовим актом, що визначає порядок оскарження дій чи рішень виконавців, є Закон України «Про виконавче провадження». Стаття 74 цього Закону встановлює дві основні форми оскарження: судову та адміністративну (внутрішньовідомчу) [57].

Згідно з ч.1 ст.74 Закону, рішення, дії чи бездіяльність виконавця або посадових осіб державної виконавчої служби (ДВС) з виконання судового рішення можуть бути оскаржені до суду, який видав виконавчий документ. Тобто, якщо виконавчий документ (наказ, виконавчий лист) видано судом загальної юрисдикції – скарга подається саме до цього суду. Для рішень інших органів (наприклад, адміністративних органів), які підлягають примусовому виконанню, діє інше правило: за ч.2 ст.74, рішення, дії чи бездіяльність виконавця щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб) – у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору та постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження і штрафів – оскаржуються до відповідного адміністративного суду [121]. Отже, вибір судової юрисдикції залежить від того, який орган виніс рішення, що примусово виконується: у разі судового рішення – скарга йде до суду тієї юрисдикції, що видав виконавчий документ; у разі рішення адміністративного органу – до адміністративного суду.

Паралельно із судовим захистом Закон передбачає можливість звернення зі скаргою до керівництва виконавчої служби. Відповідно до ч.3 ст.74, стягувач та інші учасники виконавчого провадження (крім боржника) можуть оскаржити рішення, дії або бездіяльність державного виконавця до начальника відділу ДВС, якому підпорядкований виконавець. Рішення або бездіяльність самого начальника відділу, прийняті за результатами такої скарги, у свою чергу можуть бути оскаржені до керівника органу ДВС вищого рівня. Таким чином вибудовується ієрархічна система адміністративного контролю: скарга спочатку розглядається безпосереднім керівником виконавця, а за необхідності – керівником вищого рівня. Закон наділяє начальника відділу ДВС повноваженням скасувати незаконні постанови чи інші процесуальні документи виконавця і зобов'язати виконавця виконати дії відповідно до закону [157]. Важливо зазначити, що боржник не має права на внутрішнє оскарження – для боржника передбачено тільки судовий шлях захисту. Це обмеження мотивоване запобіганням зловживанням боржників для затягування процесу виконання, хоча в літературі воно піддавалося критиці як звуження права боржника на захист.

Закон встановлює стислі строки для подання скарг у виконавчому провадженні. Відповідно до ч.5 ст.74, скарга щодо рішень чи дій виконавця при виконанні судового рішення має бути подана протягом 10 робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав. Окремо визначений скорочений строк – 3 робочі дні – для оскарження постанови про відкладення виконавчих дій, що обумовлено необхідністю оперативного реагування у такому випадку. Дотримання строків є важливим процесуальним моментом: пропуск строку без поважних причин може слугувати підставою для залишення скарги без розгляду, хоча суд має право поновити строк, якщо визнає причини пропуску поважними.

Зміст і форма скарги до органів ДВС регламентовані ч.4 ст.74 Закону. Скарга подається в письмовій формі із зазначенням: якого органу ДВС адресована;

повних даних стягувача і боржника; реквізитів виконавчого документа; змісту оскаржуваних рішень чи дій та норм закону, які порушено; обставин, якими скаржник обґрунтовує вимоги; та підпису скаржника із датою. Хоча ці вимоги прямо адресовані до скарг у порядку підлеглості, суди й науковці звертають увагу, що аналогічної чіткості потребують і скарги, які подаються до суду. В самому ЦПК чи ГПК України спеціальних статей про форму скарги немає, тому судова практика виходить із необхідності дотримання загальних вимог до процесуальних документів та орієнтується на перелік з Закону «Про виконавче провадження».

Процедура судового оскарження дій виконавців конкретизується у процесуальних кодексах залежно від юрисдикції, в межах якої видано рішення, що виконується. У 2017 році процесуальне законодавство України було істотно реформовано, і нині Цивільний процесуальний кодекс (ЦПК), Господарський процесуальний кодекс (ГПК) та Кодекс адміністративного судочинства (КАС) містять спеціальні норми щодо судового контролю за виконанням судових рішень [72].

Так, розділ VII ЦПК України регулює судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах. Згідно зі ст.447 ЦПК, суд першої інстанції, який розглянув справу, здійснює судовий контроль за виконанням свого рішення. Сторони виконавчого провадження – стягувач і боржник – мають право звернутися до цього суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця, посадової особи ДВС або приватного виконавця під час виконання відповідного судового рішення порушено їхні права чи свободи [117]. Таким чином, ЦПК підтверджує норму Закону про підсудність скарги тому суду, що видав виконавчий документ. ЦПК детально визначає і повноваження суду за результатами розгляду скарги: за ч.2 ст.451 ЦПК, у разі задоволення скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність виконавця неправомірними та зобов'язує відповідного державного чи приватного

виконавця усунути порушення (тобто поновити порушене право заявника). Таке судове рішення виноситься у формі ухвали. Скарги у виконавчому провадженні ЦПК розглядаються судом невідкладно: як правило, протягом десяти днів, у судовому засіданні за участі скаржника і представника виконавчої служби (та інших заінтересованих осіб за необхідності) [185].

Варто відзначити, що ЦПК (як і ГПК) не передбачає можливості забезпечення скарги на дії виконавця аналогічно забезпеченню позову. Касаційний цивільний суд (КЦС ВС) у постановках неодноразово роз'яснював, що інститути забезпечення позову (ст.149-150 ЦПК) не застосовуються при розгляді скарг на рішення чи дії виконавця. Це означає, що суд не може, розглядаючи скаргу, призупинити виконання рішення (наприклад, зупинити торги або стягнення) до вирішення скарги по суті – на відміну від позовного провадження, де такі заходи можуть вживатися. Така ситуація піддається критиці, адже боржник чи стягувач позбавлені процесуальної можливості швидко запобігти потенційно непоправним наслідкам помилкових дій виконавця [39]. Натомість законом встановлено імперативне правило (п.2 ч.1 ст.34 Закону «Про виконавче провадження»): суд, що розглядає скаргу, має зупинити виконавче провадження у разі зупинення стягнення за виконавчим документом. Інакше кажучи, лише якщо сам скаржник зуміє через окремий судовий процес домогтися зупинення стягнення (наприклад, подавши позов про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню), тоді виконання буде призупинено [111]. Верховний Суд неодноразово зазначав на недосконалість такої ситуації, однак наразі законодавець спеціальних механізмів забезпечення скарги у виконавчому провадженні не передбачив.

В господарському судочинстві скарги на дії виконавців розглядаються за правилами, аналогічними цивільним. ГПК (ст.339 ГПК у редакції 2017 р.) надає сторонам виконавчого провадження (стягувачу і боржнику) та прокурору право звернутися до господарського суду, який видав наказ (виконавчий документ), зі

скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів ДВС або приватного виконавця при виконанні рішення цього суду. Участь прокурора в господарському процесі обумовлена наглядовою функцією щодо захисту державних інтересів; прокурор може ініціювати скаргу, якщо йдеться про виконання рішення у справі, де він брав участь, або якщо порушено інтереси держави. Вимоги до розгляду скарги аналогічні: стислий строк (10 днів), ухвала суду про визнання дій неправомірними або відмову в скарзі, обов'язковість такої ухвали для виконавця. ГПК також не містить спеціальних норм про форму скарги, строк її подання (посилається на Закон «Про виконавче провадження») та не передбачає забезпечення скарги – отже, підходи та проблеми ті самі, що й у цивільному процесі [39].

Особливістю адміністративної юрисдикції є те, що оскарження дій виконавця тут здійснюється не шляхом подання скарги в рамках вже завершеної справи, а шляхом подання окремого позову до адміністративного суду. КАС України встановлює, що учасники виконавчого провадження (окрім самих виконавців) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду з позовною заявою, якщо вважають, що рішеннями, діями або бездіяльністю державного чи приватного виконавця порушено їхні права, свободи чи інтереси (за умови, що законом не встановлено іншого порядку судового оскарження). Ця норма нині закріплена у ст.287 КАС України (раніше – ст.181 КАС у ред. до 2017 р.) і кореспондує із положеннями ст.74 Закону про звернення до адмінсуду щодо виконання рішень інших органів. Таким чином, якщо виконавчий документ видав адміністративний суд (тобто рішення було у справі адміністративної юрисдикції), скарги на дії виконавців розглядаються в порядку адміністративного судочинства. Як правило, таким судом буде той самий адміністративний суд першої інстанції, що розглянув справу. Зокрема, ч.5 ст.287 КАС передбачає: адміністративні справи щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців при виконанні рішень,

ухвалених місцевим загальним судом як адміністративним судом, розглядаються цим же місцевим загальним судом як адміністративним судом, який видав виконавчий лист. Тобто правило – оскарження до суду, який ухвалив відповідне рішення, – діє і тут, але за процедурами КАС.

Учасниками виконавчого провадження, що можуть подавати адмінпозов, є не лише сторони (стягувач, боржник) та їх представники, а й інші особи, залучені до виконання: наприклад, поняті, працівники поліції, експерти, перекладачі тощо. Це дозволяє захищати права третіх осіб, чиї інтереси зачіпаються виконавчими діями, – наприклад, власника майна, на яке помилково накладено арешт. У цивільному і господарському процесі такі особи *не* можуть подати скаргу (адже не є сторонами справи), тому для них відкритий шлях саме адміністративного позову [139]. Верховний Суд України ще у 2016 р. (постанова від 13.01.2016) та вищі суди у своїх роз'ясненнях підтверджували: якщо скаргу подає особа, яка не була стороною судового розгляду (відповідно не є стороною виконавчого провадження), то справа має розглядатися за правилами адміністративного судочинства. Такий підхід запобігає ситуації, коли права третіх осіб залишаються без судового захисту.

Строк звернення до адміністративного суду з позовом щодо дій виконавця також становить 10 днів з дня, коли особа дізналася про порушення своїх прав (ч.2 ст.287 КАС). Позов подається за правилами позовного провадження КАС – тобто з дотриманням вимог до позовної заяви, передбачених ст.106 КАС. Хоча фактично такий позов є аналогом скарги, адмінсуд розглядає його як окрему адміністративну справу. За результатами розгляду суд може задовольнити позов, визнавши дії чи рішення виконавця протиправними та зобов'язавши вчинити певні дії, або відмовити в позові [72].

Особливі труднощі виникають, коли йдеться про зведені виконавчі провадження, де об'єднано кілька виконавчих документів з різних юрисдикцій (наприклад, у виконавчому провадженні об'єднано стягнення за рішенням

цивільного суду і за рішенням адміноргану). Чинне законодавство прямо не врегульовує, який суд має розглядати скарги на дії виконавця у зведеному провадженні, що поєднує різні юрисдикції. Велика Палата Верховного Суду заповнила цю прогалину у своїй практиці: зокрема, у постановах від 14.03.2018 (справа №660/612/16-ц) та від 12.09.2018 (справа №906/530/17) роз'яснено, що в разі поєднання різних юрисдикцій скарги слід розглядати за правилами адміністративного судочинства. Тобто якщо виконуються одночасно рішення, підвідомчі різним судам, – контроль покладається на адмінсуд як універсальний механізм. Це узгоджується з ч.1 ст.287 КАС, яка допускає звернення до адмінсуду, якщо законом не встановлено іншого порядку судового оскарження.

Проте, практика Верховного Суду (як касаційних судів, так і Великої Палати) відіграла значну роль у формуванні чіткого підходу до юрисдикції та порядку розгляду скарг у виконавчому провадженні. Варто окреслити кілька ключових правових позицій:

Юрисдикція скарг за предметом виконання. Велика Палата ВС у низці рішень 2018–2019 рр. підтвердила описане вище правило: скарги на дії виконавців розглядаються тим судом, який видав виконавчий документ, за процесуальними нормами відповідної юрисдикції. Наприклад, у постанові ВП ВС від 03.10.2018 у справі №813/2262/15 було наголошено, що скаргу на дії органів ДВС щодо виконання рішення адміністративного суду повинен розглядати адміністративний суд, попри те що орган ДВС є суб'єктом владних повноважень. Цим було остаточно відкинуто старий підхід, коли такі скарги могли розглядати окружні адмінсуди. Аналогічно, у постанові ВП ВС від 02.06.2020 (справа №904/7326/17) зазначено, що після змін 2017 р. скарги боржника чи стягувача на виконавця, який виконує рішення господарського суду, не підлягають розгляду за правилами КАС, оскільки закон визначив інший порядок – через скаргу до господарського суду.

Скарги третіх осіб (не сторін провадження). Як зазначалося, якщо особа не була стороною судового процесу, але вважає, що її права порушено виконавцем, вона має звернутися з адміністративним позовом. ВП ВС підтвердила цю позицію, зокрема, в постанові від 13.02.2019 у справі №808/2265/16. Там третя особа оскаржувала арешт майна, накладений держвиконавцем під час виконання рішення господарського суду. Велика Палата вказала, що така скарга має розглядатися адміністративним судом, оскільки заявник не був стороною господарської справи, і процесуальні кодекси (ЦПК/ГПК) не дають йому права на скаргу. Отже, захист прав третьої особи забезпечується через адмінсуди.

Оскарження рішень керівників ДВС. Цікавим є питання: якщо особа скористалася внутрішнім оскарженням і отримала рішення начальника відділу ДВС (або іншої посадової особи ДВС), чи може вона далі оскаржити це рішення в судовому порядку, і до якого суду? Практика дала відповідь: рішення начальника відділу ДВС, прийняте за скаргою, фактично є частиною процедури виконання судового рішення, а не окремим адміністративним актом поза межами цього процесу. Велика Палата ВС у постанові від 01.02.2022 (справа №175/1571/15) вирішила юрисдикційне питання саме щодо такого випадку. У цій справі особа оскаржила до суду постанову начальника відділу ДВС, якою той, розглянувши скаргу боржника, направив виконавче провадження до іншого відділу. Суд першої інстанції (цивільний) задовольнив скаргу, апеляційний суд закрити провадження, вважаючи, що це підсудно адміністративному суду. Велика Палата ВС стала на бік першої інстанції, зазначивши: такі дії начальника відділу ДВС вчинені в порядку контролю за виконанням судового рішення, отже, скарги на них належить розглядати в рамках тієї ж юрисдикції, що здійснює контроль за виконанням відповідного рішення [156]. Простими словами, якщо начальник ДВС виніс постанову у процесі виконавчого провадження (реалізуючи повноваження за ст.74 Закону), то скарга на його дії має подаватися до суду, який контролює виконання – тобто до суду, що видав виконавчий документ

(цивільного або господарського). Ця позиція гарантує процесуальну єдність: вся вертикаль виконавчих рішень (від державного виконавця до керівника) підконтрольна одному суду.

Вибір способу захисту боржником. Верховний Суд також роз'яснив, що боржник у виконавчому провадженні не може обходити процедуру скарги шляхом пред'явлення окремого позову до виконавця. Наприклад, боржник не вправі подавати позов про визнання дій виконавця протиправними за ЦПК, оминаючи ст.447 ЦПК, – належним способом захисту є саме скарга в порядку судового контролю. Касаційний цивільний суд наголошував: спеціальний порядок оскарження встановлений главою 7 ЦПК, тому загальні позовні провадження застосовуватися не повинні [185]. Такий підхід попереджає ситуацію, коли боржник намагається затягнути виконання, ініціюючи новий судовий процес. Водночас, якщо оскарження дій виконавця пов'язане з вимогою про відшкодування збитків чи моральної шкоди, суди роз'яснюють, що питання компенсації шкоди не вирішується в порядку скарги – для цього треба окремо подавати позов про відшкодування збитків.

Отже, практика Верховного Суду загалом підтвердила і конкретизувала норми законодавства: скарга є ефективним засобом контролю суду за виконавчим провадженням, який повинен використовуватися сторонами; різні процесуальні «форми» (скарга чи адмінпозов) застосовуються залежно від статусу скаржника та природи рішення; начальницький контроль у системі ДВС не виключає судового контролю, а скоріше є його проміжною ланкою.

Міжнародні організації та наднаціональні інституції неодноразово звертали увагу держав на важливість належного виконання судових рішень і наявності засобів оскарження порушень на цій стадії. Сформовано ряд стандартів, які мають бути враховані і в національному праві України [78]. Варто проаналізувати їх детальніше в межах виконання поставленого наукового завдання, що вирішується в цьому підрозділі дисертації.

Право на виконання рішення як частина права на справедливий суд. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїх рішеннях (справа *Hornsby v. Greece*, 1997; *Burmych and Others v. Ukraine*, 2017, та ін.) наголосив, що «виконання рішення, винесеного будь-яким судом, слід розглядати як складову частину “судового розгляду”» у розумінні п.1 ст.6 Конвенції. Держава не може самоусунутися від забезпечення виконання – затримки чи бездіяльності порушують Конвенцію. Звідси випливає обов’язок держави створити ефективний механізм, де б особа могла оскаржити бездіяльність виконавця чи інші перешкоди у виконанні. В Україні ця проблематика відома у контексті невиконання рішень проти державних підприємств чи держави (справи Іванов та Бурмич), проте стандарт ЄСПЛ ширший: кожна сторона виконавчого провадження має мати ефективний засіб юридичного захисту (ст.13 Конвенції) на випадок порушення її прав під час виконання. Таким засобом, на думку ЄСПЛ, може бути як скарга до суду, так і інший незалежний контрольний орган, але за умови, що він здатен реально виправити ситуацію. Вітчизняний механізм скарги до суду відповідає цим вимогам, якщо суди забезпечують швидкий розгляд і дієві рішення.

Рекомендації Ради Європи та СЕРЕJ. Комітет Міністрів РЄ ще у Рекомендації № R(2003)17 закликав держави забезпечити чіткий правовий устрій виконання рішень. Європейська комісія з ефективності правосуддя (СЕРЕJ) у 2009 р. ухвалила спеціальні «Керівні принципи щодо покращення виконання судових рішень». У них зазначено, що для підтримання верховенства права та довіри громадян до суду необхідно поєднати ефективність і справедливість процесу виконання. Зокрема, принцип 7 цих настанов каже: «Процедури виконання повинні знаходити баланс між потребами стягувача і правами боржника. Держави мають контролювати процедури і забезпечувати рівність сторін». Для цього рекомендується встановити механізми нагляду за діяльністю виконавців. П.12 Керівних принципів СЕРЕJ визначає, що кожна держава має

забезпечити належний контроль за процесом виконання і відповідальність органів виконавчої служби за його ефективність. Такий контроль може здійснюватися через систему звітності, але головне – повинна бути перевірка, що рішення виконане або вжито всіх можливих заходів протягом розумного строку. Хоч у цих принципах прямо не описано процедуру скарги, їх зміст передбачає: має існувати орган (суд чи адміністративний орган), який прийме скаргу сторони на тривале чи неналежне виконання і зможе зобов'язати виконавця діяти.

Принципи ефективного виконання (UNIDROIT). У міжнародному приватно-правовому співтоваристві останніми роками теж звернули увагу на проблему виконання. У 2020–2021 рр. UNIDROIT розробив проект «Принципів ефективного виконання» для транскордонного застосування. В цих принципах підкреслено: «право на ефективне виконання судових рішень є невід'ємною складовою фундаментального права на справедливу і ефективну процедуру». Державам рекомендовано забезпечити такі мінімальні стандарти, як: надання сторонам повної інформації про процедуру виконання; достатня компетентність та доброчесність виконавців; можливість судового контролю [106]. Хоча Принципи UNIDROIT є «м'яким правом», вони відображають глобальну тенденцію до посилення ролі виконання рішень у праві на судовий захист.

Інші міжнародні ініціативи. В рамках ООН існують загальні вимоги до ефективного засобу захисту прав (ст.8 Загальної декларації прав людини, ст.2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права). Ці положення стосуються і стадії виконання, хоча прямо не згадують її. Спеціалізовані організації, такі як Міжнародний союз судових виконавців (UINJ), приймають Декларації, де закликають уряди забезпечувати незалежність судових виконавців і водночас наявність дисциплінарних та апеляційних процедур для контролю за їх діяльністю [56]. Наприклад, «Європейська хартія судового виконавця» (UINJ, 2016) передбачає, що боржник і стягувач повинні мати право подати скаргу до

суду на дії виконавця, а результати розгляду такої скарги повинні бути обов'язковими до виконання [50].

Загальний висновок зі стандартів міжнародних організацій та судів: система примусового виконання має включати ефективний, прозорий і справедливий механізм оскарження. Ефективність означає, що скарга розглядається швидко та здатна реально виправити порушення (наприклад, скасувати помилкові дії, відшкодувати шкоду). Прозорість – що сторони розуміють, куди звертатися, і отримують мотивоване рішення. Справедливість – що розгляд скарги неупереджений, з дотриманням рівноправності сторін. Українська модель загалом відповідає цим критеріям, адже передбачає судовий контроль – незалежний та неупереджений [85]. Водночас на практиці дотримання строків і виконання ухвал суду про задоволення скарги потребує покращення, щоб відповідати повною мірою міжнародним вимогам.

У країнах Європейського Союзу механізми оскарження дій судових виконавців варіюються, проте можна виділити спільну рису: судовий нагляд за виконанням рішення присутній у тій чи іншій формі майже в кожній державі. Як зазначається в оглядах ЄС, право виконання залишається в компетенції держав-членів, але всюди існує або спеціальний суддя з питань виконання, або можливість звернутися до суду загальної юрисдикції [201]. Наведемо декілька прикладів:

Виконання судових рішень здійснюють судові виконавці (*huissiers de justice*), які є незалежними професіоналами. Для вирішення спорів щодо їхніх дій у Франції існує посада *судді з виконання рішень* (*juge de l'exécution*). Цей суддя (як правило, в структурі трибуналу великої інстанції) уповноважений розглядати всі скарги боржника, стягувача чи третіх осіб на заходи примусового виконання. Скаргу (зафіксовану у формі *assignation* – виклику в суд) може подати, наприклад, боржник, якщо вважає, що виконавець порушив процедуру або що майно, на яке звернено стягнення, є недоторканим. Суддя має повноваження

скасувати певні дії виконавця, змінити порядок виконання, надавати відстрочки тощо. Такий судовий контроль дозволяє досить гнучко реагувати на ситуації зловживань або помилок.

У Німеччині судові виконавці (Gerichtsvollzieher) діють при місцевих судах (Amtsgericht). Якщо сторона не згодна з діями виконавця (наприклад, боржник заперечує проти опису майна, або стягувач – проти відмови виконавця виконати рішення), вона може подати скаргу (Erinnerung) до виконавчого відділу відповідного суду. Скаргу розглядає суддя цього Amtsgericht. Рішення за скаргою може бути оскаржене далі в апеляційному порядку (скарга на постанову суду першої інстанції – Beschwerde – подається до вищого регіонального суду). Окрім того, якщо порушені права третьої особи, яка заявляє, що майно, на яке звернено стягнення, їй належить, така особа може подати окремий *позов про звільнення майна з-під арешту* (Dritt widerspruchsklage) до суду. Таким чином, процесуальний закон Німеччини забезпечує як процедуру скарги всередині виконавчого провадження, так і окремі позовні способи захисту прав третіх осіб.

У Польщі діє змішана система. Приватні судові виконавці (komornik) виконують рішення під наглядом суду. Якщо учасник провадження не згоден з діями коморника, він може подати скаргу на дії коморника до районного суду (sąd rejonowy), при якому діє цей коморник. Скарга має бути подана протягом 7 днів з дня дії або з дня, коли особа дізналася про порушення. Суд розглядає скаргу і може скасувати дії виконавця, змінити їх чи зобов'язати його вчинити певні дії. Рішення суду може бути оскаржене в апеляційному порядку. Ці положення містяться в Цивільно-процесуальному кодексі Польщі (ст.767 і далі). Слід зазначити, що в Польщі досить чітко регламентовано форму і зміст скарги, а також вимогу залучення до розгляду всіх заінтересованих осіб, чиї права може зачіпати результат (аналогічно позиції українського ВССУ 2013 р. щодо участі боржника/стягувача у розгляді скарги).

В Італії існує спеціальний інститут опозиції до виконавчого провадження (*opposizione all'esecuzione* або *opposizione agli atti esecutivi*). Боржник може оскаржити право стягувача на виконання або конкретні дії виконавця, подавши заяву до суду (виконавчого судді). Наприклад, якщо боржник вважає, що рішення не підлягає виконанню або виконавець діє з порушеннями, він може ініціювати *opposizione*, і суд розгляне цю скаргу в окремому провадженні. Це дещо схоже на український адміністративний позов у виконавчих питаннях, але в Італії такі опозиції розглядає суд, що здійснює виконання (той самий, який видав виконавчий титул, або суд за місцем виконання).

З наведеного видно, що країни континентальної Європи забезпечують можливість судового оскарження дій виконавців, часто через спеціальний спрощений порядок. Українська модель наближена до польської та німецької – коли скаргу розглядає суд, при якому діє виконавець або який видав рішення. Це відповідає загальноєвропейській тенденції, тож у цьому аспекті Україна імплементувала європейські підходи [67].

Підсумовуючи, зазначемо ще країну, що вийшла з ЄС. Так, у Великій Британії існує кілька рівнів контролю: внутрішньосудовий (менеджер або суддя суду, що видав рішення), відомчий/омбудсменський (скарги до контролюючих органів або місцевих рад), та судовий (через позови в разі серйозних порушень) [204]. Така багаторівнева система покликана забезпечити гнучкість і швидкість реагування на порушення з боку виконавців. Україна, маючи більш формалізований судовий порядок розгляду скарг, в чомусь виграє у визначеності процедури, але британський досвід демонструє, що певні скарги можна ефективно вирішувати і без судового засідання – адміністративними методами в межах судової системи. Можливо, для України було б корисним впровадити елементи досудового врегулювання скарг (наприклад, обов'язковий розгляд звернення начальником відділу ДВС перед походом до суду – хоча в нас це є, але не для боржника).

Висновки до другого розділу

У межах другого розділу дисертації здійснено комплексне дослідження інституційного та процедурного аспектів примусового виконання судових рішень в умовах дії правового режиму воєнного стану, що дозволило сформулювати низку теоретичних узагальнень і практичних висновків, важливих для розуміння сучасного стану та напрямів удосконалення системи виконавчого провадження в Україні.

По-перше, встановлено, що структура органів примусового виконання рішень суду в умовах воєнного стану зазнала суттєвих трансформацій, зумовлених загрозами національній безпеці, тимчасовою окупацією окремих територій, змінами у кадровому складі та логістичних умовах функціонування державної виконавчої служби. Приватні виконавці, як повноцінні суб'єкти здійснення виконавчого провадження, зіткнулися з унікальними викликами, пов'язаними з правовою невизначеністю щодо здійснення повноважень у зонах бойових дій та евакуації. Нормативно-правові зміни, запроваджені у 2022–2024 роках, частково компенсували ці ризики, однак не вирішили всіх інституційних проблем, зокрема щодо юрисдикційного розподілу та ефективного перерозподілу проваджень.

По-друге, проаналізовано чинну нормативно-правову базу щодо повноважень виконавців та правових форм їхньої діяльності. Встановлено, що окремі норми Закону України «Про виконавче провадження» в редакції воєнного періоду потребують системного оновлення. Зокрема, доцільним є запровадження спеціального статусу «виконавчого округу в умовах надзвичайної ситуації», а також унормування механізмів тимчасового передавання проваджень у разі неможливості виконання на певній території. Наголошено на необхідності доповнення правових форм діяльності виконавців у надзвичайних умовах засобами електронної комунікації, що вже апробовані на практиці, однак не знайшли достатнього законодавчого закріплення.

По-третє, з'ясовано, що правові підстави відкриття та здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану частково модифіковані з

огляду на дію спеціальних законів, постанов Кабінету Міністрів України та нормативних актів Міністерства юстиції. Водночас зберігається основа правового регулювання у вигляді виконавчого документа як ключової юридичної підстави примусового виконання. Проблемним аспектом є питання строків давності пред'явлення до виконання, зупинення дії окремих виконавчих документів, що потребує чіткого врегулювання в контексті правової визначеності.

По-четверте, в межах аналізу механізмів оскарження рішень, дій та бездіяльності органів примусового виконання встановлено, що процедура апеляції у воєнних умовах ускладнена обмеженням доступом до правосуддя, переміщенням учасників провадження та технічними обмеженнями. Попри це, чинне законодавство зберігає гарантований двокомпонентний механізм оскарження – адміністративний та судовий – що відповідає європейським стандартам. Разом із тим, потребують подальшого унормування процесуальні строки звернення до суду в умовах форс-мажору, можливість дистанційного провадження та електронного обміну документами. Порівняльний аналіз досвіду країн ЄС і США показує доцільність розширення застосування інструментів електронного судочинства, створення пілотних платформ спрощеного розгляду скарг, а також інституціоналізації незалежного нагляду за виконавцями.

Загалом, результати аналізу доводять, що ефективне функціонування системи примусового виконання рішень суду в умовах воєнного стану можливе лише за умови адаптації її правової основи, структури, процедур і гарантій захисту прав учасників до сучасних викликів. Запропоновані у межах розділу напрями удосконалення можуть стати підґрунтям для подальших реформ у галузі виконавчого провадження, спрямованих на підвищення його ефективності, стійкості та відповідності вимогам верховенства права навіть у період дії особливих правових режимів.

За результатами дослідження, отриманими у цьому розділі, наявні такі публікації автора:

1. Сіренко С. В. Звернення стягнення на майно боржника в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4. С. 465-469. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/76.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.74>
2. Сіренко С. В. Вдосконалення реалізацій функцій держави в сфері виконання рішень суду: структурна реформа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С.683-686. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/167.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/165>
3. Сіренко С. В. Реалізація учасниками виконавчого провадження своїх повноважень в умовах воєнного стану. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 11-12 листопада 2024 року). м. Дніпро, 2024. с.291 С. 282-284. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Проблеми практики примусового виконання рішень під час воєнного стану

Проведене дослідження (роділи 1 та 2 дисертації) й узагальненн практики судів, статистичних даних з офіційних джерел та звітів, є підґрунтям виявлених проблем практики виконання судових рішень під час воєнного стану. Саме їх буде окреслено в цьому підрозділі.

Питання виконання судових рішень в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного стану, привернуло увагу науковців та практиків лише нещодавно, у зв'язку з актуальними подіями. У попередні роки окремі аспекти досліджувалися в контексті анексії Криму та ООС/АТО: так, у наукових публікаціях висвітлювалися проблеми здійснення виконавчих дій на тимчасово окупованих територіях (Л.Б. Луцька, 2019; І.І. Мірошніченко, 2022 та ін.) та особливості стягнення аліментів під час війни (О.О. Тлюмак, Р.О. Дегтяр, 2022). З початком повномасштабної агресії з'явилися комплексні дослідження з цієї тематики. Зокрема, Н.Б. Новицька, А.М. Новицький та Д.В. Приймаченко (2022) проаналізували особливості примусового виконання судових рішень в період воєнного стану, окресливши перші законодавчі зміни та практичні проблеми. Практичні питання роботи виконавчої служби і приватних виконавців у нових умовах були висвітлені у фахових юридичних виданнях та на професійних платформах (Антон Мартиненко, 2022; Андрій Авторгов, 2022; Анна Піхотенко, 2025 тощо). Окремо слід відзначити оглядові матеріали Верховного Суду: було узагальнено судову практику щодо вирішення спорів, пов'язаних із виконавчим провадженням в умовах воєнного стану (2023–2024 рр.). Важливо, що у науковому середовищі почали з'являтися й ґрунтовні академічні публікації.

Наприклад, колективна робота дослідників Ужгородського національного університету (В.І. Дьордйай, Я.В. Фенич, 2024) присвячена аналізу законодавчих новацій та судової практики у сфері виконавчого провадження під час війни. У цій статті автори звертають увагу, зокрема, на проблематику повернення виконавчого документа стягувачу при відмові у відкритті провадження та на пріоритетність стягнення аліментів навіть у воєнний час. Загалом же, ступінь наукової розробки теми поки що недостатній: більшість публікацій з'явилися протягом 2022–2023 років і мають характер огляду змін або перших коментарів до них. Комплексного монографічного дослідження, присвяченого саме передачі виконавчих документів та проваджень у воєнний період, наразі немає. Таким чином, ця стаття спирається на результати наявних досліджень, узагальнює їх та заповнює прогалини шляхом глибшого аналізу нормативної бази, адміністративної практики і судових рішень.

Запровадження в Україні змішаної системи примусового виконання рішень у 2017 році – поява приватних виконавців поруч із державною виконавчою службою (ДВС) – стало важливою віхою реформи, спрямованої на підвищення ефективності виконання судових рішень. У перші роки реформи статистичні показники демонстрували обнадійливу динаміку. Так, приватні виконавці швидко зарекомендували себе ефективнішим інструментом стягнення проблемної заборгованості порівняно з державною службою. За даними 2021 року один приватний виконавець в середньому стягнув близько 21 млн грн на рік, тоді як на одного державного виконавця припадало близько 5 млн грн. Попри організаційні успіхи реформи, загальний показник виконання рішень напередодні війни залишався низьким – у 2021 році кредитори в середньому повертали лише близько 2,7% заборгованості за виконавчими документами. Цей показник, хоча і дещо вищий за попередні роки, свідчив про системні проблеми, що все ще потребували вирішення.

З 24 лютого 2022 року офіційні статистичні дані Міністерства юстиції

України фіксують різке падіння майже всіх ключових показників у 2022 році. Зокрема, кількість фактично виконаних виконавчих проваджень у 2022-му скоротилася до 1,06 млн (лише 55% від рівня 2021 року, коли було виконано 1,93 млн). Загальна сума стягнень у 2022 році становила лише 7,12 млрд грн – майже удвічі менше, ніж у 2021 році (13,15 млрд грн) та майже втричі менше, ніж у рекордному 2020 році (19,17 млрд). У відносному вимірі ефективність виконання впала до історичного мінімуму: за кожні 10 гривень заборгованості кредитор у середньому отримував лише 16 копійок, тоді як до війни цей показник був близько 27 копійок. За оприлюдненими показниками (А. Телявський), повномасштабна війна фактично знівелювала досягнення реформи – загальний рівень повернення боргів у 2022 році впав до 1,6% проти 2,7% напередодні воєнного стану [9].

Структура та ресурси органів виконання теж зазнали змін. Штат державної виконавчої служби скорочувався протягом останніх років, і війна посилила цю тенденцію. Якщо наприкінці 2018 року в органах ДВС працювало близько 4589 державних виконавців, то на кінець 2021 року – вже 4134, а до кінця 2022 року їх чисельність знизилась до 3798. Тобто за рік війни ДВС втратила близько 8% кадрів, що пов'язано як із загальною оптимізацією, так і з вимушеним переміщенням працівників чи їх залученням до військової служби. Водночас розвиток інституту приватних виконавців практично призупинився: упродовж 2022 року ліцензію отримали лише 16 нових приватних виконавців, тоді як у 2021 році – 40. Міністерство юстиції навіть вводило додаткові вимоги, перш ніж поновити приватним виконавцям доступ до електронних систем після кіберпаузи – зокрема, вимагалось повторне обстеження їх офісів. Таким чином, війна не лише скоротила результативність виконання, але й суттєво вплинула на кадровий потенціал та інституційну спроможність системи.

Примітно, що частка приватного сектору у виконанні дещо зросла за цей період, попри усі перешкоди. У 2022 році приватні виконавці опрацювали лише

6% від загальної кількості нових виконавчих документів (проти 13% у 2021 р.), але при цьому ними було стягнуто близько 30% сум, стягнутих в країні. Ця диспропорція пояснюється тим, що на приватних виконавців, як правило, припадають більші за сумами провадження, тоді як державні виконують масив дрібних штрафів та інших незначних стягнень. Однак через війну багато стягувачів були змушені відмовитися від послуг приватних виконавців – оскільки на початку вторгнення їх роботу фактично призупинили – і звернутися до державної служби. Вимушена монополізація виконання ДВС у перші місяці війни спричинила не лише черги та навантаження на державних виконавців, але й суттєві фінансові втрати приватних виконавців як суб'єктів господарювання.

На кінець 2023 року спостерігалось певне відновлення показників. За попередніми даними, ефективність примусового виконання поступово повертається до довоєнного рівня. Кількість завершених проваджень і суми стягнень у 2023 році, навіть, перевищили показники 2021-го, що може свідчити про адаптацію системи та пожвавлення економічних процесів. Проте, цей відскок став можливим значною мірою завдяки деокупації частини територій, відновленню роботи реєстрів та поступовому зняттю найжорсткіших обмежень воєнного часу, про що йтиметься далі. Загалом, офіційна статистика засвідчує: воєнний стан спричинив безпрецедентний спад ефективності виконання рішень у 2022 році, частково компенсований у 2023-му, але повне повернення до нормального рівня ускладнене триванням бойових дій та системними проблемами галузі.

Українські суди зіткнулися з новими викликами при розгляді справ, пов'язаних з виконанням рішень у воєнний період. Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показує, що протягом 2022–2023 років формувалася певна судова практика, покликана роз'яснити застосування законодавчих новел воєнного часу та захистити права сторін виконавчого провадження [103]. Розглянемо кілька показових прикладів.

Проблемою в умовах воєнного стану також стало додержання визначених строків. Так, через ведення бойових дій багато стягувачів пропустили встановлені законом строки пред'явлення виконавчих листів до виконання. Виникла правова невизначеність: чи потрібно їм поновлювати строки в судовому порядку, чи діють особливі правила воєнного стану? Вирішення цього питання дав Верховний Суд у складі Касаційного адміністративного суду. У постанові від 15.03.2023 у справі №260/2595/22 Суд підтвердив, що згідно з пунктом 102 Перехідних положень Закону України «Про виконавче провадження», на період воєнного стану перебіг визначених законом строків пред'явлення документів переривається, а після припинення воєнного стану встановлюється заново. Це означає, що виконавчі документи, термін пред'явлення яких припав на час дії воєнного стану, мають прийматися до виконання без необхідності окремого клопотання про поновлення строку. У згаданій справі громадянин оскаржував постанову державного виконавця про відкриття провадження, стверджуючи, що той прийняв до виконання виконавчий документ із пропущеним строком пред'явлення. Однак, Верховний Суд став на сторону виконавця, вказавши, що на момент відкриття провадження діяли спеціальні норми Закону №2129-IX від 15.03.2022, які зупинили перебіг строків на час війни. Відтак, пред'явлення документа в липні 2022 р. було правомірним, хоча за звичайних умов строк сплив ще у квітні 2022. Ця правова позиція закріпила баланс інтересів: з одного боку, стягувачі не страждають від неможливості вчасно звернутися до виконавця через обставини війни; з іншого – боржники не отримують невинуватеної індульгенції ухилятися від виконання рішення.

Одне з ключових питань – чи можна відкривати виконавче провадження і стягувати борги, якщо боржник або його майно перебувають на територіях, де тривають бойові дії чи які окуповані? Законодавство (див. розділ 2, підрозділи 2.2 та 2.3) запровадило пряму заборону на відкриття та проведення виконавчих дій у районах активних бойових дій та на окупованих територіях. На практиці

державні та приватні виконавці почали повертати виконавчі документи стягувачам без виконання, посилаючись на цю норму. Стягувачі, своєю чергою, оскаржували такі дії, якщо вважали, що стягнення все ж можливе. Верховний Суд неодноразово висловився з цього приводу, виробивши підхід, що враховує специфіку виконання. Зокрема, у постановках від 23.03.2023 у справі №905/2368/15 та від 24.04.2023 у справі №910/5953/17 Велика Палата ВС роз'яснила: заборона стосується саме місця здійснення виконавчого провадження, а не формальної реєстрації боржника. Інакше кажучи, якщо виконавчий документ може бути виконаний органом виконавчої служби або приватним виконавцем у безпечному регіоні, то навіть статус боржника як підприємства, розташованого в зоні боїв, не є абсолютною перепорою для стягнення. Так, у справі №905/2368/15 стягувач прагнув стягнути кошти з підприємства, зареєстрованого на окупованій території, проте його рахунки знаходилися у київському банку. Виконавець повернув документ без виконання, посилаючись на воєнний мораторій [123]. Однак Верховний Суд скасував таку відмову, зазначивши, що оскільки виконавчі дії можуть відбуватися у м.Києві – місті, не включеному до переліку територій бойових дій, – то стягнення слід проводити. Аналогічно, у справі №904/1708/22 (постанова ВС від 10.05.2023) підтверджено правомірність відкриття приватним виконавцем провадження та накладення арешту на кошти боржника, адже виконавець діяв у безпечному регіоні, а кошти знаходилися на рахунках банку поза зоною бойових дій. Ця практика захищає інтереси кредиторів, не порушуючи при цьому імперативної норми про недопустимість виконання на небезпечних територіях: фактично суди розмежували поняття місця виконання і місця реєстрації боржника, дозволивши виконання, якщо воно фізично здійснюється на підконтрольній уряду території.

Окрема категорія справ стосується боржників, які проходять військову службу. За загальним правилом статті 34 Закону «Про виконавче провадження», виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій, якщо боржник проходить строкову

військову службу. Під час війни велика кількість громадян мобілізована або служить за контрактом, що породило питання: чи повинні виконавці автоматично зупиняти провадження щодо будь-якого боржника-військовослужбовця, і на який час? Єдина чітка норма стосується строковиків, але як бути з мобілізованими резервістами і добровольцями – законодавство прямо не визначило. У практиці траплялися випадки, коли боржники-військові оскаржували дії виконавців, вимагаючи зупинення проваджень на час служби. Суди здебільшого ставали на їх сторону, апелюючи до необхідності забезпечити їм можливість виконувати військовий обов'язок без тиску стягнень. Разом з тим, відсутність прямого законодавчого механізму створює правовий вакуум. Станом на третій рік війни законодавець так і не надав однозначної відповіді, як діяти виконавцям щодо боргів військовослужбовців, не призваних на строкову службу. Верховний Суд у своїх рішеннях підкреслював цю проблему та необхідність її врегулювання. У результаті, на практиці виконавці керуються принципом розумності: як правило, за наявності підтверджень про службу боржника виконання відкладається або припиняється, аби не порушувати його соціальних прав, наприклад, не списуються кошти з рахунків, якщо це може позбавити військового належного утримання. Однак офіційні роз'яснення чи зміни до закону очікуються, щоб усунути різночитання та гарантувати баланс між інтересами кредитора і публічним обов'язком боржника-захисника.

Судова практика воєнного часу охоплює й низку інших проблемних аспектів. Наприклад, виконання рішень в іноземній валюті ускладнилося через валютні обмеження та банківські нюанси. Велика Палата ВС ще у 2018 році наголошувала, що стягнення валютного боргу має відбуватися саме у валюті зобов'язання, а не еквіваленті у гривні. У воєнний час це створює парадокс: стягнути з боржника валюту можливо, а перерахувати кредитору – ні, якщо банківська система обмежує валютні перекази. Такі питання вирішуються у ручному режимі – суди можуть дозволяти конвертацію за певним курсом або

відтермінування виконання до зняття валютних обмежень. Так само, постали труднощі з реалізацією арештованого майна на електронних торгах – у 2022 році Міністерство юстиції навіть тимчасово призупиняло електронні аукціони для запобігання спекулятивному заниженню цін на майно в умовах війни. Такі акти впливали на права сторін виконавчого провадження та також ставали предметом судового оскарження з точки зору їх законності та співмірності меті воєнного стану.

Отже, практика показує, що суди України в цілому стали на захист принципу „правосуддя не зупиняється навіть під час війни“, коригуючи застосування норм виконавчого законодавства з урахуванням екстраординарних обставин. Судові рішення, винесені у 2022–2023 роках, фактично сформували правові орієнтири для виконавців: строки і процесуальні дії гнучко пристосовано до воєнних реалій, але самі по собі воєнні обставини не повинні слугувати індульгенцією для невиконання судових рішень[84]. Як вказав Верховний Суд, воєнний стан не може і не повинен бути причиною ігнорування рішень суду – необхідно шукати баланс інтересів стягувачів і боржників навіть у надзвичайних умовах.

Таким чином, аналіз законодавства та практики його застосування щодо досліджуваної проблематики дозволяє окреслити основні проблемні аспекти примусового виконання рішень, що проявилися або загострилися під час воєнного стану. Багато з них обумовлені об’єктивними факторами – бойовими діями, окупацією територій, ризиками для життя виконавців, – інші ж мають адміністративно-організаційне чи нормативне походження. Розглянемо ключові проблеми: територіальна недоступність, обмеження діяльності виконавців, функціонування електронних реєстрів, кадрові виклики, а також законодавчі лакуни.

Територіальна недоступність і втрата проваджень. На практиці ця норма призвела до масового „замороження“ виконавчих документів, пов’язаних з такими територіями. Навіть якщо провадження формально відкрите: наприклад,

якщо майно боржника (будинок, підприємство) розташоване на непідконтрольній території, його не можна арештувати чи продати. Все це призвело до того, що значна кількість виконавчих документів фактично «списана в запас» до закінчення війни, що б'є по правах стягувачів. З іншого боку, як уже зазначалося, суди підтримали прагнення виконавців все ж виконувати рішення за наявності будь-якої законної можливості – зокрема, якщо активи боржника знаходяться у вільній частині України. Попри це, територіальний фактор залишається найвагомішою перешкодою: близько 20% території країни побувало під окупацією або бойовими діями, і стягнення на цих землях зупинені.

Законодавчі обмеження діяльності виконавців. Окрім фактичної недоступності деяких регіонів, держава свідомо ввела низку загальноукраїнських обмежень і послаблень, спрямованих на захист певних категорій боржників та економіки. Зокрема, припинено звернення стягнення на певні види доходів громадян. Так, на період воєнного стану заборонено утримувати борги із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших регулярних доходів фізичних осіб, за винятком випадків стягнення аліментів чи відшкодування шкоди, завданої злочином (а також якщо боржник – громадянин РФ). Ця норма мала на меті захистити населення від надмірних стягнень у скрутний час. Її вплив колосальний: практично всі виконавчі провадження про стягнення кредитних заборгованостей, штрафів тощо з фізичних осіб були призупинені в частині відрахувань із зарплат та пенсій. Лише в травні 2023 року законодавець вирішив частково відновити такі стягнення, ухваливши Закон №3048-IX. З 6 травня 2023 року знову дозволено звернення стягнення на заробітну плату та доходи боржників, проте із гуманітарним застереженням: тепер боржнику повинні залишати суму у розмірі не менше одного прожиткового мінімуму, а решту понад цю суму можна утримувати на користь стягувачів. Одночасно скасовано пільгу, за якою фізична особа-боржник могла безперешкодно користуватися арештованими коштами на рахунку в межах 100 тис. грн на місяць – цю норму (і

відповідну постанову КМУ) було визнано такою, що втратила чинність. Натомість чинна редакція закону тепер дозволяє фізичним особам з арештованими рахунками знімати суму до двох мінімальних зарплат щомісяця. Для юридичних осіб - боржників залишилася можливість використовувати арештовані кошти виключно на виплату зарплати (до п'яти мінімальних зарплат на працівника) та сплату податків [153].

Ще одне суттєве обмеження – заборона примусового виконання окремих категорій рішень, важливих для економіки та оборони. Законом №2455-IX від 27.07.2022 (відомим як законопроект №7317) було встановлено мораторій на виконання рішень, боржниками за якими є підприємства оборонно-промислового комплексу, військові частини та установи ЗСУ, а також підприємства залізничного транспорту [58]. Фактично держава убезпечила свої військові й інфраструктурні суб'єкти від стягнень під час війни, щоб вони безперебійно функціонували для потреб оборони. Аналогічно, тимчасово заборонено виконання виконавчих написів нотаріусів – позасудових виконавчих документів – за споживчими кредитами, не посвідченими нотаріально [95]. Цей крок був зумовлений тим, що нотаріальні написи стали використовуватися колекторами масово, й у воєнний час це створювало ризик зловживань щодо громадян. Закон №2455-IX зупинив примусове виконання таких написів, а подальші зміни уточнили: нові провадження за нотаріальними написами на кредитних договорах без нотаріальної форми не відкриваються [129].

Крім заборон, були і зупинення окремих процедур виконавчого процесу. На час війни зупинено проведення планових і позапланових перевірок діяльності приватних виконавців з боку Мін'юсту. Також призупинено роботу дисциплінарної комісії приватних виконавців – тобто нові дисциплінарні справи щодо них не розглядаються до закінчення воєнного стану. Це рішення мало подвійний ефект: з одного боку, дозволило приватним виконавцям працювати без страху перевірок в складний період, з іншого – позбавило систему важеля

швидкого реагування на можливі порушення з їх боку. Крім того, було зупинено процедури допуску нових кадрів: перенесено строки складання кваліфікаційного іспиту для кандидатів у приватні виконавці, видачу посвідчень та проходження стажування. Як наслідок, формування корпусу виконавців фактично завмерло, що, як уже згадувалося, відобразилося на незначному прирості приватних виконавців у 2022 році.

Варто зауважити, що більшість цих обмежень були продиктовані принципом пропорційності в умовах війни: законодавець намагався збалансувати інтереси кредиторів із потребою захистити найуразливіших боржників та забезпечити функціонування критичних структур. Проте побічним ефектом стало падіння загальної ефективності виконання – адже коли значна частина проваджень заборонена чи зупинена, відсоток виконання неминуче зменшується (що підтверджує статистика 2022 року). У 2023 році законодавство почало поступово повертатися до звичних механізмів (скасування деяких мораторіїв, відновлення стягнень з доходів тощо), що позитивно вплинуло на результативність (зростання суми стягнень до 18,9 млрд грн у 2023 проти 7,1 млрд у 2022). Однак до повного скасування воєнного стану залишаються чинними багато виняткових правил, які продовжують обмежувати виконання.

Проблеми електронних реєстрів та інфраструктури. Сучасне виконавче провадження суттєво залежить від інформаційних систем: автоматизована система виконавчого провадження (АСВП), реєстри майнових прав, демографічний реєстр, реєстр боржників тощо. З початком кібернетично активної фази війни 24.02.2022 уряд, з міркувань безпеки, відключив більшість державних реєстрів. Це був вимушений крок для захисту даних від можливих кібератак агресора. Проте наслідком стало практично повне паралізування роботи виконавців у перші тижні війни. Без доступу до реєстру нерухомості виконавець не міг перевірити чи арештувати майно боржника; без реєстру транспортних засобів – не міг знати про авто боржника; без демографічного – дізнатися нову

адресу і т.д. До того ж, саму АСВП (реєстр виконавчих проваджень) також перевели в автономний режим. Як згадувалося, виконавче провадження фактично унеможливилось: в аналітичному огляді АПВУ зазначено, що вимкнення реєстрів у перші місяці війни зробило виконання рішень недосяжним. З часом реєстри поступово ввімкнули, посиливши їх кіберзахист і обмеживши доступ ззовні. Але навіть після відновлення роботи електронних систем зберігся ряд проблем. По-перше, дані в реєстрах за час простою застаріли: наприклад, люди масово переїхали зі східних регіонів, але офіційно не змінили реєстрації місця проживання – тому виконавці довгий час направляли документи на адреси, де боржники вже не мешкають. По-друге, у 2022 році періодично фіксувалися збої в роботі АСВП та реєстру боржників, що ускладнювало внесення нових проваджень і пошук інформації. Мін'юст приймав тимчасові накази, як діяти з арештованим майном та торгами під час війни – наприклад, наказ №2343/5 від 10.06.2022 врегулював питання реалізації арештованого майна у воєнний час, що свідчить про необхідність „ручного керування“ процесами, які раніше автоматизувалися системою СЕТАМ. Ще один аспект – реєстр боржників (Єдиний реєстр боржників) перестав бути повним інструментом: через масове призупинення проваджень відомості про багатьох боржників не вносилися до реєстру, або їх статус відзначався як «зупинено», що фактично не заважало їм відчужувати майно. У підсумку, електронна інфраструктура виконання виявилася вразливою до форс-мажору, і війна оголила потребу у дублюючих (резервних) механізмах. Нині Мін'юст разом з донорами працює над посиленням кіберстійкості систем, проте урок 2022 року вже засвоєний – певний час всі процеси довелося здійснювати вручну, як у старі часи, що вплинуло на ефективність та прозорість.

Кадрові та мотиваційні виклики. Як вже неодноразово зазначалося, війна загострила давні проблеми кадрів у державній виконавчій службі. Низькі зарплати державних виконавців, що традиційно призводили до браку мотивації та

корупційних ризиків, на воєнний час стали ще критичнішими – адже рівень життя знизився, а ризики роботи зросли. За словами фахівців, бюрократизована ДВС з низькими окладами і надалі демонструє майже нульову мотивацію працювати результативно. При цьому навантаження на тих виконавців, що залишилися, зросло: за офіційними даними, за 5 років чисельність працівників ДВС скоротилася майже на 25%, понад тисячу виконавців втрачено. Якщо у 2018 році на одного державного виконавця припадало близько 744 виконавчих проваджень на рік, то у 2022 – вже понад 1000 (адже кількість справ лише ненабагато зменшилася, а людей стало менше). В таких умовах якість роботи неминуче страждає: прострочуються процесуальні дії, впадає контроль за боржниками. Додатково, частина виконавців була мобілізована або перейшла на іншу роботу – особливо в прифронтових областях, де небезпека висока. На противагу, приватні виконавці, хоча й малочисельні, продемонстрували вищу ефективність у 2022 році, що може пояснюватися їх більшою гнучкістю та особистою зацікавленістю в результаті (вони отримують винагороду від успішного стягнення). Проте і приватні виконавці відчували удари війни: деякі з них опинилися на окупованих територіях, кілька офісів було зруйновано, клієнтська база скоротилася. Фінансово вижити приватному виконавцю без стабільного потоку проваджень стало важко. Асоціація приватних виконавців повідомляла про випадки припинення діяльності членів – дехто змушений був зупинити роботу з різних причин. Законодавство дозволило приватному виконавцю призупинити діяльність з підстав, передбачених статтею 42 (хвороба, відпустка тощо), за умови передачі своїх справ іншому виконавцю. Цей механізм застосовувався, коли, приміром, виконавець ішов до лав ЗСУ або евакуювався. У цілому, кадровий потенціал системи виконання зазнав втрат, і після війни постане завдання відновити його – шляхом як повернення спеціалістів, так і навчання нових.

Неоднозначність правового регулювання та необхідність реформ. Воєнний

стан висвітив і певні білі плями та недоліки у законодавстві про виконавче провадження. По-перше, як вже згадувалося, досі не вирішено на нормативному рівні, що робити з провадженнями щодо мобілізованих боржників – це потребує окремого врегулювання, можливо, за аналогією із захистом прав військовослужбовців у судовому процесі (як це зроблено, наприклад, у США, про що далі). По-друге, іпотечні мораторії: Закон №2120-IX від 15.03.2022 запровадив мораторій на звернення стягнення на житло фізичних осіб за споживчими кредитами на час війни та 30 днів після неї. Ця норма хоча й захищає громадян від втрати житла під час війни, але має наслідком дисбаланс інтересів у сфері кредитування. Банківські асоціації вже заявляють, що тривалий мораторій на стягнення іпотеки гальмує кредитування і може стати перешкодою для відновлення економіки після війни. Дослідники вказують на необхідність диференціювати підхід: можливо, варто дозволити звернення стягнення на дорогі об'єкти або другу нерухомість боржників, обмеживши захист лише єдиного житла соціально вразливих осіб [17]. Наразі ця проблема відкрита. По-третє, навіть під час війни проявились старі конфлікти інтересів у системі: приватні виконавці неодноразово звинувачували Мін'юст у бюрократичному перешкоджанні їх роботі та небажанні розвивати змішану систему. Наприклад, рішення про повторне обстеження офісів для доступу до АСВП виглядало зайвим і затягувало повернення приватників до роботи. Це стратегічна проблема: без удосконалення нормативної бази, підвищення мотивації кадрів та розвитку інституту приватних виконавців навіть після війни ефективність виконання може лишитися на незадовільному рівні (навіть довоєнні ~2-3% є дуже низькими за міжнародними стандартами).

Підсумовуючи, можна констатувати: воєнний стан оголив слабкі місця системи примусового виконання. Частина з них обумовлена зовнішніми обставинами (територія, бойові дії), частина – внутрішніми недоліками (недостатня цифрова стійкість, незавершеність реформи, прогалини в законі).

Водночас, українська система проявила певну гнучкість і здатність до адаптації: законодавець та суди оперативно впровадили спеціальні механізми, що дозволило уникнути колапсу виконання, хоч і ціною тимчасового зниження його результативності. Для подолання згаданих проблем у майбутньому знадобляться як законодавчі зміни, так і управлінські рішення (перерозподіл ресурсів, відновлення органів на звільнених територіях, цифрові інновації). В нагоді стане і вивчення зарубіжного досвіду.

Проблеми, з якими стикається Україна у сфері виконання судових рішень під час війни, значною мірою унікальні через безпрецедентність сучасної повномасштабної агресії на європейському континенті. Однак окремі аспекти можна проаналізувати крізь призму історичного та зарубіжного досвіду: як інші правові системи реагували на воєнні та надзвичайні обставини у контексті виконання рішень, які механізми захисту боржників-військовослужбовців або мораторії на стягнення застосовувалися. Цей порівняльний огляд дасть змогу побачити, які напрацювання можна запозичити, а чого – уникнути.

США: Захист військовослужбовців та мораторії на час служби. У Сполучених Штатах ще з часів Першої світової війни діє спеціальне законодавство, покликане захистити осіб, які проходять військову службу, від негативних наслідків цивільних проваджень. Сучасна його версія – Закон про цивільне рел'єф військовослужбовців (Servicemembers' Civil Relief Act, SCRA). Цей акт забезпечує тимчасове зупинення або обмеження судових та адміністративних процедур щодо військовослужбовців протягом періоду їх служби. Зокрема, SCRA обмежує можливість винесення заочного рішення проти військовослужбовця, якщо той не з'явився у суд через службу, та дозволяє суду відкласти розгляд справи до повернення відповідача з війська. Найважливіше в нашому контексті – закон надає суду право зупинити виконання будь-якого рішення або наказу, винесеного проти військовослужбовця, а також скасувати або відстрочити будь-який арешт чи стягнення майна військовослужбовця.

Простіше кажучи, якщо громадянин США на активній військовій службі, кредитор не може примусово стягнути з нього борг або виселити з житла без спеціального дозволу суду. SCRA також встановлює верхню межу відсотків за кредитами для військових (6% річних) і захищає їх від конфіскації майна за невиплату боргу під час служби. Метою цих норм є дати змогу солдату цілковито сконцентруватися на обороні країни, не турбуючись про цивільні проблеми вдома. Цей досвід явно вказує на напрям, у якому може рухатися й Україна: запровадити комплексний режим правового захисту військовослужбовців-боржників (наприклад, автоматичне зупинення виконавчих проваджень щодо них на час служби, заборона звернення стягнення на єдине житло військового тощо). Втім, важливо й не створювати надмірних можливостей для зловживань – SCRA наголошує, що його мета не звільнити від боргів взагалі, а відтермінувати виконання зобов'язань до моменту, коли військовослужбовець зможе ними зайнятися. Американська модель балансує інтереси: кредитор не втрачає свого права, але реалізація його відкладається; водночас військовий не може цілковито ігнорувати борг – після демобілізації виконання поновиться.

Велика Британія: прецеденти світових воєн – дискреційне відстрочення виконання. Британське право не має сучасного досвіду воєнного стану на власній території, однак під час Першої та Другої світових воєн парламент ухвалював тимчасові закони, які можна розглядати як аналог сучасних „воєнних“ мораторіїв. Зокрема, в 1914 році було прийнято Акт про повноваження судів у надзвичайному стані (Courts (Emergency Powers) Act), який діяв і протягом Другої світової з певними змінами. Цей закон давав судам повноваження на відстрочку примусового виконання судових рішень у випадках, коли боржник постраждав фінансово через війну. Як зазначав тодішній канцлер скарбниці Д. Ллойд Джордж, метою закону було не звільнити боржників від сплати, а „запобігти жорстокому використанню юридичних процедур“ в умовах війни. Закон передбачав, що жодне стягнення шляхом виконання (як-от продаж майна

боржника через невиконання боргу, виселення за несплату оренди тощо) не може бути здійснене без окремого дозволу суду. Суддя ж наділявся правом, якщо буде доведено, що боржник нездатний сплатити через обставини, спричинені війною, відкласти виконання рішення на такий час і на таких умовах, які вважатиме справедливими. При цьому перевірялося, чи боржник раніше сумлінно виконував свої зобов'язання, тобто захист надавався лише добросовісним особам, що потрапили в скруту саме через війну. Такий підхід дозволяв, наприклад, запобігти продажу з аукціону будинку людини, яка втратила дохід через війну, поки не мине певний час і економічні умови не стабілізуються. Парламентські дебати того часу підкреслювали необхідність не допустити, щоб недобросовісні кредитори „використали паніку чи горе“ для отримання неправомірного зиску. Також обговорювалося, що закон має мати тимчасовий характер і гнучко коригуватися (його дія продовжувалася Указами Короля в Раді та поправками протягом війни). Досвід Британії продемонстрував, що широке дискреційне повноваження судів – ефективний засіб у надзвичайних ситуаціях: замість тотальних заборон (як сучасні українські мораторії), суди в кожному випадку зважували обставини і виносили індивідуальні рішення щодо відстрочки виконання. Цей підхід більш гнучкий, хоча і покладає велику відповідальність на судову систему. У нинішньому українському контексті елементи подібної моделі могли б виражатися, скажімо, у наданні виконавцю чи суду права розстрочити виконання рішення з урахуванням майнового стану боржника, якщо той доведе, що його стан погіршився внаслідок війни. Наразі ж українське законодавство пішло шляхом категоричних мораторіїв у певних сферах (іпотека, комунальні борги, стягнення з оборонки), що простіше в адмініструванні, але менш індивідуалізовано.

Інші країни Європи: досвід надзвичайних ситуацій і COVID-19. Багато європейських держав не мали справи з воєнним станом останніми десятиріччями, але стикалися з іншими надзвичайними ситуаціями – наприклад, стихійними

лихами чи економічними кризами – в яких застосовувалися мораторії на стягнення боргів. Ці підходи певною мірою аналогічні воєнним. Показовим став період пандемії COVID-19 у 2020–2021 рр., коли по всьому світу вводилися тимчасові заборони на виселення боржників з житла, відстрочки по кредитах тощо. Приміром, в Іспанії уряд у 2020 році запровадив мораторій на виселення наймачів та примусове стягнення іпотечної заборгованості для осіб, що втратили доходи через пандемію. У Хорватії на три місяці вводилась заборона банкам ініціювати примусове стягнення за кредитами під час локдауну. Хоча це інший контекст, логіка схожа: держава в кризовий момент заморожує найбільш чутливі виконавчі дії, щоб громадяни не опинилися на вулиці чи без засобів до існування. Україна, до речі, теж запроваджувала подібні заходи під час COVID-19 (мораторій на виселення з житла за комунальні борги тощо), а нинішній воєнний мораторій на іпотеку по суті є продовженням раніше прийнятого під час пандемії мораторію, розширеним для умов війни.

Щодо воєнних конфліктів, певний досвід можна почерпнути з практики країн колишньої Югославії в 1990-х роках. Під час Балканських війн виконання судових рішень на територіях бойових дій фактично не здійснювалося – відновлення роботи судів і виконавців стало частиною повоєнного відновлення. У Боснії і Герцеговині та Хорватії в постконфліктний період міжнародні місії опікувалися реструктуризацією величезної кількості невиконаних судових рішень. Одним із рішень було створення спеціальних фондів чи програм для виплати компенсацій за старими рішеннями, які неможливо виконати (наприклад, за знищене внаслідок війни майно). Це підказує, що Україні, ймовірно, доведеться вирішувати проблему накопичених під час війни невиконаних проваджень: можливо, приймати окремі закони про врегулювання таких боргів, прощення чи компенсацію їх державою в окремих випадках (скажімо, за рішеннями, де боржниками є зниклі безвісти, знищені підприємства тощо).

Міжнародні стандарти прав людини. В аспекті прав людини варто згадати,

що Європейський суд з прав людини розглядав питання надмірної тривалості невиконання судових рішень. У низці справ проти держав (зокрема, проти України, Росії) ЄСПЛ постановляв, що непомірна затримка з виконанням рішення суду порушує право на справедливий суд (ст.6 Конвенції). Війна, безумовно, є об'єктивною перешкодою, яка може виправдати певну затримку. Проте навіть в умовах надзвичайного стану уряд зобов'язаний вживати всіх можливих заходів для реалізації правового порядку. У рішенні “Бурдов проти Росії” (2002) Суд наголосив: держава не може посилатися на брак коштів чи інших ресурсів, щоб нескінченно не виконувати судові рішення [198]. За аналогією, після перемоги Україна може зіштовхнутися з хвилею скарг до ЄСПЛ від стягувачів, чиї рішення так і лишилися невиконаними. Тому вже зараз бажано фіксувати всі випадки неможливості виконання саме через бойові дії, щоб згодом навести ці обставини як форс-мажор, який держава не могла подолати. Водночас, слід пам'ятати: відповідно до прецедентів ЄСПЛ, надзвичайна ситуація не виправдовує повного невиконання рішення після того, як ця ситуація минула. Це стимулює державу планувати заходи з розв'язання проблеми *post factum*.

Резюмуючи зарубіжний досвід, можна зробити висновок: Україна у своїх нинішніх кроках не випадає з загальної логіки реагування правових систем на надзвичайні обставини. Як і інші країни свого часу, ми впровадили мораторії на виконання, пільги для окремих категорій (населення, військових, стратегічних підприємств). Унікальністю нашої ситуації є поєднання сучасної високотехнологічної економіки з війною високої інтенсивності – тож проблеми електронних систем, кібербезпеки реєстрів, евакуації установ додають новий шар до традиційних правових викликів. Вивчення світового досвіду вказує на доцільність більш системного підходу: можливо, варто розробити комплексний Закон про правовий режим виконавчого провадження у воєнний час, як частину ширшого законодавства про надзвичайний/воєнний стан. Також актуально впровадити механізми індивідуального судового контролю за виконанням під час

війни – щось на кшталт британського підходу, коли суд може коригувати виконання залежно від обставин конкретної справи (наприклад, дозволяти виконання попри мораторій, якщо це не зашкодить обороні, або навпаки продовжувати захисні обмеження для соціально вразливих боржників). Зарубіжний досвід демонструє, що вкрай важливо дотримати баланс: забезпечити реалістичність виконання рішень (бо правосуддя має довершуватися виконанням), але водночас не допустити соціального вибуху чи підриву обороноздатності через занадто суворі стягнення під час війни. Український правопорядок, схоже, рухається цим шляхом, поступово коригуючи власні „воєнні“ норми по мірі розвитку ситуації. Водночас, досвід США чи Британії може стати в нагоді при подальшому вдосконаленні захисту прав військовослужбовців та запровадженні поствоєнних механізмів відновлення справедливості у виконавчому провадженні [199; 200].

Зазначимо підсумовуючи, воєнний стан став серйозним випробуванням для системи примусового виконання рішень в Україні. Проведений аналіз свідчить, що завдяки внесеним у 2022–2023 роках змінам до законодавства вдалося запровадити низку механізмів, які підтримують функціонування виконавчого провадження за надзвичайних умов. Зокрема, розроблено процедури передачі виконавчих проваджень: приватні виконавці отримали право заміщувати один одного між регіонами, їхні незавершені справи можуть бути передані до безпечніших округів або державної виконавчої служби; Міністерство юстиції наділене повноваженнями централізовано перевести справи з непрацюючих органів ДВС; нормативно врегульовано використання Автоматизованої системи для передачі електронних документів. Ці кроки слід оцінити позитивно, оскільки вони забезпечили певну безперервність процесу виконання судових рішень і мінімізували шкоду від територіальних втрат та переміщення виконавців. Судова практика загалом підтримала дух змін, наголосивши на необхідності максимального захисту прав стягувачів навіть під час війни (вимога відкривати

провадження незалежно від локації боржника, обов'язок приймати до виконання документи після перерви строків тощо).

Водночас аналіз показав і проблемні моменти. Законодавчі новації ухвалювалися швидко, що зумовило певну фрагментарність і колізійність норм. Наприклад, досі повністю не вирішено питання територіальної підсудності виконавчих проваджень: формально стягувач мусить пред'являти документ за місцем виконання (прописки боржника чи майна), і хоча війна *де-факто* змусила приймати документи і в інших місцях, в законі немає прямої норми, яка б дозволяла стягувачу самому обрати будь-який орган для пред'явлення. У висновках науковців слушно зазначається, що варто надати стягувачу право вибору органу виконання незалежно від місця боржника – це усунуло б підґрунтя для відмов у відкритті проваджень, коли боржник на окупованій території. Ще одним недоліком є те, що не запроваджено дієвого механізму розшуку активів боржників, які перебувають на окупованих територіях: виконавці обмежені національною юрисдикцією і не можуть проникнути за лінію фронту. Ця проблема наразі не має очевидного вирішення, проте в перспективі, після деокупації, доведеться опрацьовувати питання виконання рішень щодо періоду окупації (можливо, через особливі процедури відновлення втрачених проваджень чи компенсаційний механізм).

Суттєвою прогалиною залишається і відсутність детального регулювання дій у разі знищення матеріалів виконавчого провадження (наприклад, якщо виконавче провадження велося на папері в відділі ДВС, будівлю якого зруйновано бойовими діями). Тут потрібно передбачити процедуру відновлення втраченого провадження – аналогічно до відновлення втраченого судового провадження. Певні положення щодо цього є в Інструкції, але вони потребують актуалізації з урахуванням масштабів потенційних втрат документів.

На основі проведеного дослідження автор формулює наступні пропозиції.

На законодавчому рівні закріпити право стягувача під час дії воєнного стану подавати виконавчий документ до будь-якого органу ДВС або приватного виконавця на вибір, незалежно від місця проживання боржника. Така норма усуне ризик відмови у відкритті провадження з формальних територіальних підстав і підвищить шанси на виконання рішення.

Передбачити в Законі «Про виконавче провадження» спеціальну групу правових норм щодо особливостей примусового виконання в умовах надзвичайних станів (воєнного, надзвичайного тощо). Зараз відповідні норми розкидані по прикінцевих положеннях та різних законах. Є сенс об'єднати їх для зручності правозастосування та чіткості (наприклад, стаття про порядок дій при окупації території виконавчого округу, про переведення справ, про права сторін в особливий період). Як прекомпонента таких законодавчих змін пропонується доповнити ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження» частиною 6 в редакції: *«...6. У разі якщо місце проживання або місце знаходження стягувача чи боржника змінилося внаслідок збройної агресії проти України, воєнного стану або надзвичайної ситуації, виконавче провадження може бути відкрито та здійснено виконавцем за місцем фактичного перебування будь-якої із сторін або за місцем розташування майна боржника. Органи та особи, які здійснюють примусове виконання рішень суду зобов'язані забезпечити оперативну передачу матеріалів провадження відповідно до нової територіальної підсудності (підвідомчості), з урахуванням потреб безпеки, процесуальної доступності та ефективності виконання.»*

Розробити на рівні Міністерства юстиції детальний порядок (алгоритм) централізованої передачі виконавчих проваджень з тимчасово непідконтрольних територій. В умовах, коли окупація може тривати довго, доречно, щоб Мін'юст визначив конкретні базові органи ДВС в тилу, які відповідатимуть за збереження і продовження проваджень з небезпечних регіонів. Це може бути реалізовано через створення, наприклад, централізованого архіву виконавчих проваджень

воєнного часу або спеціалізованого відділу ДВС, що опікуватиметься такими справами.

Запровадити електронний реєстр (реєстр дій у зупинених/переданих провадженнях), доступний сторонам. Зараз сторони мають право отримувати інформацію і копії документів, навіть якщо провадження передано чи зупинено. Було б корисно, аби стягувач через свій електронний кабінет бачив, кому передано його провадження, контактні дані нового виконавця тощо – це підвищить прозорість і довіру до системи.

Головна мета – гарантувати реальне виконання судових рішень навіть в екстремальних умовах, водночас забезпечивши права учасників провадження та законність адміністративних процедур.

3.2 Заходи підвищення ефективності примусового виконання рішень суду під час воєнного стану

Узагальненню результатів наукового дослідження, в контексті поступового вирішення поставлених дослідницьких завдань, має передувати виопрацювання конкретно дієвих заходів подолання виявлених проблем та формулювання пропозицій як науково-практичного результату наукової роботи. Саме тому було поставлено одним із пріоритетних завдань визначення заходів підвищення ефективності примусового виконання рішень суду під час воєнного стану, на висвітленні яких сконцентровано дослідницьку увагу цього розділу дисертації. Запропоновані заходи є логічним продовженням виокремлених проблем, що знайшли своє висвітлення в підрозділі 3.1 дисертації, та висловлених пропозиції попереднього підрозділу.

Оскільки війна спричинила як об'єктивні перешкоди для роботи виконавців, так і потребу оперативних законодавчих змін з метою адаптації виконавчого провадження до надзвичайних умов.

Однією з перших реакцій держави на військову агресію стало убезпечення

державних реєстрів та автоматизованих систем від несанкціонованого втручання. З міркувань кібербезпеки і ризику захоплення даних на початку війни Міністерство юстиції України призупинило роботу Єдиного реєстру боржників та АСВП (автоматизованої системи виконавчого провадження). Це рішення мало на меті захистити чутливу інформацію (персональні дані боржників і стягувачів, відомості про їхнє майно та рахунки) від можливого витоку чи маніпуляцій ворога. Однак побічним наслідком стало практично повне блокування діяльності виконавців, адже без доступу до ключових онлайн-інструментів здійснення виконавчих дій стало неможливим. Зокрема, виконавці втратили можливість оперативно накладати арешти на кошти боржників, перевіряти реєстри майна, вносити відомості про завершення проваджень тощо. Вважається, що на майбутнє слід передбачити аварійні протоколи роботи виконавців у разі недоступності електронних систем (наприклад, можливість тимчасового переходу на паперовий документообіг чи альтернативні захищені канали доступу до реєстрів). Такі заходи забезпечать безперервність виконання рішень навіть за умов кібератак чи інших надзвичайних обставин.

Захист даних учасників виконавчого провадження набув особливого значення у воєнний час [5]. Дані про місце проживання боржників, їх майно, рахунки тощо могли становити інтерес для ворожих сил або стати об'єктом кібератак. Тому Мін'юст приділив увагу посиленню кібербезпеки реєстрів: були оновлені протоколи доступу, впроваджено багаторівневу аутентифікацію для користувачів, проводився моніторинг підозрілої активності. На щастя, станом на початок 2025 року не зафіксовано масштабних компрометацій даних системи виконавчого провадження. Проте інциденти, коли у ході бойових дій втрачалися або пошкоджувалися паперові виконавчі провадження, все ж мали місце. Для мінімізації таких ризиків варто максимально перевести документообіг у цифрову форму – тобто сканувати матеріали проваджень і зберігати їх у захищеному електронному архіві. Якщо навіть фізичний примірник справи буде втрачено,

електронна копія дозволить відновити виконавче провадження (відповідно до процедури, передбаченої ст. 8 Інструкції з організації примусового виконання рішень, втрачене провадження може бути поновлене за заявою сторін із використанням наявних даних).

Воєнний стан значно ускладнив традиційні методи взаємодії виконавців із боржниками та стягувачами [5]. Якщо раніше більшість комунікацій здійснювалася через поштові повідомлення, особистий прийом громадян у відділах ДВС чи офісах приватних виконавців, то в умовах масових переміщень населення, руйнування інфраструктури і небезпеки очних контактів виникла потреба переходу на дистанційні форми спілкування. Законодавство та практика оперативно адаптувалися до нових реалій. Ще до війни в Україні запрацювали онлайн-сервіси, що спрощують отримання інформації: Єдиний реєстр боржників (відкритий доступ для перевірки наявності боргів) та так званий «Кабінет боржника» – електронний сервіс Мін'юсту, де особа-боржник може авторизуватися і переглядати дані свого виконавчого провадження (суми заборгованості, накладені обмеження тощо). Під час війни ці сервіси набули ще більшої ваги, адже не кожен учасник провадження може фізично отримати постанову чи вимогу від виконавця [87]. Хоча на початку війни електронні реєстри були тимчасово відключені, зараз сторони виконавчого провадження не позбавлені можливості отримувати інформацію та копії документів дистанційно – через офіційний веб-сайт Мін'юсту та згадані онлайн-кабінети. Більш того, на період воєнного стану закон зобов'язує Мін'юст публікувати на своєму сайті інформацію про зміни в організації роботи органів ДВС: зокрема, про релокацію відділів виконавчої служби з небезпечних регіонів та визначення інших органів, відповідальних за виконання рішень замість них. Така публічна інформація дозволяє стягувачам оперативно дізнатися, куди слід звертатися з виконавчим документом, якщо за місцем боржника ДВС не працює.

Війна ускладнила доставку кореспонденції – пошта могла не працювати в

зоні бойових дій, багато осіб змінили адресу. У відповідь виконавці почали ширше застосовувати альтернативні методи повідомлення. Законом допускається надсилання сторонам документів на офіційну електронну адресу (за наявності), а сторони, своєю чергою, можуть подавати заяви електронною поштою з накладенням електронного підпису [12; 14; 19]. Практика показала ефективність таких засобів: наприклад, відомий випадок, коли боржник – внутрішньо переміщена особа – надіслав приватному виконавцю заяву про закінчення провадження електронним листом, підписаним КЕП, додавши судове рішення про скасування виконавчого документа; хоча виконавець не відреагував вчасно, сам факт можливості звернутися дистанційно допоміг боржнику зафіксувати свою позицію для подальшого оскарження. Інший приклад: боржник-військовослужбовець телефоном зв'язався з приватним виконавцем, отримав реквізити для сплати боргу і успішно погасив заборгованість, перебуваючи на службі далеко від місця проживання. Ці ситуації підтверджують, що цифрова комунікація (електронна пошта, телефон, відеозв'язок) стала фактичним порятунком для виконання рішень під час війни.

Водночас виникли й проблеми комунікації. Не всі боржники, особливо літні люди або мешканці сільських районів, володіють навичками електронного листування чи доступом до інтернету. Деякі внутрішньо переміщені особи, опинившись у скрутному становищі, могли банально не знати про відкриті проти них виконавчі провадження, якщо переїхали і не отримували пошту. Нерідко траплялися випадки, коли арешт коштів на рахунку був для боржника «сюрпризом», бо постанову про відкриття провадження він не отримав через релокацію. Для вирішення цих питань Міністерство юстиції спільно з місцевими військовими адміністраціями організовувало інформаційні кампанії для ВПО (внутрішньо переміщених осіб) щодо перевірки себе у Реєстрі боржників та порядку зняття арештів.

Також одним із найскладніших питань практики виконавчого провадження у

воєнний період стало забезпечення справедливого балансу між інтересами боржників (багато з яких опинилися у вразливому становищі) та правами стягувачів на задоволення їх законних вимог. Законодавчі зміни, ухвалені після 24.02.2022, в основному були спрямовані на підтримку боржників-громадян в умовах різкого погіршення їх матеріального стану та форс-мажорних обставин. Водночас надмірні поступки боржникам ризикують порушити права стягувачів (в тому числі бізнесу та держави) та підірвати принцип невідворотності виконання судових рішень. Розглянемо ключові аспекти цього балансу.

Мораторії та пільги для боржників. Законом України №2129-IX від 15.03.2022 було доповнено Прикінцеві положення Закону «Про виконавче провадження» пунктом 10², яким тимчасово, на період воєнного стану: запроваджено низку суттєвих обмежень щодо стягнення з фізичних осіб, про які йшлося вище (розділи 1 та 2 дисертації). Зазначені пільги істотно підтримали боржників, проте викликали критику з боку стягувачів. По-перше, повна заборона відрахувань із зарплат призвела до накопичення боргів за аліментами та іншими зобов'язаннями, які потім доведеться стягувати одноразово, що проблематично. По-друге, мораторій на іпотеку фактично зупинив механізми повернення проблемних кредитів, що боляче вдарило по банківському сектору. Розділяємо позиції дослідників, що чинний мораторій є надто всеосяжним і явно надає перевагу боржникам перед стягувачами, що негативно впливає на розвиток кредитування для бізнесу та населення. Наприклад, навіть платоспроможні позичальники могли припинити обслуговування іпотеки, посилаючись на формальну наявність воєнного стану, хоча їхнє майно знаходиться в безпечному регіоні [7; 8]. Це створює дисбаланс і ризики зловживань.

Вразливі категорії боржників. Серед боржників, що потребують особливого захисту, законодавець і практика виділяють внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та військовослужбовців. Для ВПО уряд намагався запровадити додаткові гарантії: так, у лютому 2023 року було внесено законопроект №9065, яким

пропонувалося заборонити накладення арештів та стягнення на кошти, що надходять ВПО як допомога на проживання від держави чи благодійних організацій, на час воєнного стану + 30 днів. У пояснювальній записці підкреслювалося, що багато міжнародних і благодійних організацій надають грошову підтримку постраждалим від війни українцям, але державні та приватні виконавці все одно звертають стягнення на ці кошти, попри те що саме ці категорії населення найбільш незахищені. Тому пропонувалося чітко заборонити арешт спеціальних рахунків для допомоги ВПО. На жаль, станом на 2025 рік цей законопроект так і не був ухвалений (його знято з розгляду восени 2023 р.), але проблема залишається актуальною. Наразі, відповідно до загальних норм, соціальні виплати захищені від примусового стягнення, і рахунки зі спеціальним режимом використання не підлягають арешту. Однак на практиці виконавці та банки не завжди можуть вчасно ідентифікувати, що конкретний рахунок призначений для соцдопомоги переселенцю – автоматична система арешту коштів накладає обтяження на всі рахунки боржника. ВПО змушені потім доводити, що арешт накладено на допомогу, і вимагати його зняття [93]. Таким чином, для забезпечення балансу прав гуманітарні виплати слід більш явно вивести з-під дії виконавчих документів у період війни, закріпивши це у законі.

Боржники-військовослужбовці – ще одна категорія, яка потребує особливого підходу. Закон України «Про виконавче провадження» (ст. 34, ч.1 п.1) ще до війни передбачав, що виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій, якщо боржник проходить строкову військову службу. Однак у сучасних умовах більшість військовослужбовців – це не строковики, а мобілізовані громадяни або контрактники, залучені до бойових дій. Законодавець досі прямо не визначив, як діяти з виконавчими провадженнями щодо таких боржників: чи зупиняти їх на час служби, чи продовжувати виконання, зважаючи на можливість боржника отримувати грошове забезпечення від держави. Наразі виконавець позбавлений чіткої вказівки – зупиняти чи ні провадження, якщо боржник призваний за

мобілізацією. На практиці більшість виконавців намагаються не вчиняти активних дій стосовно військових, особливо тих, хто перебуває на передовій, адже це і морально, і фізично проблематично. Водночас є рішення судів, де стягувач – теж військовослужбовець – вимагає виконання на свою користь (наприклад, стягнення зарплати або інше), і тут затягування виконання порушує його права [87;155]. Отже, виникла колізія інтересів військових-боржників і військових-стягувачів, яка потребує додаткового законодавчого врегулювання. Більш збалансованим бачиться рішення, за яким на час служби боржника не стягувати з нього примусові платежі, окрім обов'язкових (аліменти тощо), але при цьому забезпечувати механізм акумулювання його боргу та поступового погашення після завершення служби. Доречно також встановити чіткий порядок інформування виконавців про статус боржника-військовослужбовця (через військові частини або реєстр призваних осіб), щоб запобігти випадковим порушенням.

Права стягувачів та інтереси держави. Воєнний стан змусив стягувачів погодитися з тимчасовими обмеженнями заради суспільного блага, однак ці обмеження мають залишатися пропорційними. Держава як стягувач (наприклад, при стягненні штрафів, податкових боргів) також пішла на поступки: на певний час було призупинено виконання рішень, боржниками за якими є підприємства оборонно-промислового комплексу – це зроблено для забезпечення безперебійної роботи оборонних підприємств, навіть якщо проти них були судові рішення про стягнення [155; 165]. Звісно, такі заходи відповідають публічному інтересу, але для кредиторів (контрагентів оборонних заводів) означають відтермінування виконання.

Варто зазначити, що Верховний Суд у своїй практиці наголошував: воєнний стан як такий не звільняє від виконання судового рішення. Якщо є практична можливість виконати рішення – воно має бути виконано, незважаючи на формальні обставини. Принцип балансу інтересів сторін виконавчого провадження

нікуди не зникає під час війни і залишається основоположним. Зокрема, ВС роз'яснив, що заборона відкривати провадження на окупованих територіях стосується саме неможливості вчинення дій у тій місцевості, а не місця реєстрації боржника [35]. Тобто якщо боржник зареєстрований у зоні бойових дій, але його майно чи рахунки знаходяться на підконтрольній території, орган ДВС *повинен* відкрити виконавче провадження й вживати заходів примусового виконання на безпечній території. Таке тлумачення суду не дозволяє боржникам уникати відповідальності лише через прописку в небезпечному регіоні. Отже, судова влада підтримує баланс, стимулюючи виконання рішень там, де це можливо, і не допускаючи зловживань воєнними пільгами.

Підсумовуючи, у період війни законодавець схилив шальки терезів більше в бік боржників-громадян, запровадивши безпрецедентні мораторії та послаблення. Це було виправдано гуманітарними міркуваннями. Однак збереження довіри до правосуддя та економічного обороту вимагає поступового відновлення повноцінного виконання рішень. Уже у травні 2023 року деякі воєнні пільги для боржників були частково скасовані (що описано в попередньому розділі дисертації). Ці кроки свідчать, що держава усвідомлює необхідність вирівнювання балансу: захищати вразливих боржників, але й не ставити кредиторів у безнадійне становище [6; 16]. Далі у підрозділі будуть запропоновані додаткові заходи, які б забезпечили справедливую рівновагу інтересів сторін як у воєнний, так і у післявоєнний час.

Роль юридичної відповідальності у забезпеченні виконання рішень (кримінальна та адміністративна). Ефективність правосуддя великою мірою залежить від неминучості виконання судових актів. У тих випадках, коли боржник чи інша зобов'язана особа добровільно не виконує рішення, держава застосовує примус – не лише у вигляді майнового стягнення, але й шляхом притягнення винних до юридичної відповідальності [7; 16]. В українському законодавстві встановлено два основні рівні такої відповідальності:

адміністративна (за правопорушення, пов'язані з невиконанням вимог виконавця) та кримінальна (за злісне невиконання судового рішення).

Адміністративна відповідальність. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) містить спеціальну статтю 188-13, що передбачає відповідальність за невиконання законних вимог державного чи приватного виконавця. Зокрема, йдеться про такі дії (бездіяльність) боржника або посадових осіб, як: ухилення від усунення порушень законодавства про виконавче провадження; несвоєчасне подання або неподання роботодавцем звітів про відрахування із зарплати боржника; ненадання інформації про доходи і майно боржника або надання завідомо недостовірних відомостей; невидача боржником декларації про доходи та майно або внесення до неї неправдивих даних; неповідомлення про зміну місця проживання, місця роботи; неявка за викликом виконавця без поважних причин. Вчинення зазначених правопорушень тягне накладення штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів (тобто від 850 до 1700 грн). Отже, закон дає виконавцю інструмент впливу на боржника (чи інших зобов'язаних осіб) шляхом штрафування за невиконання його приписів [113].

На практиці адміністративна відповідальність застосовується, але її профілактичний ефект є обмеженим через невисокі розміри штрафів. Для недобросовісного боржника штраф у тисячу гривень не становить суттєвого стримувального фактору, особливо якщо йдеться про великі суми боргу [16; 94]. До того ж, стягнення такого штрафу саме по собі є окремим виконавчим провадженням, яке боржник так само може ігнорувати. В умовах воєнного стану притягнення до адмінвідповідальності ще більш ускладнилося: багато боржників фізично перебувають поза досяжністю (на окупованих територіях або за кордоном), вручити їм протокол про адмінправопорушення проблематично. Тим не менш, фіксація випадків невиконання вимог виконавця і накладення штрафів є важливою – хоча б для документування злісної поведінки боржника. У

подальшому, якщо ситуація не виправиться, такі факти можуть стати підставою вже для більш серйозної – кримінальної – відповідальності.

Кримінальна відповідальність. Стаття 382 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за умисне невиконання судового рішення, що набрало законної сили, або перешкоджання його виконанню. Частина 1 цієї статті стосується будь-якої особи, на яку покладено обов'язок виконати рішення (в тому числі громадянина або посадову особу), і передбачає покарання у вигляді штрафу від 500 до 1000 н.м.д.г. (8500–17000 грн) або позбавлення волі до 3 років [89]. Частина 2 встановлює суворішу санкцію (позбавлення волі від 3 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади до 3 років) у випадку, коли рішення не виконує посадова особа, що займає відповідальне становище, або вчиняється невиконання рішення ЄСПЛ чи Конституційного Суду тощо [88]. Таким чином, ст. 382 ККУ покликана забезпечити невідворотність виконання судових актів, особливо рішень, адресованих державним органам чи посадовцям. Запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 382 КК України, є необхідною умовою зміцнення державної влади та ефективного захисту прав і свобод громадян, адже коли судові рішення ігноруються, страждає сам принцип верховенства права.

Однак реальна статистика застосування ст. 382 ККУ свідчить, що ця норма використовується досить рідко. Як правило, кримінальні провадження за невиконання судового рішення порушуються щодо посадових осіб органів влади або керівників підприємств, які відмовляються виконати рішення (наприклад, про поновлення на роботі звільненого працівника, про надання інформації, знесення самочинної забудови тощо) [105]. У сфері ж стягнення боргів (грошових сум) дана стаття майже не працює: боржників-громадян за невиконання боргу не саджають до в'язниці – з ними борються заходами примусового виконання, і кримінальна відповідальність настає хіба що в разі злісного ухилення від сплати аліментів (ст. 164 КК). Таким чином, ст. 382 ККУ є швидше запобіжником проти

саботажу рішень з боку органів влади. В контексті воєнного часу ця проблема постала, зокрема, щодо рішень, зобов'язуючих військові чи адміністративні органи вчинити певні дії: очевидно, під час війни пріоритети державних органів зміщені, і виконання окремих судових рішень могло відкладатися під приводом воєнної необхідності. Тут важливо, щоб правоохоронні органи виважено підходили до притягнення до відповідальності: відрізняли об'єктивну неможливість виконання (наприклад, рішення потребує фінансування, а бюджетні кошти спрямовані на оборону) від умисного ігнорування вердикту суду.

Загалом, роль юридичної відповідальності – і адміністративної, і кримінальної – у виконанні рішень полягає у створенні додаткового стимулу для боржника та інших зобов'язаних осіб не ухилятися від виконання. Безперечно, застосування примусових заходів впливу має бути *ultima ratio* (крайнім заходом), коли інші способи вичерпані. Водночас, наявність таких санкцій в законі і невідворотність їх застосування в разі злісної поведінки є важливим чинником утвердження принципу верховенства права. Особливо в післявоєнний період, коли постане завдання виконання великої кількості рішень (у тому числі щодо відшкодування збитків, стягнення боргів, що накопичилися за час війни), держава має показати, що невиконання рішень не буде нормою життя. Якщо боржник добровільно не виконує рішення і водночас перешкоджає виконавцю, до нього має застосовуватися вся суворість закону – від штрафів до кримінального переслідування, залежно від тяжкості порушення. Лише за такої умови вдасться відновити довіру до судової влади та забезпечити ефективність правосуддя.

Таким чином, вналіз воєнного стану виявив низку прогалин та недоліків законодавчого регулювання примусового виконання рішень. Видається доцільним внести зміни одразу до кількох нормативних актів: профільного Закону України «Про виконавче провадження», Кримінального кодексу (ст. 382), Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також до

процесуального законодавства (насамперед Кодексу адміністративного судочинства України – КАСУ) в частині оскарження дій виконавців. Нижче сформульовано науково обґрунтовані пропозиції, які охоплюють як особливий період воєнного стану, так і завдання поствоєнного відновлення правової системи.

Зміни до Закону України «Про виконавче провадження»

1. **Чітке врегулювання питань виконавчих проваджень щодо військовослужбовців.** Необхідно доповнити ст. 34 Закону нормою про зупинення виконавчого провадження не лише у разі строкової служби боржника, але й у разі проходження боржником військової служби за призовом під час мобілізації або за контрактом у особливий період. Це забезпечить однаковий підхід до всіх, хто захищає Батьківщину. Одночасно варто передбачити механізм повідомлення виконавців про такий статус боржника (через Єдиний реєстр призовників або інші офіційні дані). Після завершення служби виконавче провадження має поновлюватися, а боржнику може надаватися невеликий пільговий період для добровільного виконання, перш ніж відновляться примусові дії.

2. **Диференціація мораторію на іпотечне майно.** Як зазначалося, чинний мораторій на стягнення житла за споживчими кредитами під час війни є занадто категоричним і вже призводить до дисбалансу. Пропонується внести зміни до відповідного пункту Прикінцевих положень Закону «Про іпотеку», аби *обмежити сферу застосування мораторію*: наприклад, поширювати його лише на єдине житло боржника або лише на житло, яке дійсно постраждало від бойових дій чи знаходиться на окупованій території. Натомість стягнення іпотеки у відносно благополучних регіонах могло б бути дозволено навіть до закінчення воєнного стану, за умови оцінки судом конкретних обставин (можливості боржника платити, наявності в нього іншого житла тощо). Такий диференційований підхід відновить справедливість щодо сумлінних кредиторів і

знизить ризики для фінансової системи, не позбавляючи при цьому найуразливіших боржників захисту.

3. **Забезпечення прав стягувачів у випадку «воєнної» неможливості виконання в певному регіоні.** Як показала практика, заборона відкриття виконавчих проваджень на окупованих чи прифронтових територіях призводила до відмов виконавців приймати документи, навіть коли у боржника було майно на підконтрольній території. Щоб вирішити це, пропонується прямо передбачити в Законі норму, що *стягувач має право подати виконавчий документ на виконання до органу ДВС або приватного виконавця в будь-якому регіоні за своїм вибором, якщо за місцем виконання рішення запроваджено воєнний стан і тамтешній орган фактично не здійснює виконавчих дій*. Іншими словами, дати стягувачу можливість «перенести» виконання в безпечний регіон. Це зменшить випадки відмов у відкритті проваджень, коли боржник чи його майно зареєстровані на небезпечній території. Аналогічно, доцільно зобов'язати ДВС самостійно, за наказом Мін'юсту, передавати виконавчі документи з одного підрозділу в інший у разі евакуації чи простою першого. Закон вже частково врегулював це для приватних виконавців (можливість передачі справ іншим виконавцям, заміщення), але слід деталізувати і для державної виконавчої служби.

4. **Розвиток електронного виконавчого провадження.** Уроки війни підтвердили цінність цифрових інструментів. Необхідно законодавчо закріпити та розширити можливості **«Електронного кабінету виконавчого провадження»** для всіх учасників. Зокрема, надати стягувачам офіційне право подавати заяви про відкриття провадження, додаткові клопотання, отримувати постанови виконавця через електронний кабінет (з кваліфікованим електронним підписом виконавця). Боржникам – право через кабінет подавати заяви (про відстрочку, про зняття арешту з рахунку, якщо на нього надходять соціальні виплати, тощо) з автоматичною реєстрацією таких звернень у АСВП. На час

воєнного стану така електронна взаємодія особливо актуальна, а в мирний час вона підвищить ефективність і прозорість процесу. Закон до цього вже рухається – зокрема, Законом №2455-IX від 27.07.2022 спрощено процедуру заміщення приватного виконавця та передання матеріалів в електронній формі, але потрібен і більш широкий крок: запровадження повноцінного електронного виконавчого провадження як альтернативи «паперовому».

5. Посилення захисту окремих видів доходів боржника. На законодавчому рівні варто прямо перелічити види грошових надходжень, на які не може бути звернено стягнення, *навіть після скасування воєнного стану*. Йдеться, зокрема, про цільову благодійну допомогу, страхові виплати у зв'язку з пораненням чи втратою працездатності військовослужбовців, компенсації за зруйноване житло тощо. Ці кошти мають цільове призначення – підтримати постраждалих – тому їх слід прирівняти до категорії соціальних виплат, що захищені від арешту. Як згадувалося, була ініціатива не арештовувати допомогу ВПО; навіть якщо її не ухвалили окремим законом, доцільно включити таку норму у зміни до Закону «Про виконавче провадження». Це стане гарантією для найбільш уразливих боржників, що мінімальні засоби для існування у них не відберуть за борги.

6. Впровадження гнучких процедур реструктуризації боргів, накопичених за час війни. Закон «Про виконавче провадження» міг би отримати новий розділ, присвячений особливостям виконання рішень у перехідний післявоєнний період. У ньому – передбачити механізм реструктуризації боргу за згодою сторін або за рішенням суду (за поданням виконавця). Наприклад, якщо у боржника-громадянина під час воєнного стану утворився значний борг (через мораторії, відстрочки тощо), суд за заявою боржника вправі затвердити план виплат частинами протягом певного періоду, замість разового стягнення всієї суми. Виконавець у такому випадку призупиняє заходи примусового стягнення за умови дотримання боржником графіка виплат.

Цей квазібанкрутний підхід (але стосовно фізичних осіб, для яких класичної процедури банкрутства майже не застосовують) дозволить більш м'яко й реалістично повернути боржників до виконання зобов'язань, не руйнуючи їхнє економічне становище. Особливо це стосується боргів за комунальні послуги, кредити тощо, які накопичилися в зоні бойових дій.

7. Завершення «заморожених» виконавчих проваджень та доступ до правосуддя для стягувачів з окупованих територій. Після деокупації територій постане питання масового поновлення виконавчих документів, строк пред'явлення яких сплив під час війни. На законодавчому рівні варто гарантувати автоматичне поновлення всіх строків і можливість стягувачам повторно звернутися до виконання без жодних судових процедур поновлення строку (фактично це вже зроблено в 2022 р., і Верховний Суд підтвердив, що виконавець має прийняти документ без рішення суду про поновлення строку). Також необхідно визначити порядок дій щодо виконавчих проваджень, матеріали яких залишилися на окупованих територіях і були втрачені. Інструкція з організації примусового виконання рішень частково врегульовує відновлення втрачених проваджень через суд, але можна передбачити спрощений адміністративний порядок: стягувач подає заяву до Мін'юсту, додає копію виконавчого документа – і далі новопризначений орган ДВС починає виконання знову. Це убезпечить права громадян, які постраждали від окупації, і не перевантажить суди зайвими заявами.

Зміни до Кримінального кодексу України (ст. 382)

1. Розширення диспозиції ст. 382 ККУ для охоплення випадків ухилення від виконання рішень майнового характеру. Як зазначено вище, ст. 382 майже не застосовується до боржників за грошовими зобов'язаннями. Щоб створити додатковий запобіжник від злісного ухилення, доцільно уточнити, що *умисне невиконання судового рішення про стягнення коштів, вчинене боржником – фізичною особою, який має реальну можливість виконати таке рішення, але*

приховує майно чи доходи, також підпадає під ознаки цього злочину. Наприклад, можна доповнити примітку до ст. 382, яка б визначала “злісне ухилення” для цілей цієї статті – як поведінку боржника, що протягом визначеного строку після відкриття виконавчого провадження не виконав рішення, маючи для цього достатні кошти або майно. Це, звісно, дискусійна пропозиція, адже складно довести умисел і наявність коштів. Проте впровадження такої норми хоча б дасть можливість порушувати кримінальні справи проти найбільш зухвалих неплатників (наприклад, тих, хто переводить активи на родичів, щоб не платити за рішенням). У післявоєнний час, коли потрібно буде стягувати значні кошти (наприклад, за рішеннями про відшкодування збитків), така норма стане в пригоді.

2. **Диференціація відповідальності залежно від суб’єкта та мотивів невиконання.** Війна показала, що інколи посадові особи невиконують рішення не через злочинний умисел, а через об’єктивні обставини (наприклад, відсутність фінансування або фізичну неможливість). Тому варто розглянути можливість внесення змін до ч. 2 ст. 382 ККУ, додавши застереження, що **не є кримінальним правопорушенням** дія (бездіяльність) посадової особи, яка об’єктивно не могла виконати рішення у зв’язку з правовим режимом воєнного чи надзвичайного стану, якщо така особа вжила всіх залежних від неї заходів для виконання після усунення перешкод. Фактично це введення спеціального випадку крайньої необхідності для воєнного часу. Така норма убезпечить добросовісних посадовців від необґрунтованого переслідування, водночас не звільняючи їх автоматично від обов’язку виконати рішення згодом.

3. **Посилення санкцій за невиконання рішень, що стосуються соціально вразливих сфер.** Слід розглянути можливість кваліфікуючої ознаки (нової частини статті), яка б передбачала більш суворе покарання, якщо невиконання судового рішення спричинило тяжкі наслідки для потерпілого (стягувача). Наприклад, якщо через невиконання рішення особа залишилася без

житла або без коштів для існування, і це доведено, винний боржник може нести підвищену відповідальність. Такі ситуації можуть виникати як під час війни (наприклад, батько навмисно не платить аліменти, залишивши дітей без засобів), так і після неї.

4. **Альтернатива кримінальному переслідуванню – “contempt of court”.** Хоч це радше процесуальна міра, але варто згадати: у ряді країн діє інститут судової зневаги (contempt of court), коли суд може сам карати за невиконання своїх наказів (штрафом чи арештом до 15 діб). В Україні можна було б увести подібний механізм у межах виконання окремих судових рішень (особливо немайнових). Це б розвантажило ст. 382 ККУ, залишивши кримінал тільки для найсерйозніших випадків, а дрібні порушення каралися б негайно в порядку, встановленому процесуальним кодексом. Така реформа виходить за рамки власне змін до тексту ст. 382, але згадується як напрямок удосконалення.

Зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення

1. **Підвищення штрафів за правопорушення, передбачені ст. 188-13 КУпАП.** Як було зазначено, нинішній штраф у 50–100 н.м.д.г. є малоефективним стимулом. Пропонується збільшити його розмір, наприклад, до **100–300 неоподатковуваних мінімумів** (1700–5100 грн) для громадян і до 300–500 н.м. (5100–8500 грн) для посадових осіб. Диференціація за суб’єктом виправдана, оскільки, скажімо, роботодавець, який не подає відомості про доходи працівника-боржника, вчиняє більш суспільно небезпечне порушення, ніж пересічний боржник, який забув повідомити про зміну адреси. Підвищення штрафів вимагатиме також забезпечення неминучості їх стягнення (можливо, варто дозволити виконавцям стягувати ці штрафи шляхом автоматичного списання з рахунків порушника, минаючи стадію окремого судового розгляду, адже йдеться про невідкладні заходи у самому виконавчому провадженні).

2. **Запровадження адміністративної відповідальності банків та інших фінансових установ за неналежне виконання приписів виконавців.**

Під час війни були випадки, коли банки, отримавши постанову про арешт коштів, блокували не лише рахунки боржника, а й рахунки інших осіб або рахунки зі спеціальним режимом (соцвиплати), хоча зобов'язані цього не робити. Доцільно додати до КУпАП нову статтю, яка б передбачала штраф на посадових осіб банку за порушення порядку виконання документів виконавця (наприклад, неправомірне блокування рахунків, затримка переказу стягнутих сум на депозитний рахунок ДВС тощо). Розмір штрафу може бути значним (до 1000 н.м.д.г., тобто 17 тис. грн), аби спонукати фінансові установи уважно виконувати вимоги закону про виконавче провадження.

3. Спрощення процедури притягнення до адмінвідповідальності у виконавчому провадженні. Нині протокол про адмінправопорушення за ст. 188-13 складає сам виконавець, але розглядає справу суд. Можливо, варто надати право розгляду таких справ безпосередньо судам *за місцем знаходження органу ДВС/приватного виконавця* або навіть самим виконавцям (як це зроблено щодо адмінштрафів, накладених інспекторами патрульної поліції, наприклад). Скорочення проміжків між виявленням порушення і накладенням штрафу підвищить дієвість покарання. Водночас, це питання тонкого балансу, бо виконавець не має бути «карателем» і судовий контроль часто виправданий. Можливо, достатньо буде запровадити розгляд таких справ судом у скорочений строк (скажімо, 24 години з моменту надходження протоколу) в умовах воєнного стану, щоб оперативно реагувати на саботаж виконавчих дій.

4. Врахування воєнного стану при притягненні до адмінвідповідальності. Запропоновано доповнити КУпАП нормою (у Прикінцевих положеннях), яка б надала можливість звільнення від адмінвідповідальності *за малозначністю* у випадках, коли порушення вимог виконавця було зумовлене воєнними діями. Наприклад, якщо боржник не з'явився за викликом виконавця з поважної причини, пов'язаної з війною (евакуація, служба в ЗСУ), це слід розцінювати як виняткову обставину. Така

зміна забезпечить більш людський підхід і водночас сфокусується на покаранні дійсно злісних порушників.

Зміни до Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ)

Оскільки рішення, дії чи бездіяльність державних виконавців (а фактично і приватних, прирівняних до них) можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства, важливо вдосконалити процесуальні норми, щоб оскарження не перетворювалося на спосіб затягування виконання, особливо в умовах війни.

1. **Прискорення розгляду скарг на дії виконавців.** Пропонується внести зміни до ст. 287 КАСУ та запровадити *скорочені строки* розгляду адміністративних справ за скаргами на рішення/дії виконавців. Наразі законом визначено 10-денний строк на апеляцію у таких справах, але немає чітких строків для розгляду по суті в суді першої інстанції. Доцільно встановити, що такі скарги розглядаються судом першої інстанції невідкладно, але не пізніше 30 днів з дня надходження (за аналогією з виборчими спорами). Під час воєнного стану – не пізніше 15 днів. Це гарантуватиме оперативність правового реагування та унеможливить ситуацію, коли виконання рішення зупинене на багато місяців через тривалий судовий розгляд скарги боржника.

2. **Обмеження щодо зловживання процесуальними правами під час оскарження.** Слід доповнити КАСУ нормою, яка б дозволяла суду залишати скаргу на виконавця без задоволення, якщо буде встановлено, що скажчик (боржник) *зловживає процесуальними правами*, подаючи багатократні скарги з тих самих підстав. Аналогічно, якщо очевидно, що скарга подана виключно з метою затягнути виконання (наприклад, одразу після відкриття провадження подається формальна скарга на постанову про відкрите провадження без будь-яких нових обставин), суд може постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження за такою скаргою. В умовах повоєнного напруження, коли буде

багато боржників, спокуса зловживати судовим оскарженням висока – отже, необхідні запобіжники проти цього.

3. Визначення підсудності спорів щодо рішень виконавців у разі зміни територіальної юрисдикції. Через воєнні події часто виконавець переміщується або його функції передані іншому органу. КАСУ варто доповнити правилом, що *оскарження дій/бездіяльності виконавця здійснюється за місцезнаходженням органу чи особи, яка фактично здійснює виконавче провадження*. Якщо провадження передано з одного органу ДВС до іншого, скаргу слід подавати за новим місцем. Ця зміна усуне плутанину з підсудністю та забезпечить розгляд справи судом, найбільш наближеним до актуального виконавця.

4. Інтеграція з електронним провадженням. Пропонується закріпити право сторін подати до суду скаргу на виконавця в електронній формі через той самий «Електронний кабінет виконавчого провадження», якщо його створення буде завершено. Технічно це можна реалізувати шляхом підключення системи «Е-суд». Також судові рішення за результатом розгляду таких скарг доцільно надсилати виконавцю електронно для негайного виконання (наприклад, скасування постанови виконавця тощо).

5. Зміни щодо оскарження дій приватних виконавців. Формально дії приватного виконавця оскаржуються за тими самими правилами, що й дії державного (до адміністративного суду). Проте інколи виникали дискусії щодо юрисдикції (дехто вважав, що це приватно-правовий спір). Верховний Суд остаточно вирішив, що скарги на приватних виконавців також розглядаються адміністративними судами, незважаючи на особливості їх статусу. Для зняття всіх питань КАСУ варто прямо передбачити в ст. 287, що порядок оскарження поширюється і на рішення, дії, бездіяльність приватних виконавців. Це додасть визначеності для учасників процесу.

Запропоновані зміни спрямовані на підвищення ефективності примусового

виконання судових рішень, водночас враховуючи унікальні виклики воєнного та післявоєнного періоду. Вони покликані забезпечити більш гнучку і стійку систему виконавчого провадження, де права і боржника, і стягувача будуть захищені, а ухилення від виконання – мінімізоване. В умовах відбудови країни після війни це матиме важливе значення для зміцнення верховенства права та довіри громадян до судової влади.

Висновки до третього розділу

Вивчення проблематики практичної реалізації примусового виконання судових рішень у контексті дії правового режиму воєнного стану дозволило виявити суттєві трансформації як в інституційному, так і у функціональному вимірах діяльності органів виконавчої служби.

1. Встановлено, що війна спричинила зниження загальної ефективності виконання судових рішень, зокрема на тимчасово окупованих територіях, де неможливо реалізувати виконавчі провадження через втрату юрисдикції. При цьому вплив мають і такі чинники, як руйнування інфраструктури, мобілізація виконавців, обмеження доступу до інформаційних систем та переміщення учасників проваджень.
2. Обґрунтовано, що недостатня правова адаптація інституту виконавчого провадження до умов воєнного стану призводить до системних правозастосовних колізій. На прикладі аналізу статистичних даних Мін'юсту та ДВСУ було виявлено суттєве зменшення показників фактичного виконання судових рішень у 2022–2024 роках порівняно з довоєнним періодом.
3. Аргументовано, що забезпечення балансу між захистом прав боржника (особливо вразливих категорій – ВПО, військовослужбовців, осіб, які втратили майно) та гарантією ефективного виконання судового рішення є

головним викликом правозастосовної діяльності під час війни. Існуючі законодавчі конструкції у низці випадків не відповідають реаліям і потребують перегляду в частині забезпечення адаптивного регулювання.

4. Підтверджено важливість юридичної відповідальності як елементу забезпечення дієвості правосуддя. Внесення змін до КК України, КУпАП та КАС України щодо уточнення механізмів відповідальності за умисне невиконання судового рішення або протиправну бездіяльність виконавців має стати однією з центральних ланок законодавчої реформи у цій сфері.
5. У роботі запропоновано низку конкретних змін до Закону України «Про виконавче провадження», зокрема: запровадження інституту відновного виконавчого провадження після завершення воєнного стану; врегулювання механізмів компенсації для стягувачів; цифрове дублювання виконавчих документів; удосконалення дистанційної комунікації; уніфікація строків пред'явлення виконавчих документів у надзвичайних умовах.
6. Висвітлено необхідність концептуального оновлення підходів до формування політики у сфері виконання рішень: примусове виконання в умовах війни не може розглядатися лише як елемент юрисдикційної діяльності, а має включати гуманітарний і відбудовчий компонент, з відповідною адаптацією правової системи.

Таким чином, дослідження підтверджує, що ефективне примусове виконання судових рішень у період дії воєнного стану потребує системного перегляду як нормативної бази, так і організаційно-функціонального механізму реалізації виконавчого провадження. Розроблені у дисертації пропозиції спрямовані на зміцнення верховенства права, забезпечення доступу до правосуддя та формування адаптивної моделі реалізації судових рішень в умовах сучасних загроз.

За результатами дослідження, отриманими у цьому розділі, наявні такі публікації автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сіренко С. В. Передача виконавчих документів та виконавчих проваджень в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2024. №4. С. 572-579. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/81.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.79>

2. Сіренко С. В. Актуальні проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, що стосуються примусового виконання рішень суду. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 797-803. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/119.pdf DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.117>

3. Сіренко С. В. Виконавче провадження на користь дитини. *Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.). Дніпро, 2023. 349 с., С.185-188. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytny_v_cifrovomu_sviti.pdf

4. Сіренко С. В. Реалізація учасниками виконавчого провадження своїх повноважень в умовах воєнного стану. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 11-12 листопада 2024 року). м. Дніпро, 2024. с.291 С. 282-284. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є узагальнення і нове розв'язання наукової проблеми особливостей регулювання примусового виконання рішень суду під час воєнного стану, що полягає у розвитку теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій для формування цілісної концепції належного формування правового забезпечення виконавчих дій на основі комплексного аналізу нормативної бази, сформованої під впливом умов воєнного стану та викликів, які постали в сфері реалізації судових рішень. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Аналіз історико-правової еволюції системи виконавчого провадження в Україні свідчить про її поступову трансформацію від фрагментарної моделі пострадянського зразка до структурно стабільного та функціонально адаптованого до європейських стандартів механізму реалізації судових рішень. Починаючи з 1991 року — моменту здобуття незалежності — законодавство України у сфері примусового виконання судових рішень перебувало у стані нормативної невизначеності, організаційної розпорошеності та функціональної неефективності. Виконавче провадження розглядалося як технічний, підлеглий елемент процесуальної системи, а органи виконання — як допоміжна ланка судової влади. Суттєві інституційні зміни почали відбуватися з початку 2000-х років, однак ключовим етапом реформування стало укладення та імплементація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що спрямувало вектор розвитку на гармонізацію із правовим *acquis* ЄС. У цьому контексті важливого значення набули: (1) реформа системи державної виконавчої служби, яка передбачала оптимізацію функціональних повноважень, посилення процесуального статусу державного виконавця та впровадження механізмів службового контролю; (2) становлення інституту приватного виконавця, який

уособлює перехід від державоцентричного до публічно-приватного підходу в забезпеченні правосуддя; (3) діджиталізація виконавчого провадження, що реалізується через Автоматизовану систему виконавчого провадження, впровадження електронного документообігу, дистанційних процедур звернення та контролю. Таким чином, на сьогодні система примусового виконання рішень в Україні перебуває на етапі структурного становлення, в основі якого — поєднання імперативних механізмів правового примусу з сучасними цифровими та інституційними інструментами, зорієнтованими на ефективність, транспарентність і відповідність європейським стандартам належного виконання судових рішень. У цьому контексті історико-правова еволюція не лише відображає зміну правових моделей, а й демонструє зростання ролі виконавчого провадження як ключової складової правової держави.

2. Нормативно-правова база функціонування органів примусового виконання судових рішень в умовах воєнного стану є неповною, фрагментарною та потребує системного оновлення з урахуванням викликів надзвичайного правового режиму та цілей забезпечення правової стабільності. Аналіз чинного законодавства, зокрема Закону України «Про виконавче провадження», спеціальних актів, прийнятих під час дії воєнного стану (Закони №2129-IX, №2455-IX, №3048-IX), а також відповідної підзаконної нормативної бази, засвідчує, що частина положень має декларативний характер і не відповідає потребам оперативного та ефективного примусового виконання в умовах обмеженого функціонування судової системи, мобілізаційного ресурсу та переміщення значної частини населення. Крім того, система правових гарантій учасників виконавчого провадження (стягувачів, боржників, третіх осіб), хоча й формально зберігає базові процесуальні запобіжники, фактично не враховує особливості воєнного стану: обмеження доступу до суду, необхідність термінового реагування, ускладнення доступу до місця виконання рішень тощо. Це породжує ситуації правової невизначеності, зростання кількості скарг на дії виконавців, а також

зловживання правами як з боку боржників, так і іноді з боку представників виконавчої служби. Таким чином, діяльність органів державного та приватного виконання судових рішень потребує нормативного переформатування через імплементацію чітких процедурних норм щодо обов'язкового дистанційного доступу до виконавчого процесу, спеціального регулювання юрисдикційних конфліктів у випадку переміщення осіб, цифрової ідентифікації учасників провадження, а також уніфікації процесуальних строків в умовах обмеженої судової доступності. Без такого оновлення система залишатиметься вразливою до правової ентропії та практичного саботажу виконання рішень суду під час воєнних криз і в період післявоєнної реконструкції правового простору.

3. Установлено, що принципи діяльності органів примусового виконання рішень суду в умовах воєнного стану зазнають модифікації відповідно до викликів надзвичайного правового режиму. Поряд із загальновизнаними принципами законності, об'єктивності, пропорційності та процесуальної рівності, у нормативній і доктринальній площині дедалі більше актуалізуються спеціальні імперативи, зумовлені публічними інтересами держави. Насамперед, це принцип забезпечення національної безпеки, стабільності обороноздатності та невідкладності реагування у сфері правосуддя. Такі принципи мають не декларативний характер, а конкретну практичну площину застосування. Зокрема, вони проявляються через пріоритетність виконання рішень суду, що стосуються оборонної промисловості, забезпечення Збройних Сил України, охорони критичної інфраструктури, захисту майнових прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили житло внаслідок бойових дій. Уперше в межах наукового аналізу обґрунтовано доцільність концептуалізації "адаптивного принципу пропорційного втручання держави у майнову сферу боржника" в умовах обмеженого ресурсу правової системи, що передбачає гнучке співвідношення між обсягом державного примусу й реальними обставинами виконання, у тому числі з урахуванням гуманітарного статусу боржника

(військовий, ВПО, учасник бойових дій тощо). Також підтверджено, що в умовах воєнного стану принципи виконавчого провадження повинні розглядатися не лише як правові категорії, а як інструменти балансування між приватними і публічними інтересами, між необхідністю реалізації рішень суду і засадами правової гуманності. Це потребує перегляду нормативної класифікації принципів виконавчого провадження та запровадження спеціальних норм прямої дії, що гарантують ефективність та легітимність примусового виконання в кризових умовах.

4. Виявлено, що в умовах дії воєнного стану актуалізується проблема ефективного доступу до процедур виконавчого провадження, особливо для вразливих категорій осіб, таких як внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці, особи, що проживають у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Наявні процедурні механізми доступу до виконавчого процесу не враховують специфіку мобільності та правової уразливості зазначених осіб, що призводить до неоднакового застосування права, затягування процедур або фактичного унеможливлення виконання рішень суду. Запропоновано механізм нормативного врегулювання так званого “адаптивного доступу” до виконавчого провадження, який передбачає:

- розширення можливостей віддаленого подання документів через АСВП (Автоматизовану систему виконавчого провадження), включаючи скановані заяви, відеоідентифікацію особи, цифрові підписи;
- запровадження тимчасового автоматичного продовження строків виконавчого провадження для осіб, які документально підтвердили перебування в районах бойових дій або в евакуації;
- уточнення юрисдикції виконавців у разі переміщення майна, сторін або виконавчих документів – з метою уникнення дублювання або саботажу виконавчих дій;
- уточнення процесуального статусу об’єктів, вилучених із цивільного обігу

тимчасово, включаючи майно, що було мобілізовано для потреб оборони.

Ці підходи відповідають міжнародним стандартам захисту прав людини в умовах надзвичайного стану, зокрема *acquis* ЄС щодо забезпечення доступу до правосуддя та ефективного виконання судових рішень (зокрема, §1 ст. 6 ЄКПЛ, принципи правового захисту, передбачені Рекомендацією Rec(2003)17 Комітету Міністрів Ради Європи щодо виконавчого провадження). Таким чином, правова конструкція доступу до виконавчого провадження повинна бути модифікована з урахуванням викликів воєнного часу та стати елементом національної правової політики у сфері реалізації судових рішень.

5. Проаналізовано, що наявна система юридичної відповідальності за невиконання судового рішення в умовах воєнного стану не забезпечує належного превентивного та карального ефекту, особливо у випадках умисного ігнорування виконавчих документів з боку боржників або саботажу з боку недобросовісних виконавців. Стаття 382 Кримінального кодексу України та стаття 188-13 КУпАП залишаються формально чинними, однак їх застосування на практиці ускладнене інституційною нестабільністю, проблемами доступу до слідчих органів, а також тривалістю та складністю процедури притягнення до відповідальності. На підставі аналізу практики, позицій Верховного Суду, а також досліджень науковців (зокрема О. Михайлюка, В. Нор, В. Ляха) запропоновано:

- внести зміни до статті 382 КК України, зокрема передбачити окрему кваліфікуючу ознаку – вчинення правопорушення в умовах воєнного стану або щодо рішень, які мають публічно значимий характер (наприклад, зобов'язання органів державної влади або службових осіб виконати судові рішення щодо соціальних гарантій);

- посилити адміністративну відповідальність за невиконання приписів виконавців, передбачивши в статті 188-13 КУпАП підвищені санкції або обов'язкові суспільно корисні роботи щодо фізичних осіб-порушників під час дії воєнного стану;

- уточнити положення Закону України «Про виконавче провадження» шляхом доповнення його спеціальною статтею щодо відповідальності за бездіяльність виконавця в умовах воєнного стану, з обов'язком фіксації об'єктивних причин такої бездіяльності в межах виконавчого провадження;

- запровадити адміністративну відповідальність юридичних осіб за злісне ухилення від виконання судового рішення, якщо йдеться про виплати на користь працівників, ВПО або постраждалих від війни (через доповнення КУпАП або окремий спеціальний закон).

Таким чином, реалізація державного примусу має спиратися не лише на інструменти організаційного забезпечення виконавчого провадження, але й на ефективну систему юридичної відповідальності, яка дієво захищає авторитет суду, права стягувачів і підтримує публічний порядок навіть у надзвичайних умовах.

6. В умовах дії воєнного стану особливої актуальності набуває проблема забезпечення доступу до системи виконавчого провадження для вразливих категорій осіб, зокрема внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб з інвалідністю, та мешканців тимчасово окупованих територій. Встановлено, що наявна інфраструктура правосуддя та органів примусового виконання не повною мірою адаптована до викликів, пов'язаних із масштабними переміщеннями населення, частковою дезінтеграцією реєстрів, неможливістю фізичного доступу до державних установ.

На підставі аналізу положень Закону України «Про виконавче провадження», судової практики та досліджень українських правознавців (зокрема В. Дьордя, С. Главацької, А. Телявського) обґрунтовано доцільність впровадження механізму віддаленого доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) для стягувачів та їхніх представників. Це має супроводжуватись:

- створенням захищених каналів електронної ідентифікації через Дія.Підпис;

- імплементацією сервісної моделі подання заяв та скарг онлайн із фіксацією часу та авторства звернення;
- уніфікацією цифрових шаблонів виконавчих документів, доступних для завантаження в інтерактивному режимі.

Також обґрунтовано необхідність чіткого нормативного розмежування юрисдикції державних і приватних виконавців в умовах переміщення осіб і органів, із урахуванням місця реєстрації провадження, резидентності учасників правовідносин та можливостей оперативного реагування на виклики безпеки.

Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню гарантій реалізації рішень суду як акту правосуддя навіть за умов обмеженого функціонування традиційних правових механізмів, і відповідатиме європейським стандартам доступу до правосуддя під час кризових ситуацій.

7. Розмежування видів юридичної відповідальності за невиконання судових рішень у період воєнного стану є ключовим інструментом забезпечення авторитету правосуддя та функціонування механізму державного примусу. Аналіз норм статті 382 Кримінального кодексу України, статті 188-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також норм Закону України «Про виконавче провадження» дозволяє встановити, що чинне законодавство потребує вдосконалення в частині конкретизації умов застосування відповідальності до різних суб'єктів (боржників, стягувачів, виконавців), з урахуванням правового режиму воєнного стану. Особливої уваги потребує практика ухилення від виконання рішень державними органами, органами місцевого самоврядування, посадовими особами, що набуває системного характеру в умовах військової нестабільності. Водночас аналіз судової практики свідчить про нерівномірне застосування норм про кримінальну відповідальність, що створює передумови для правової невизначеності та підриву засад юридичної обов'язковості судового рішення. У дисертації запропоновано розглядати реалізацію юридичної відповідальності за невиконання судових рішень не лише

як форму санкції, а й як превентивний механізм забезпечення правосуддя та посилення суспільної довіри до судової системи. Такий підхід відповідає європейським стандартам правового захисту, відображеним, зокрема, у практиці Європейського суду з прав людини, де виконання судових рішень визнається невід'ємним компонентом права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

8. У процесі дослідження обґрунтовано необхідність нормативного оновлення законодавства України про виконавче провадження, зокрема в частині адаптації процедур до умов воєнного стану та поствоєнного відновлення. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про виконавче провадження» з метою:

- впровадження правових механізмів дистанційного доступу сторін до автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП);
- закріплення пріоритетності виконання рішень, пов'язаних із національною безпекою, захистом прав ВПО та військовослужбовців;
- удосконалення процедурного регулювання черговості стягнень у ситуаціях обмеженого доступу до майна або документів;
- врегулювання юрисдикції виконавців у зв'язку з переміщенням боржників або органів влади.

Законодавче уточнення меж повноважень державних і приватних виконавців, а також механізмів оскарження їхніх дій у судовому порядку в умовах правової невизначеності сприятиме зміцненню гарантій прав стягувачів і боржників. Сформульовані у дисертації (зокрема, узагальнені в підрозділі 3.2) положення дозволяють вибудувати адаптивну модель виконавчого провадження, здатну діяти ефективно за умов надзвичайних викликів та трансформацій державного управління.

9. Внесено пропозиції: (1) доповнити ч. 2 ст. 382 Кримінального кодексу України і викласти в такій редакції: ;...2. Ті самі дії, вчинені службовою особою,

або умисне невиконання вироку, рішення, ухвали або постанови суду, вчинене особою, яка мала реальну можливість його виконати, але використала воєнний стан або пов'язані з ним обставини як формальну підставу для ухилення, — карається ...»; (2) доповнити ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження» частиною 6 в редакції: «...6. У разі якщо місце проживання або місце знаходження стягувача чи боржника змінилося внаслідок збройної агресії проти України, воєнного стану або надзвичайної ситуації, виконавче провадження може бути відкрито та здійснено виконавцем за місцем фактичного перебування будь-якої із сторін або за місцем розташування майна боржника. Органи та особи, які здійснюють примусове виконання рішень суду зобов'язані забезпечити оперативну передачу матеріалів провадження відповідно до нової територіальної підсудності (підвідомчості), з урахуванням потреб безпеки, процесуальної доступності та ефективності виконання.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник /В.В. Галуцько, В.І. Курило та ін. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
2. Адміністративне право України: підручник /В. Галуцько, П. Діхтієвський та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Адміністративно-правове забезпечення прав людини у виконавчому провадженні: монографія /Д.В. Примаченко, Л.Р. Наливайко, І.С. Кузьміна. К.: Хай Тек Прес, 2017. 212 с.
4. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: монографія
5. Алексеєнко І. Г. Особливості припинення юридичних осіб за рішенням суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2024. С.688-690. URL: http://lsej.org.ua/12_2024/164.pdf
6. Алексеєнко І. Г. Правове регулювання виконання зобов'язань при ліквідації господарських товариств. *Право і суспільство*. № 2. 2024. С. 705-710. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/2_2024/103.pdf
7. Алексеєнко І.Г. Адміністративні правопорушення у сфері банкрутства. «*Ерліхівський журнал*», № 10 (24), с. 5-9
8. Алексеєнко І.Г. Адміністративно-правове регулювання банкрутства як інструмент забезпечення ефективної діяльності неплатоспроможних підприємств в Україні: аспекти транскордонного банкрутства. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми держави і права» Національний університет «Одеська юридична академія»*. Випуск 104, с. 3-9

9. Асоціація приватних виконавців України. Виконавче провадження під час дії воєнного стану (інфографіка) : веб-сайт. APVU Official Website, 2023. URL: <https://apvu.com.ua/vpvs> (дата звернення: 25.03.2025).
10. Асоціація приватних виконавців України. *Реформа виконавчого провадження* (інфографіка). 2020. URL: <https://apvu.com.ua/europacket> (дата звернення: 22.04.2025).
11. Басін К.В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К, 2006. 214 с.
12. Берестовський І.В. Захист прав людини і громадянина як функція української держави. *Науковий вісник НАВС*. 2011. № 4. С. 124–131.
13. Білоусов Ю.В. Виконавче провадження : навч. посіб. – К.: Прецедент, 2005. – 192 с.
14. Блінова Г.О. Інформаційно-правове забезпечення механізму поведження з відходами війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. №7. 2023. С. 93-99. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/20>
15. Блінова Г.О. Порухення бюджетного законодавства: судова практика притягнення до адміністративної відповідальності. *Право і суспільство*. № 6. С. 426-433. 2023. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.62>
16. Блінова Г.О. Теоретичні та практичні аспекти кваліфікації адміністративних правопорушень у бюджетній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. №2. 2024. С. 588-593. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/145>. http://www.lsej.org.ua/2_2024/147.pdf
17. Блокування соціальних рахунків ВПО неприпустиме — Верещук. *Укрінформ*. 10.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3680898-blokuvanna-socalnih-rahunkiv-vpo-nepripustime-veresuk.html> (дата звернення: 09.04.2025).
18. Бородін І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2003. 218 с.

19. Бортняк Ф.В. *Форми та методи діяльності державної виконавчої служби*: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 218 с.
20. Буцан А.О. Системи примусового виконання судових рішень: новий погляд на класифікацію. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. С. 39–42.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови /за ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун. 2005. 1728 с.
22. Верба-Сидор Е.Б., Федик С.Е. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507 та № 2506. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 21–24.
23. Верховна Рада України. Закон №2129-IX від 15.03.2022 “Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження». *Відомості Верховної Ради*, 2022, №23. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20>
24. Верховна Рада України. Закон №2455-IX від 27.07.2022 “Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання рішень у період дії воєнного стану”. *Голос України*, 25.08.2022, №178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-20>
25. Верховна Рада України. Закон №3048-IX від 11.04.2023 “Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання рішень під час дії воєнного стану”. *Голос України*, 06.05.2023, №97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20>
26. Верховний Суд дозволив оскаржувати дії держвиконавців у касаційному порядку незалежно від малозначності справи. *Судово-юридична газета*. 29.07.2020.
27. Верховний Суд України. Огляд судової практики з вирішення господарських спорів в умовах воєнного стану (2023) – розд.9 “Особливості здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану” : веб.сайт. URL:

- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_VS_2023_gosp.pdf
28. Верховний Суд України. Постанова Касаційного адміністративного суду від 15.03.2023 у справі №260/2595/22 (щодо переривання строків пред'явлення виконавчих документів). : веб.сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601256>
  29. Верховний Суд України. Постанова Касаційного господарського суду від 23.03.2023 у справі №905/2368/15 (щодо заборони виконання на територіях активних бойових дій). : веб.сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109917109>
  30. Верховний Суд України. Постанова Касаційного господарського суду від 24.04.2023 у справі №910/5953/17 (щодо тлумачення пункту 10-2 Прикінцевих положень про заборону виконання на окупованих територіях). : веб.сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110628005>
  31. Взяти за рішення: як можуть розширити повноваження приватних виконавців. URL: <https://mind.ua/openmind/20218350-vzyati-zarishennya-yak-mozhut-rozshiriti-povnovazhennya-privatnih-vikonavciv/>
  32. Види процесуальних строків у адміністративному судочинстві. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/601833>.
  33. Виконавче провадження під час дії воєнного стану // Асоціація приватних виконавців України : [вебсайт]. 2023. URL: <https://apvu.com.ua/vpvs> (дата звернення: 10.04.2025).
  34. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.
  35. Виконання рішень суду про стягнення коштів з державного підприємства (нарахованої, але не виплаченої заробітної плати) URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.
  36. Віннійчук проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 17 травня 2018 року (заява № 34000/07). URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d38#Text.
37. Ганьба Б.П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2001. 185с.
  38. Голуб М.В. Взаємодія органів внутрішніх справ та державної виконавчої служби підчас проведення масових заходів. *Форум права*. 2014. № 4. С. 84–88. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_4_17.pdf.
  39. Господарсько-процесуальний кодекс України. *Відомості. Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
  40. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. К.: Ін Юре, 2004. 388 с.
  41. Гришко О.М. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: дис....канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 270 с. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/abstract_Grishko_O_M.pdf.
  42. Гук Б.М. Проблеми дефініції поняття виконавчого провадження // Університетські наукові записки (Хмельницький університет управління та права). 2009. № 1. С. 100–104. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/2064/2/unzap_2009_1_19.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
  43. Гук Б.М. Модернізація системи органів державної виконавчої служби в умовах адміністративної реформи. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 75–79.
  44. Державний виконавець. Роль усупільстві. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33005.
  45. Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану : наказ Міністерства юстиції України від 04.04.2022 р.

- № 1310/5 // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0381-22> (дата звернення: 09.04.2025).
46. Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану : наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2022 р. № 2343/5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0634-22> (дата звернення: 10.04.2025).
  47. Доповідь Венеціанської комісії «Про верховенство права». 25-26 березня 2011 р. URL: <http://www.venice.coe.int>.
  48. Дьордйай В. І., Фенич Я. В. Деякі особливості здійснення виконавчих проваджень у період правового режиму воєнного стану. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2024. Вип. 83(3). С. 317–322.
  49. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року). *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 12–17.
  50. Європейська хартія про закон «Про статус суддів»: Рада Європи, Хартія. Міжнародний документ від 10.07.1998 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_236.
  51. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с. URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/erelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web1.pdf.
  52. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42267923>.
  53. Жаровська І.М. Щодо проблем методології теорії держави і права. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Серія: «Юридичні науки». 2015. № 827. С. 138–141.
  54. Жидченко К.П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання

- реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. Серія: «Повітряне і космічне право». 2016. № 3. С. 67–72.
55. Загальна теорія держави і права: підручник /М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.В. Авраменко та ін. Х.: Право, 2009. 584 с.
  56. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. *Голос України*. 2008. № 236.
  57. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 20.06.2025).
  58. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання рішень... у період дії воєнного стану» від 27.07.2022 р. № 2455-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 17. Ст. 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-20>.
  59. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання... у період дії воєнного стану» від 11.04.2023 р. № 3048-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20>.
  60. Закон України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» щодо особливостей примусового виконання рішень під час дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2129-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 25, ст.208. (введений в дію 26.03.2022).
  61. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 543. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19> (дата звернення: 20.06.2025).

62. Звіт Асоціації приватних виконавців України за 2019 р. *Вісник АПВУ*. 2020. – № 1. – С. 5–12. (Статистичні дані щодо діяльності приватних і державних виконавців у 2019 році).
63. Зміни в законодавстві про примусове виконання рішень в умовах воєнного стану на території України . Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса) : [офіційний вебсайт]. 08.07.2022. URL: https://just-dnipro.gov.ua/?view=viewnews&page_id=2524 (дата звернення: 10.04.2025).
64. Іванцова А. В. Проблеми примусового виконання судових рішень під час воєнного стану. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*. 2023. № 4. С. 159–162.
65. Ігонін Р.В. Організаційно-правові засади діяльності суб'єктів виконавчого провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2007. 207 с.
66. Інструкція з організації примусового виконання рішень : Наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5 (zareestrovano v Min'yosti 30.03.2012 za № 489/20802) . *База даних «Законодавство України»*. ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0489-12> (дата звернення: 10.04.2025).
67. Історія держави і права зарубіжних країн. URL: <https://cc.bingj.com/cache.aspx?q=%D1%8F%D0%BA+%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE+%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE+%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9>.
68. Калиновська Я.Р. Судовий контроль за діяльністю органів державної виконавчої служби в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 98–103.
69. Каменських П. Приватні виконавці не проти довести свою чисельність до півтисячі й обзавестися власною поліцією. *Закон і Бізнес*. 2019. № 9 (1411). 09–15 березня 2019 р. URL: <https://zib.com.ua/ua/136730->

privatni_vikonavci_ne_proti_dovesti_svoyu_chiselnist_do_pivt.html (дата звернення: 22.04.2025).

70. Кельман М.С. Методологічна ситуація у сучасному правознавстві та тенденції розвитку його методології. URL: <https://docplayer.net/51305671-Naukoviy-visnik-mizhnarodnogo-gumanitarnogo-universitetu.html>.
71. Когутич Є.Д. Зарубіжний досвід здійснення контрольних процедур за діяльністю приватних виконавців. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Серія: «Міжнародне право». 2018. Випуск 4. Т. 2. С. 191–197.
72. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
73. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
74. Кодекс України з процедури банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597- VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 19. Ст. 74.
75. Кодекс України про адміністративні правопорушення: ст. 188-13 “Невиконання законних вимог державного виконавця, приватного виконавця” (в ред. Закону № 1404-VIII від 02.06.2016).
76. Козюбра М. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22–32.
77. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: альтернативний погляд. *Стратегія розвитку України*. Серія: «Економіка, соціологія, право». 2011. Т. 1. № 4. С. 210–212.
78. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984р. № 13. Ст. 108. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

79. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Голос України*. 10 січня 2001 рік. № 3. URL: <https://minjust.gov.ua/m/konventsiya-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod-ta-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini>.
80. Кондратьєв О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 32 с.
81. Кононець В.П. Аналіз судових рішень щодо притягнення до відповідальності уповноважених суб'єктів державної виконавчої служби та приватних виконавців у сфері забезпечення примусового виконання судових рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 1. С. 208–215.
82. Кононець В.П. Підходи до розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення примусового виконання судових рішень. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 161–170.
83. Кононець В.П. Проблемні аспекти примусового виконання рішення державним виконавцем в рамках справ про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 6. С. 167–175.
84. Кононець В.П. Специфіка кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 170–177.
85. Кононець В.П. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2020. № 48. Том 2. С. 177–183.
86. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr> (дата звернення: 02.04.2025).

87. Копотун І.М., Коропатнік І.М., Микитюк М.А. та ін. Виконавче провадження в умовах воєнного стану: нові виклики і системні проблеми... : [монографія]. Київ: ВД «Професіонал», 2023. С. 7–8.
88. Коруц У.З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини. *Конституційне право. Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право. Міжнародне право*. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/6647.pdf>.
89. Кримінальний кодекс України: ст. 382 “Невиконання судового рішення”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
90. Крупнова Л.В. Адміністративно-правовий статус працівника державної виконавчої служби: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 24 с.
91. Кузнєцова Н.С. Оскарження рішень виконавця: проблеми судової практики. *Юридична наука*. 2022. № 4. С. 75–81. URL: <https://www.lawscience.org.ua/archive/2022/4/9.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).
92. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник. К.: Атіка, 2007. 416 с.
93. Лахова О.В. Захист прав на нерухоме майно через механізм оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних реєстраторів: проблеми реалізації. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 357-361. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/part_2/55.pdf
94. Лахова О.В. Процедура реалізації права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних реєстраторів прав на нерухоме майно. *Науковий юридичний журнал 5: Правові новели*. 2023. № 21. С. 312-317. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/21_2023/44.pdf
95. Лахова О.В. Реалізація права на позасудове (адміністративне) оскарження

- рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 804-806. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/195.pdf
96. Лимарь І.В. Дискусійні питання місця виконавчого провадження в системі права України // *Інформація і право*. 2019. № 2(29). С. 186–193. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/23_0.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
  97. Ляпін Д. В. Державний та приватний виконавець (блог) // *Приватний виконавець Ляпін Дмитро – офіц. сайт*, 17.03.2024. URL: <https://executor.kiev.ua/derzhavnyj-ta-pryvatnyj-vykonavec/>.
  98. Макушев П.В. Державна виконавча служба в Україні: адміністративно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя. 2017. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/07_2017/Makushev/pdf.
  99. Макушев П.В. Міжнародний досвід правового регулювання діяльності представників державних органів у виконавчому провадженні. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 6. С. 33–40.
  100. Малишев Б. Приватні виконавці: нова юридична професія і головний засіб реформування системи виконавчого провадження. URL: <https://blog.liga.net/user/bmalyshev/article/15018>.
  101. Мальцева Є.В. Порівняльний аналіз систем виконавчого провадження в Україні та зарубіжних країнах. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2013. Т. 26(65). № 1. С. 44–48.
  102. Манжул І.В. Визначення методів пізнання в науковій літературі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 11–17.
  103. Мельник М.І. Проблеми захисту прав сторін виконавчого провадження в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. Вип. 94. С. 142–147. URL: <http://apdp.nlu.edu.ua/article/view/290155/284290> (дата звернення: 06.04.2025).
  104. Миронюк Р.В. Окремі питання реформування системи органів виконання

- рішень суду та органів публічної адміністрації. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 24–30.
105. Михайлюк О. Невиконання судового рішення — норма життя чи стаття КК? *Equity Law Journal*. 2021. № 3. С. 45–52.
  106. Міністерство юстиції України. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень у 2022 році (дані надано Агенції з питань виконання рішень) : веб-сайт. URL: <https://www.ae.org.ua/stat2022/>
  107. Міністерство юстиції України. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень у 2023 році (дані надано Агенції з питань виконання рішень) : веб-сайт. URL: <https://www.ae.org.ua/stat2023/> (архівна версія)
  108. Міністерство юстиції України. Наказ «Про деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану» від 04.04.2022 р. № 1310/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0342-22>.
  109. Міністерство юстиції України. Наказ № 2343/5 від 10.06.2022 р. «Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану» // Офіційний вебсайт Міністерства юстиції. URL: <https://minjust.gov.ua/n/2343-5> (дата звернення: 26.08.2022).
  110. Мірошніченко І. Особливості виконавчого провадження під час воєнного стану. *Юрліга*, 29.04.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210889_osoblivost-vikonavchogo-provadjennya-pd-chas-vonnogo-stanu.
  111. Морозов Є. Підстави для визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню. *LIGA*. 09.09.2024. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/54129> (дата звернення: 10.04.2025).
  112. Назимко Є.С. Діалектичний метод пізнання кримінально-правових явищ: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 128–131.

113. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення /за ред. С.В. Петкова. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
114. Несинова С. Методологія дослідження правового інституту. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 6–11.
115. Новіцька Н.Б., Новіцький А.М., Приймаченко Д.В. Особливості примусового виконання судових рішень в період воєнного стану в Україні. *Правова позиція*. 2022. № 4(37). С. 120–124.
116. Пархоменко Н.М. Адміністративно-правові засади оскарження дій органів виконавчої служби. *Вісник НАПрН України*. 2024. № 1. С. 54–61.
117. Підлубна (Кіріяк) О.В. Судовий контроль за виконанням судових рішень. *Розвиток державності та права в Україні: реалії сьогодення: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 серпня 2011 р.): у 2 ч.* Одеса: Причорноморська фундація права, 2011. Ч. 2. С. 18–20.
118. Положення про Дисциплінарну комісію приватних виконавців: наказ Міністерства юстиції України від 27.11.2017 р. № 3791/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1442-17>.
119. Порядок визначення підприємств оборонно-промислового комплексу, які є боржниками у виконавчих провадженнях, вчинення виконавчих дій за якими зупиняється у період воєнного стану : Постанова КМУ від 04.02.2023 р. № 101. *Урядовий портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/101-2023-п> (дата звернення: 10.04.2025).
120. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників: постанова Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2011 року № 845. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-п#Text>.
121. Порядок виплати винагород державним виконавцям: постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 643. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2016-%D0%BF#Text>.

122. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 01.08.2019 р. у справі № 910/13508/15 . Єдиний державний реєстр судових рішень.
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83429230> (дата звернення: 10.04.2025).
123. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23.03.2023 р. у справі № 905/2368/15 . Єдиний державний реєстр судових рішень.
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854343> (дата звернення: 09.04.2025).
124. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.03.2023 у справі № 905/2368/15 – щодо відкриття виконавчого провадження незалежно від місця реєстрації боржника на території бойових дій.
125. Приймаченко Д. В., Наливайко Л. Р., Кузьміна І. С. Адміністративно-правове забезпечення прав людини у виконавчому провадженні : монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2017. 212 с.
126. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України: від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 12. Ст. 792.
127. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII (чинний). *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 22.04.2025).
128. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV (втратив чинність 05.01.2017 р.). *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-14> (дата звернення: 11.02.2025).
129. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання рішень у період дії воєнного стану :

- Закон України від 27.07.2022 р. № 2455-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 11, ст. 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2455-20> (дата звернення: 01.04.2025).
130. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання рішень під час дії воєнного стану : Закон України від 11.04.2023 р. № 3048-IX. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3048-20> (дата звернення: 06.04.2025).
131. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану : Закон України від 11.04.2023 р. № 3048-IX // Відомості Верховної Ради України. 2023. № 68, ст. 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3048-20> (дата звернення: 02.04.2025).
132. Про внесення змін до деяких законів України щодо способу виконання судових рішень: проєкт Закону України від 24 грудня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
133. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового проникнення до житла, виїмки та вилучення документів виконавчого провадження: Закон України від 15.03.2006 р. № 3538-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0908600-06#Text>.
134. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави : Закон України від 28.07.2022 р. № 2468-IX. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2468-20> (дата звернення: 06.04.2025).
135. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 30.03.2022 р.

- № 1285/5 .База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0370-22> (дата звернення: 08.04.2025).
136. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX.(Щодо мораторію на реалізацію іпотеки під час воєнного стану). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2120-20> (дата звернення: 02.04.2025).
137. Про внесення зміни до розд. XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження": Закон України від 15.03.2022 № 2129-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 23. Ст. 174.
138. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17> (дата звернення: 22.04.2025).
139. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
140. Про державну виконавчу службу : Закон України від 24.03.1998 р. № 202/98-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202/98-вр> (дата звернення: 22.04.2025).
141. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: постанова КМУ від 14.08.2020 р. № 695. URL: <http://zakon1.rada.gov>.
142. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 08.07.2011 р. № 3668-VI. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T041629?ed=2011_07_08.
143. Про затвердження Порядку проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців: наказ МІОУ від 22.10.2018 р. № 3284/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1195->

18#Text.

144. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
145. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
146. Про іпотеку: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX (п. 5² розд. VI Прикінцевих положень) – щодо мораторію на звернення стягнення на предмет іпотеки під час воєнного стану.
147. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
148. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII (чинний). *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19> (дата звернення: 22.04.2025).
149. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.
150. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
151. Рада адвокатів Київської області. Про виконавче провадження під час воєнного стану (огляд лекції А.Телявського для адвокатів). – 04.03.2025. – URL: <https://radako.com.ua/pro-vykonavche-provadzheniya-pid-chas-voyennogo-stanu/>

152. Резворович К. Р. Процедура реорганізації юридичних осіб в умовах воєнного стану. Право і суспільство. № 5. 2024. С. 821-827. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/5_2024/120.pdf
153. Резворович К. Р. Реорганізація бізнесу в умовах воєнного стану: злиття, приєднання, поділ та перетворення. Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2024. С. 878-890. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/5_2024/120.pdf
154. Резворович К., Альошина М. Особливості судових розглядів у справах окремого провадження. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2021. №4 (114). 368 с. С. 151-154. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/8296/1/17.pdf>
155. Резворович, К., Щербіна, Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. Молодий вчений, 2023. №2 (114), 86-89. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5759/5635>
156. Рішення Комітету з етики АПВУ № 215 від 09.06.2023 (щодо скарги боржника-військовослужбовця на бездіяльність приватного виконавця). *Асоціація приватних виконавців України.*
157. Рішення Комітету з етики АПВУ № 216 від 09.06.2023 (щодо скарги боржника на бездіяльність приватного виконавця стосовно закінчення провадження після скасування виконавчого напису).
158. Роман Вітюк. Чи можна стягувати заборгованість з підприємств, які знаходяться на територіях, на яких ведуться активні бойові дії? *Протокол, Аналітична стаття*, 18.05.2023. – URL: https://protocol.ua/ua/chi_mogna_styaguvati_zaborgovanist_z_pidpriemstv_yaki_znahodyat_na_teritoriyah_na_yakih_vedutsya_aktivni_boyovi_dii/
159. Руденко М.В. Деякі проблеми виконавчого провадження та можливі шляхи їх вирішення. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1659/1404>.
160. Салашний П. Державна виконавча служба: ефект присутності.

- Юридичний журнал.* 2008. № 6. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=2952>.
161. Самілік Л.О., Розмаїта В.В. Впровадження інституту приватного виконавця в Україні: позитивні та негативні аспекти. *Право і суспільство*. 2017.
  162. Сівернін Д.В. Адміністративно-правовий статус органів державної виконавчої служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 20 с.
  163. Сіренко С. В. Виконавче провадження на користь дитини. *Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.). Дніпро, 2023. 349 с., С.185-188. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytny_v_cifrovomu_sviti.pdf
  164. Сіренко С. В. Актуальні проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, що стосуються примусового виконання рішень суду. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 797-803. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/119.pdf
  165. Сіренко С. В. Вдосконалення реалізацій функцій держави в сфері виконання рішень суду: структурна реформа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С.683-686. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/167.pdf
  166. Сіренко С. В. Дефінітивні підходи до поняття «виконання рішень суду» в сучасній правовій доктрині. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 08 жовтня 2022 року), Дніпро, 2022. 151 с. С. 106-109. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5574>

167. Сіренко С. В. Звернення стягнення на майно боржника в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4. С. 465-469. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/76.pdf
168. Сіренко С. В. Зміни в процедурі примусового виконання рішень суду під час воєнного стану в Україні. *Національна парадигма правового розвитку сучасної України* : зб. тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. 328 с. - С. 265-270.
169. Сіренко С. В. Передача виконавчих документів та виконавчих проваджень в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2024. №4. С. 572-579. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/81.pdf
170. Сіренко С. В. Реалізація учасниками виконавчого провадження своїх повноважень в умовах воєнного стану. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 11-12 листопада 2024 року). м. Дніпро, 2024. с.291 С. 282-284. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>
171. Спеціальні вимоги до рівня професійної компетентності державних виконавців та керівників органів державної виконавчої служби: наказ Міністерства юстиції України від 21.10.2016 р. № 3005/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1444-16/para4#n4>.
172. Статистика успішності виконання судових рішень за 2019–2020 роки. *Justlicitors* (блог приватних виконавців). 2021. URL: <https://justlicitors.com.ua/uk/statystyka-uspishnosti-vykonannya-sudovykh-rishen/> (дата звернення: 06.04.2025).

173. Статистичні дані щодо виконання рішень у 2023 році // Агенція з питань виконання рішень, 2023. URL: <https://www.ae.org.ua/statystyka-2023> (дата звернення: 20.06.2025).
174. Телявський А. Про виконавче провадження під час воєнного стану (виступ у Вищій школі адвокатури НААУ, 04.03.2025). *Рада адвокатів Київської області*. URL: <https://radako.com.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
175. Телявський А. Реформа наполовину. Якою має стати система примусового виконання рішень в Україні. *Юридична Газета*, 31.08.2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/vikonavche-provazhennya/reforma-napolovinu-yakoyu-mae-stati-sistema-primusovogo-vikonannya-rishen-v-ukrayini.html>
176. Телявський А. Особливості звернення стягнення на майно та кошти боржника в умовах воєнного стану (конспект лекції). *Вища школа адвокатури НААУ*, 19.03.2025. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/osoblivosti-zvernennia-stiagnennia-na-maino-ta-kosti-borznika-v-umovax-vojenного-stanu>.
177. Тертишнік В. М. Проблеми господарського судочинства та шляхи їх вирішення // Вісник господарського судочинства. 2003. № 1. С. 198–199.
178. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р. (ратифікована 16.09.2014). *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. – С. 83. (Глава «Юстиція, свобода та безпека», вимоги щодо верховенства права та правосуддя).
179. Федорук Н.С. Адміністративне право України: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2011. 296 с.
180. Француз І.Г. Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/frantsuz-i-h_2018-aref.pdf.
181. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. К., 2015. 208 с.

182. Фурса С.Я. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: науково-практичний коментар /С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак. Центр правових досліджень. Київ: Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1172 с.
183. Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. – К.: Атіка, 2002. – 480 с.
184. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>.
185. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
186. Чаша В.Ю., Кононець В.П. Зарубіжний досвід та практика ЄСПЛ щодо притягнення до відповідальності суб'єктів, які ухиляються від виконання судових рішень. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2295/1/38.pdf>.
187. Чепурний В. Яка система виконання судових рішень потрібна для інтеграції України до ЄС?. *LexInform*. 12.08.2022. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/yaka-systema-vykonannya-sudovyh-rishen-potribna-dlya-integratsiyi-ukrayiny-do-yes/> (дата звернення: 22.04.2025).
188. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти. *Віче*. 2013. № 2. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3895>.
189. Чумак О.О. Практика організації діяльності органів примусового виконання рішень іноземних держав. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11hoorid.pdf>.
190. Шандрук С.М. Управління державною виконавчою службою в Україні: дис. ... канд. держ. управл.: 25.00.01. Львів, 2010. 246 с.
191. Шевчук Р.М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності.

- Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 31–45.
192. Шелевер Н. В., Лазур Я. В., Гербут В. С. Проблемні питання виконавчого провадження під час дії воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 652–655. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/63876>.
  193. Щербак С.В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2002. 218 с.
  194. Юридична енциклопедія: в 6 т. /Ю.С. Шемчушенко та ін. Київ: Українська енциклопедія, Т.1. 656 с.; Т. 2. 744 с.; Т. 4. 672 с.; Т. 5. 736 с.
  195. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття і види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 101–104.
  196. CCJE Opinion no.13 (2010) on the role of judges in the enforcement of judicial decisions. Consultative Council of European Judges, Council of Europe, 2010. (Висновок №13 Консультативної ради європейських суддів щодо ролі суддів у забезпеченні виконання судових рішень, 2010).
  197. European Court of Human Rights, Bukta and others v. Hungary (24 January 2017). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81728>.
  198. European Court of Human Rights. Case of Burdov v. Russia (App. No. 59498/00), Judgment of 07.05.2002 (невиконання рішення як порушення ст.6 Конвенції). – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-604>
  199. Hansard (UK Parliament). Courts (Emergency Powers) Bill Debates, 26-27 August 1914 (statements of Chancellor Lloyd George et al. щодо відстрочки виконання під час війни). – URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1914/aug/26/courts-emergency-powers>
  200. New York City Bar. *Enforcing a Judgment – Small Claims Court Guide*. URL: <https://www.nycbar.org/serving-the-community/legal-forms-resources/small->

- [claims-court-guide-overview/enforcing-a-judgment/](#) (дата звернення: 22.03.2025).
201. Pollitt C. Public management reform: a comparative analysis /C. Pollitt, G. Bouckaert. Oxford: University press, 2004. 240 p.
  202. Role of Huissier in France. French-Property.com. *News & Articles*. 04 Dec. 2020. URL: https://www.french-property.com/news/money_france/role_of_huissier (дата звернення: 22.03.2025).
  203. Sergiienko N.A., Klymenko O.M., Yurchenko V.V., Sytnyk O.O., Sharmanova V.O. Modernising Ukraine's enforcement system: Insights from European practices. *Cadernos de Dereito Actual*. 2025. № 27. pp. 46–57. DOI: 10.17979/cda.2025.27.0.9477.
  204. The Sheriffs Office (UK) – Enforcing a Judgment (FAQ) : thesheriffsoffice.com (High Court Enforcement Officers Association website). URL: <https://www.thesheriffsoffice.com/faqs/enforcing-a-judgment> (дата звернення: 22.03.2025).
  205. United States Code. Servicemembers' Civil Relief Act (SCRA), 50 U.S.C. §§ 501–597b. — URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter50&edition=prelim>
  206. United States Courts. Servicemembers' Civil Relief Act (SCRA) – *background and general provisions* (офіційне роз'яснення). — URL: <https://www.uscourts.gov/court-programs/bankruptcy/bankruptcy-basics/servicemembers-civil-relief-act-scra>

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Сіренко С. В. Звернення стягнення на майно боржника в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4. С. 465-469. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/76.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.74>

2. Сіренко С. В. Передача виконавчих документів та виконавчих проваджень в умовах воєнного стану. *Право та державне управління*. 2024. №4. С. 572-579. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/81.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.79>

3. Сіренко С. В. Актуальні проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, що стосуються примусового виконання рішень суду. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 797-803. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/119.pdf DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.117>

4. Сіренко С. В. Вдосконалення реалізацій функцій держави в сфері виконання рішень суду: структурна реформа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С.683-686. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/167.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/165>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Сіренко С. В. Дефінітивні підходи до поняття «виконання рішень суду» в сучасній правовій доктрині. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 08 жовтня 2022 року), Дніпро, 2022. 151 с. С. 106-109. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5574>

6. Сіренко С. В. Виконавче провадження на користь дитини. *Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.). Дніпро, 2023. 349 с., С.185-188. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/Zbirnyk_Konf_Zahyst%20pra_v_dytyny_v_cifrovomu_sviti.pdf

7. Сіренко С. В. Зміни в процедурі примусового виконання рішень суду під час воєнного стану в Україні. *Національна парадигма правового розвитку сучасної України* : зб. тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. 328 с. - С. 265-270. URL: <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%98%D0%93%D0%9C%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98.pdf>

8. Сіренко С. В. Реалізація учасниками виконавчого провадження своїх повноважень в умовах воєнного стану. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права* : зб матеріалів Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 11-12 листопада 2024 року). м. Дніпро, 2024. с.291 С. 282-284. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>